

Scriptsi vobis [I]

Výber z celoživotného diela
slovenského historika
Milana S. Ďuricu

Na vydanie editorsky pripravil
Jozef M. Rydlo

 LIBRI
HISTORIAE
SLOVACIAE

Jozef M. Rydlo

Učenec z Padovy – muž, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny

(Separát)

Scripti vobis I

Výber z celoživotného diela slovenského historika

Milana S. Ďuricu

Prichystal Jozef M. Rydlo

Bratislava : Post Scriptum, 2019

Učenec z Padovy – muž, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny

Jozef M. Rydlo

Veľké osobnosti vždy narážali na odpor priemerných ľudí. Priemerná osobnosť nie je schopná rozumieť človeku, ktorý odmietol slepo sa držať konvenčných zvyklostí a namiesto toho sa rozhodol vyjadrovať svoj názor odvážne a úprimne.

Albert Einstein

Vo svojom latinskom spise *De litteris, syllabis, pedibus et metris*¹ staroveký gramatik Terentianus Maurus napísal sentenciu „Pro capto lectoris habent sua fata libelli“ [Osudy kníh závisia od toho, ako ich prijme čitateľ]. I oná sentencia už svedčila o tom, že každá kniha má svoj osud. A tak má svoj osud aj celoživotné dielo jedného z najznámejších slovenských historikov – katolíckeho kňaza, emeritného profesora Štátnej univerzity v Padove Milana Stanislava Ďuricu, čestného člena Slovenského ústavu v Ríme, muža, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny.

Učenec z Padovy Milan S. Ďurica je osobnosť so všetkým tým, čo každý človek nosí v sebe. Je jedným z najplodnejších slovenských historikov a prínos jeho diela je neoddiskutovateľný – stačí si pomyslieť na jeho jedinečné *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktorov dvoch tisícročí*, ktoré vyšli v piatich vydaniach, ďalej na jeho kľúčový *Životopisný profil Jozefa Tiso 1887 – 1947*³, ktorý vyšiel v štyroch vydaniach, alebo na praktickú edíciu LRB, čiže *Linea recta brevissima* [Priamo najbližšie k pravde]⁴.

Ak pred rokom 1989 kánony interpretácie slovenskej histórie mocensky diktovala avantgarda robotníckej triedy, teraz zasa tieto kánony neprestávajú určovať jej pohrobkovia, ale pod inou etiketou, a opätovne „*laudatores temporis acti*“... Tí totiž dnes zastávajú pozície, majú moc i peniaze a sú schop-

¹ TERENTIANUS MAURUS: *De litteris, syllabis, pedibus et metris. Item, eiusdem argumenti, Marii Victorini, grammatici et rhetoris, De orthographia, et ratione carminum libri IIII.* [Genevæ] : ex officina Sanctandreana, 1584. 2 zv.

² 1995¹, 1996², 2003³, 2007⁴, 2013⁵.

³ 1989¹, 1992², 2006³, 2014⁴.

⁴ Vychádza vo vydavateľskom družstve Lúč od roku 2006, doteraz v nej vyšlo 44 zväzkov.

ní zlikvidovať akýmkoľvek spôsobom každý hlas, ktorý „*canit extra chorum*“, teda každý hlas, ktorý nie je „politically correct“.

A tak Slováci nepoznajú vlastné dejiny. Napokon niet sa čo čudovať. Veď nemali vlastný štát! Raz im ich dejiny vykladali v Budapešti, inokedy v Prahe, potom v Berlíne, neskôr v Moskve a teraz, aj keď majú vlastný štát, prichádzajú pokyny a príkazy z Bruselu, Štrasburgu či Washingtonu DC. A to nielen také, ako si svoju minulosť majú písať, ale aj také, čo si majú myslieť, kto v ich dome býval alebo má bývať a pod.

Teraz, keď Slováci majú opäť svoj vlastný štát a sú rovnoprávnym členom medzinárodného, predovšetkým európskeho spoločenstva štátov a národov, konečne by sa mali pozeráť na svoje dejiny vlastnými očami a vykladať si svoje dejiny neskresľujúco, z vlastného zorného uhla.

Prepisovateľov slovenskej histórie bolo i je neúrekom, v súčasnosti, žiaľ, takisto u nás, v Bratislave... A či sa to týmto efemérnym prepisovateľom slovenskej minulosti páči alebo nepáči, slovenské dejiny tvorili aj národnári, aj centralisti, aj ľudáci, aj komunisti, aj tzv. „vápenkári“, aj mečiarovci, aj dzurindovci, aj ficovci, ba dnes už aj kotlebovci a ďalší, ba pribudnú ešte iní. Ale čas ukáže a história zhodnotí ich pozíciu a ich konanie – i pozitíva, i negatíva.

Súčasným podenkovým prepisovateľom slovenskej histórie nekonvenuje, že historik Milan S. Ďurica bol a je zástancom starobylosti slovenského národa, že vo svojej etnogenéze pozná: starých Slovákov, ich odvekú jazykovú osobitosť, ich stáročný etnický svojráz formovaný kresťanstvom, že sa politická individualita Slovákov a ich neodňateľné, neodcudziteľné právo na štátnu samostatnosť Slovenska vinú celými jeho dejinami ako zlatá niť. Jeho si dovoľia označiť rozličnými apelatívami ako ľudák, klérofašista, revizionista, často bez použitia propria, pričom sami nepochopili uvádzané termíny, a tak nevedia, čo ony vlastne znamenajú. Pritom títo štátom dobre platení a z peňazí daňových poplatníkov štedro vydržiavaní historici dodnes „ľudáctvu“ (správnejšie vari „ľudovectvu“) nevenovali svoju profesionálnu pozornosť! A zrejme veľmi dobre vedia prečo...

Čechoslovakizmus, „čechoslováctvo“⁵ ponajprv a komunizmus neskoršie doslova geneticky poznačili slovenské národné spoločenstvo do takej miery, že perverznosť totalitného červeného režimu trvajúceho takmer pol storočia je „normálna“, ale tých šesť rokov trvajúcej prvej Slovenskej republiky je

⁵ Na rozdiel od formálne prekonaného *čechoslovakizmu*, „buržoáznej“ ideológie prvej Česko-slovenskej republiky hlásajúcej splynutie českého a slovenského národa, *čechoslováctvo* je utkvelá predstava, že Slováci neodňateľne a naveky patria do československého štátu a že každý, kto hlása niečo iné, pácha protištátnu, rozvratnú a separatistickú činnosť.

fašistických, ba nacistických. Dnešní tzv. investigatívni žurnalisti aj ne jeden z klamných profesionálnych historikov i pedagógov – o tzv. intelektuálnych politických, hospodárskych aj náboženských elitách radšej pomlčíme – dokonca nevedia rozlíšiť ani len to, čo je fašizmus a čo nacizmus, teda -izmy, ktoré majú spoločné socialistické korene s komunizmom, ba mnohí z nich nepoznajú rozdielnosť napríklad medzi pojмами štát a režim.

Štáty a národy zostávajú. Režimy a ich pohlavári sa menia a odchádzajú do minulosti...

Preto si treba uvedomiť: kým sa Slováci a Slovensko nevyrovňajú so svojou vlastnou minulosťou sami, samostatnosť Slovenska i samostatnosť Slovákov je vágny pojem, a teda akákoľvek naša európska či euroatlantická integrácia je len relatívna a iluzórna, lebo v rámci integrácie rovnocenným partnerom môže byť len sebavedomý národ a samostatný, zvrchovaný štát, ktorého príslušníci sú si vedomí hodnôt, z ktorých vzišli a ktorých sa majú pridržať, a v intenciách tých hodnôt im má ich štát slúžiť. Nie všetko, čo národ prežil, vykonal či dosiahol, je kladné a povznášajúce. Národ, ktorý sa formuje ako sebavedomý člen spoločenstva národov, musí si byť vedomý aj chýb, omylov, prípadne zrady videnej a chápanej z odstupe času. Pokiaľ nedokáže rozpoznať svoje historické a morálne závažnosti, nie je integrálnou a plne zorientovanou entitou, ale iba manipulovateľným slabším elementom istého celku.

Jozef Čiger-Hronský (1896 – 1960)⁶, niekdajší doživotný správca Matice slovenskej, ktorého ľudská zloba, príznak sovietskeho komunizmu a strata slovenskej štátnej samostatnosti vyhnali na jar v roku 1945 do exilu, aby

⁶ Pozri životopisné heslá: Hronský, Jozef. In: *Biografický lexikón Slovenska, III, G – H*. Martin : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2007, s. 645 – 647; FRANTIŠEK VNUK: Jozef Čiger-Hronský. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 158 – 160; JOZEF PAUČO [Ed.]: *Pamiatke Jozefa Čigera-Hronského*. Middletown PA : Filip A. Hrobák, 1960. 46 s.; ALEXANDER MATUŠKA: *J. C. Hronský*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1970. 231 s.; JOZEF M. RYDLO: *Svet na Trasovisku nell'opera letteraria di Jozef Čiger-Hronský : con un epistolario inedito : tesi di laurea*. Padova : Università degli Studi; Istituto di filologia slava, 1971. 431 s.; JOZEF M. RYDLO: *Jozef Čiger-Hronský 1896 – 1960 : abbozzo bibliografico*. Città del Vaticano : Scuola Vaticana di Biblioteconomia, 1973. XXIV, 136 s.; AUGUSTÍN MAŤOVČÍK: *Jozef Čiger-Hronský : život a dielo*. Martin : Osveta, 2003. 155 s. Pozri aj JOZEF ČIGER-HRONSKÝ: *Zažihaj svetlá*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1996. 78 s.; JOZEF M. RYDLO: Na okraj vydania „vojnového zločínca“ J. C. Hronského z Talianska. In: *Biografické štúdie*, 1996, č. 22, s. 210 – 221; celé číslo tohto nepravého periodika obsahuje materiály z vedeckej konferencie o živote a diele J. Čigera-Hronského, ktorá sa konala v Turčianskom Sv. Martine v dňoch 22. – 23. februára 1996 pri príležitosti 100. výročia narodenia spisovateľa.

o 15 rokov neskôr zložil svoje kosti v ďalekej Argentíne, vo svojom povstaleckom románe *Svet na Trasovisku* napísal: „Dejiny sa dajú prekrúcať, ale samy nesfalšujú sa nikdy.“⁷

PADOVA

Mesto Padova⁸, ležiace v Tribenátsku na severovýchode Talianska a stojace tak trochu neprávom v tieni Benátok, Bologne či Verony, dalo svet okrem viacerých vzácných historických pamiatok najmä slávnu univerzitu⁹, ktorej bránami prešlo od jej vzniku v roku 1222 nespočetné množstvo učencov celosvetového významu i svätcov. Za všetkých spomeňme len mená: Mikuláš Kopernik, Basilius Bessarion, Mikuláš Kuzánsky, Giovanni Pico della Mirandola, Galileo Galilei, Francesco Guicciardini, Torquato Tasso, Bernardino Telesio, Erasmus Rotterdamský, ďalej Albert Veľký, Ján Nepomucký, Gaetano Thiene, Antonio Maria Zaccaria, Róbert Bellarmino, František Saleský či Gregorio Barbarigo... Padovská univerzita sa hrdí označením druhej najstaršej univerzity na Apeninskom polostrove a siedmej na svete¹⁰, môže sa popýšiť vysokou kvalitou poskytovaného štúdia, a preto je dodnes vyhľadávanou i rešpektovanou akademickou ustanovitzhou. Padovu si bez jej univerzity vari ani nemožno predstaviť, rovnako ako sa nedá toto tribenátske mesto predstaviť bez *Prato della Valle*¹¹, *Palazzo della Ragione*, *Capella degli Scrovegni*¹², *Palazzo del Bò*¹³ či bez Baziliky sv. Antona Paduánskeho, nazývanej jednoducho *Il Santo*¹⁴.

⁷ JOZEF CÍGER-HRONSKÝ: *Svet na Trasovisku*. Whiting IN : Ján J. Lach, 1960, s. 281.

⁸ CAMILLO SEMENZATO: *Padova : ritratto di una città millenaria*. Padova : Programma; Udine : Editrice per l'Enciclopedia del Friuli, 1996. 158 s.; MARIA B. RIGOBELLO AUTIZI: *Storia di Padova città d'Europa : dalle origini alle soglie del Duemila*. Bologna : Atesa, 1991. 189 s.; LUCIANO BOSIO [ED.]: *Padova antica : da comunità paleoveneta a città romano-cristiana*. Trieste : Lint, 1981. VIII, 449 s.; ATTILIO SIMIONI: *Storia di Padova : dalle origini alla fine del secolo 18*. Padova : G. e P. Randi, 1968. IX, 1005 s.

⁹ PIERO DEL NEGRO [ED.]: *L'Università di Padova : otto secoli di storia*. Padova : Signum Editrice, 2002. 294 s.; GIOVANNI SARTORATTI [ED.]: *The University of Padua*. [Padova : Università degli Studi], 1993. 47 s.

¹⁰ LUCIA ROSSETTI: *L'Università di Padova : profilo storico*. Milano : Fratelli Fabbri Editori, 1972. 47, XXXIII s.

¹¹ LIONELLO PUPPI [ED.]: *Prato della Valle : due millenni di storia di un'avventura urbana*. Padova : Signum, 2005. 353 s.

¹² DAVIDE BANZATO [ED.]: *La Cappella degli Scrovegni a Padova/The Scrovegni Chapel in Padua*. Modena : F. C. Panini, 2005. 2 zv.

¹³ CAMILLO SEMENZATO: *L'Università di Padova : il palazzo del Bò : arte e storia*. Padova : Erredici, 1999. 226 s.

¹⁴ VERGILIO GAMBOSO: *La basilica del Santo di Padova : guida storico-artistica*. Padova : Messaggero di Sant'Antonio Editrice, 1991. 193 s.

Starí Padovčania by akiste dodali, že veď takisto dôležitá je aj „ich“ kaviareň *Caffè Pedrocchi*¹⁵, kde si však okrem príjemného posedenia pri šálke dobrej kávy zaspomínajú aj na vzburu padovských študentov, talianskych vlastencov proti c.-k. rakúskym vojakom z 8. februára 1848.¹⁶

Toto mesto má jednoducho svoje čaro, svoju atmosféru a svoju príťažlivosť. Škoda, že mnohí návštevníci vrátane našich Slovákov Padovu počas potuliek Talianskom obchádzajú a nezastavia sa v nej, aby si prezreli aj jej krásy. Iste, Benátky, Florencia a najmä Rím sú oveľa väčšími lákadlami Apeninského polostrova, ale ani univerzitnú Padovu by sme si nemali nechať ujsť, už len preto, že v nej nájdeme aj slovenské stopy, veď tu poslednú noc svojho nie veru ľahkého života prežil generál Milan Rastislav Štefánik¹⁷.

Z múrov či hradieb¹⁸ Padovy takisto priam sála kultúra, napokon tak je to aj v iných talianskych mestách, ibaže tu navyše návštevníkovu pozornosť upútajú ešte iné stopy – v Padove cítiť všadeprítomnú vzdelanosť pochádzajúcu z rozvíjania tradičných kresťanských hodnôt. A s tým sa v dnešnom svete nestretávame často všade vôkol nás. Tamojšia univerzita totiž neformovala len rozumové schopnosti poslucháčov i pedagógov, ale formovala najmä ich duchovné danosti či predpoklady, čím ich nielen vzdelávala, ale i ďalej vychovávala, a tak si oni rozširovali aj duchovné bohatstvo a nadobúdali akademické vzdelanie v celej šírke i hĺbke. A na dôvažok treba podotknúť: tým sa zároveň celé prostredie vlastne kultivovalo. Ba nielen to, *Alma Mater Patavina*, padovská univerzita, viedla svojich študentov k tolerancii a k náboženskej znášanlivosti. Bola prvou a dlhé roky jedinou univerzitou, ktorá prijímala na štúdium nie iba kresťanov, ale aj židov, ba po reformácii na nej mohli slobodne študovať príslušníci protestantských konfesií. Nie je preto náhoda, ak práve táto univerzita už v 17. storočí ako prvá v dejinách udelila akademický titul žene: 25. júna 1678 sa Elena Lucrezia Cornaro Piscopia¹⁹ stala nositeľkou akademického titulu *Philosophiae Doctor*.²⁰

¹⁵ PAOLO POSSAMAI – LIONELLO PUPPI [EDS.]: *Il Caffè Pedrocchi : la storia, le storie*. Padova : Il poligrafo, 2014. 288 s.; ELIO FRANZIN – M. ROSA UGENTO [EDS.]: *Il caffè Pedrocchi tra Padova ed Europa*. Padova : Libreria Padovana Editrice, 1992. 32 s.

¹⁶ ENRICO N. LEGNAZZI: *L'8 febbraio 1848 in Padova : Commemorazione letta nell'Aula Magna della R. Università di Padova l'8 febbraio 1892*. Padova; Verona : Drucker, 1892. 151 s.

¹⁷ M. R. Štefánik tu prenocoval zo soboty 3. mája na nedeľu 4. mája 1919. Mesto Padova mu na dome, ktorý je v úplnom centre mesta a ktorý bol kedysi hotelom, odhalilo v roku 1995 pamätnú tabuľu.

¹⁸ ELIO FRANZIN [ED.]: *Padova e le sue mura*. Padova : Signum, 1982. 117 s.

¹⁹ ELENA PYNSENT: *The life of Helen Lucretia Cornaro Piscopia, Oblate of the order of st. Benedict and doctor in the University of Padua*. Rome : St. Benedict's, 1896. 127 s.; FRANCESCO L. MASCHIETTO: *Elena Lucrezia Cornaro Piscopia (1646 – 1684) : prima donna laureata nel mondo*. Padova : Antenore, 1978. XLI, 280 s.

²⁰ MILAN S. ĎURICA: Elena Lucrezia Cornaro Piscopia (1646 – 1684) : prvá žena na

Stáročné dejiny padovskej univerzity sú naozaj veľmi bohaté a nás môže naplňovať radosťou i pýchou, že tu nachádzame aj slovenskú stopu. A nielen stopu, ale hlbokú brázdou, nezmazateľne vyoranú do dejín tejto akademickej inštitúcie, ktorá odchovala toľké osobnosti z najrôznejších vedných odborov.

Na padovskej univerzite sa od stredoveku vzdelávali mnohí študenti slovenského pôvodu,²¹ pričom jedni tam pôsobili dlhšie, iní kratšie. Mne sa však pri vyslovení mena tohto talianskeho mesta vynorí predovšetkým obraz nášho univerzitného profesora Milana S. Ďuricu, ktorý na staroslávnej padovskej univerzite pôsobil vyše tri desaťročia. Celé toto dlhé obdobie patril k rešpektovaným a uznávaným profesorom v jednom z centier univerzitného života západnej Európy a toto uznanie, tento obdiv dosiahol iba svojou každodennou systematickou a poctivou vedeckou prácou.

Určite mi každý z čitateľov dá za pravdu, že presadiť sa Slovákov v talianskom univerzitnom prostredí nie je jednoduché ani časté. A len málokomu z našich rodákov sa podarí zotrvať na tomto pomyselnom akademickom vrchole po celý svoj produktívny život. Nie vždy na to stačí iba vedecká odbornosť, neraz k týmto základným predpokladom treba navyše niečo dodať, vydať zo seba, ponúknuť či predostrieť akúsi pridanú hodnotu; niečo, čo nemá v sebe každý človek, ktorý sa ocitne v cudzom svete. Totiž: od cudzinca sa zvyčajne očakáva, dokonca vyžaduje, aby bol aspoň o stupeň lepší, než je jeho domáci kolega. Aká bola oná nepísaná pridaná hodnota v prípade Milana S. Ďuricu? Jeho vzácny charakter. Charakter formovaný už od útleho detstva! Ďalej to boli cenné ľudské vlastnosti: jeho enormná pracovitosť, jeho poctivosť, jeho vnútorné bohatstvo i jeho absolútna vernosť kresťanským hodnotám a tradíciám ako základným morálnym pilierom, na ktorých odjakživa stála kultúrna kresťanská Európa.

A nebude náhoda, že v talianskom univerzitnom prostredí sa presadili osobnosti majúce podobné vlastnosti, najmä slovenskí kňazi a rehoľníci. Veď okrem Milana S. Ďuricu v Taliansku pôsobili napríklad: Rudolf

svete ovenčená vavrínom doktorátu : poznali ju Slováci? In: *Most* (Cleveland OH), roč. 26, 1979, č. 3 – 4, s. 118 – 127.

²¹ KATARÍNA ŠTULRAJTEROVÁ: *Študenti z územia dnešného Slovenska, ktorí študovali na univerzite v Padove v rokoch 1359 – 1995* : diplomová práca. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Katedra slovenských dejín a archívnictva, 1996. 216 s. Najstaršou doteraz zistenou stopou po Slovákov v Padove je náhrobná tabuľa v Bazilike sv. Antona: Je tam pochovaný Viliam zo Starohradu, v Trenčianskej stolici/župe. Bol farárom v Cíferi, potom prišiel na štúdiá do Padovy a tu umrel v roku 1359. POROV. MILAN S. ĎURICA: *Padovská Universitas Studiorum a Slováci : na 750. výročie založenia padovskej univerzity*. Nové, autorom opravené a upravené vydanie. Padova : Stamperia dell'Università, 1978, s. 13.

Blatnický²², Daniel Faltin²³, Jozef Heriban²⁴, Dominik Hrušovský²⁵, Stanislav Kmotorka²⁶, Michal Lacko²⁷, Félix Litva²⁸, Viliam Pavlovský²⁹, Klement Poláček³⁰, Štefan Porúbčan³¹, František Škoda³², Jozef Tomko (*1924)³³ alebo Augustín Vyskoč-Visco³⁴. Zvláštnu pozornosť si zasluhuje afrikanistka Elena

²² MILAN S. ĎURICA: Blatnický, Rudolf SDB. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, stĺpce 118 – 119.

²³ JOZEF M. RYDLO: Faltin, Daniel OFM. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 319 – 321.

²⁴ JOZEF M. RYDLO: Heriban, Jozef SDB. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 473 – 475; ANDRZEJ STRUS – RUDOLF BLATNICKÝ [Eds.]: *Dummodo Christus annuntietur : studi in onore del prof. Jozef Heriban*. Roma : Libreria Ateneo Salesiano, 1998. 541 s.

²⁵ RÓBERT LETZ: Hrušovský, Dominik. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 532 – 533. [JOZEF M. RYDLO, Ed.]: *Na pamäť prvého výročia smrti Msgr. Dominika Hrušovského, titulárneho biskupa tubijského, pápežského nuncia, 1926 – 2016*. Bratislava : Libri Historiae, 2017. 44 s.

²⁶ MILAN S. ĎURICA: Kmotorka, Stanislav SDB. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 688 – 689.

²⁷ Pozri životopisné heslá: Lacko, Michal. In: *Biografický lexikón Slovenska, V, Km – L. Martin* : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2013, s. 583 – 584; JÁN BABJAK: Lacko, Michal SJ. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 794 – 796. Pozri aj JÁN BABJAK: *P. Michal Lacko SJ – informátor a formátor gréckokatolíkov*. Trnava : Dobrá kniha, 1997. 402 s.; MICHAL POTEMRA [Ed.]: *Michal Lacko S. J. : život a dielo*. Košice : Slovenský katolícky kruh, 1992. 231 s.

²⁸ Pozri životopisné heslá: FRANTIŠEK VNUK: Litva, Félix Jozef SJ. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 828 – 830; FÉLIX J. LITVA – ANDREJ LUPRICH: *Kanadský experiment : polstoročie činnosti slovenských jezuitov v Kanade*. Trnava : Dobrá kniha, 2005. 100 s.

²⁹ JÁN LETZ: Pavlovský, Viliam SJ. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 1060 – 1061.

³⁰ FRANTIŠEK VNUK: Poláček, Klement SDB. *Tamže*, stĺpce 1093 – 1094.

³¹ FRANTIŠEK VNUK: Porúbčan, Štefan SJ. *Tamže*, stĺpce 1106 – 1107.

³² JÁN LETZ: Škoda, František. *Tamže*, stĺpce 1329 – 1330.

³³ Pozri životopisné heslá: JOZEF M. RYDLO: Tomko, Jozef. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 1395 – 1398; FRANTIŠEK VNUK: Msgr. Dr. Jozef Tomko. In: *Literárny almanach Slovákia v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 236 – 237. Pozri aj ANDREJ PAULINY: Svätý Otec Ján Pavol II. vysvätil v Sixtínskej kaplnke slovenského kňaza Jozefa Tomku za biskupa. In: *Slovenské hlasy z Ríma* (Rím), roč. 28, 1979, č. 10, s. 4 – 8; ANDREJ PAULINY: Pozdravujeme slovenského kardinála. In: *Slovenské hlasy z Ríma* (Rím), roč. 34, 1985, č. 6, s. 2 – 4; JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Kardínal Jozef Tomko sedemdesiatpäťročný*. Bratislava : Lúč; Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov žijúcich mimo územia Slovenska; Združenie kresťanských pracovníkov kultúry; Rím : Slovenský ústav, 2000. 93 s.; PETER ZUBKO – TOMÁŠ HABURAJ: *Ut ecclesia aedificetur : apoštolská služba kardinála Jozefa Tomku*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2014. 143 s.; MARIÁN ČIŽMÁR: *Kardínal Jozef Tomko : život v službe evanjelia*. [Poprad] : Inremax, 2018. 824 s.

³⁴ MILAN S. ĎURICA: Vyskoč (Visco, Agostino), Augustín. In: *Lexikón katolíckych kňazských*

Bertonciniová-Zúbková³⁵ a jej dlhoročné pôsobenie v Neapole i výtvarník Stanislav Dusík³⁶ vo Florencii.

Len súhrou všetkých uvedených vlastností, ako aj okolností života sa tak na padovskej univerzite mohol etablovať Slovák, ktorý pochádzal z Krivian, kde sa narodil 13. augusta 1925. Jeho rodná obec sa nachádza v okrese Sabinov, na Šariši, v severovýchodnej časti Slovenska, teda v kraji, ktorý nikdy neoplýval materiálnym bohatstvom, ale bol veľmi bohatý na kresťanské i národné hodnoty jeho obyvateľov.³⁷ Budúci profesor padovskej univerzity bol najstarším z jedenástich detí a už do vienka mu boli dané láska ku knihám, k písanému slovu a k štúdiu; rozvíjať túto lásku podporil v synovi najmä otec. Ale Milan S. Ďurica by sa nestal slovenským vedcom v Padove, stal by sa asi dôstojníkom poľskej armády, taký bol totiž pôvodný otcov zámer. Cesty najstaršieho syna sa nakoniec uberali úplne inak. Smerovali z východu Slovenska na jeho západ, najprv do Šaštína – mal 18 rokov, keď vstúpil do Kongregácie sv. Jána Bosca. Potom v júni 1947 absolvoval skúšku dospelosti na Štátnom gymnáziu v Trnave a hneď po maturite ho rehoľní predstavení ako veľmi nadaného študenta poslali študovať do Talianska. Nik vtedy nemohol tušiť, že sa na rodné Slovensko vráti až po vyše štyroch desaťročiach.

VEDEC

Po krátkom pobyte Milana S. Ďuricu v Zürichu nasledovalo jeho talianske pôsobenie. Ocitol sa v Turíne, v kolíske saleziánskeho spoločenstva. V metropole Piemontu ešte donedávna takmer na každom kroku bolo cítiť ducha jeho zakladateľa sv. Jána Bosca, najmä v štvrti *Valdocco*, odkiaľ sa saleziánska rodina postupne rozšírila do celého sveta.³⁸ Filozofické a teologické

osobností Slovenska, stĺpce 1487 – 1489. Pozri aj AGOSTINO VISCO: *Literárne dielo : slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri Historiæ, 2008. 396 s.; AGOSTINO VISCO: *Opera letteraria : gli scritti di slovachistica dell'esule slovaco in Italia*. A cura di Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri Historiæ, 2008. 445 s.

³⁵ *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha : Libri, 1999. 620 s. Autorka prekladala nielen zo swahilčiny, ale aj zo slovenčiny do taliančiny; preložila romány Ľuda Zúbka a poéziu Milana Rúfusa.

³⁶ Dusík, Stano. In: BARBARA BRATHOVÁ: *22. biennále ilustrácií Bratislava 2009*. Bratislava : Bibiana, 2009, s. 169; *Stano Dusík : Immagini e somiglianza 1963 – 2000*. Roma : Centro informativo presso il Museo del Risorgimento, [2000]. 67 s.

³⁷ *Osobnosti Šariša*. Prešov : Prešovská univerzita, 2010, zv. 1. 116 s.

³⁸ MARCO BONGIOANNI: *Don Bosco nel mondo*. Torino : Industrie Grafiche Mariogros, 1988. 2 zv.; *Don Bosco nel mondo : studi monografici sulla congregazione salesiana e sull'Istituto delle figlie di Maria Ausiliatrice : statistiche : atlante salesiano*. Torino : Elledici, Libreria Dottrina Cristiana, 1956. 281 s.

vzdelanie nadobudol na tamojšom Pápežskom saleziánskom ateneu (*Pontificio Ateneo Salesiano, PAS*)³⁹. Štúdium filozofie absolvoval v rokoch 1947 až 1951 a zavŕšil ho prvým doktorátom.⁴⁰ Paralelne sa venoval aj štúdiu experimentálnej psychológie, absolútórium dosiahol obhájením diplomovej práce v roku 1951.⁴¹ Štúdium teológie absolvoval v rokoch 1952 – 1956 a ukončil ho druhým doktorátom.⁴² Po absolvovaní teologického štúdia ho 1. júla 1956 turínsky arcibiskup kardinál Maurilio Fossati (1876 – 1965)⁴³ vysvätil za kňaza.⁴⁴ Na rozdiel od ostatných novokňazov ho neposlali do pastoraácie, ale v roku 1956 ho vymenovali za profesora morálnej teológie do Monteortone⁴⁵ (Abano Terme) neďaleko Padovy, kde sídlilo *Studio Teologico*⁴⁶, Vysoká škola bohoslovecká, vysunutá filiálka Pápežského saleziánskeho atenea. Nebol to jeho prvý pedagogický post, pretože v rokoch 1951 a 1952 pôsobil ako docent filozofie v Grand-Halleux v Belgicku, kde viedol propedeutický kurz filozofie pre slovenských študentov-utečencov. V rokoch 1957 – 1961 študoval na Fakulte politických vied Štátnej univerzity v Padove. Tretí doktorát, doktorát politických vied, dosiahol *summa cum laude* dňa 2. marca 1961.⁴⁷

³⁹ Notizie storiche dell'Università. In: *Università pontificia salesiana : Annuario per l'anno accademico 2015 – 2016 : LXXVI dalla Fondazione*. Roma : UPS, 2017,

s. 10 – 20. MICHELE PELLERREY: Pontifical Salesian University. In: GREGORZ GALAZKA: *Pontifical universities and Roman athenaea*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2000, s. 62 – 68. 1973 – 1998, 25° Anniversario Università Pontificia Salesiana. Roma : vl. n., 1998. 59 s. *L'Università pontificia salesiana nel sessennio 1978 – 1983*. Roma : Università Pontificia Salesiana, 1984. 169 s.

⁴⁰ Názov dizertačnej práce: *Saggio di analisi psicologica dell'amore patrio* [Psychologická analýza lásky k vlasti]. Torino : Pontificio Ateneo Salesiano, 1952.

⁴¹ Názov diplomovej práce: *Studio sperimentale sulla percezione* [Experimentálna rozprava o vnímaní]. Torino : Pontificio Ateneo Salesiano, 1951.

⁴² Názov dizertačnej práce: *Opere e scritti riguardanti S. Francesco di Sales* [Diela a spisy týkajúce sa sv. Františka Saleského]. Torino : Pontificio Ateneo Salesiano, 1957.

⁴³ GIUSEPPE BOANO: *Un umile prete vestito di porpora : card. Maurilio Fossati Arcivescovo di Torino : 1930 – 1965 : annotazioni biografiche*. Vigone : Tipolitografia Artigiana Granero, 1991. 181 s.

⁴⁴ Noví slovenskí kňazi. In: *Slovák v slobodnom svete* (München), roč. 3, 1956, č. 7 (22), s. 4. Pozri aj Zaznamenávame. (Salezián Milan S. Ďurica.) In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 4, s. 95 – 96.

⁴⁵ FRANCESCO A. BARCARO: *Il santuario e il complesso monastico di Monteortone, Abano Terme : tra storia, religiosità e arte : dal sec. 15. al sec. 20*. Padova : Programma, 1996. 236 s.

⁴⁶ *Istituto teologico salesiano di Monteortone : 1937 – 1938 / 1962 – 1963 venticinquesimo*. Padova : Il messaggero di S. Antonio, 1963. 23 s.

⁴⁷ Názov dizertačnej práce: *La Slovacchia e le sue relazioni con il Terzo reich : dagli accordi di Monaco all'inizio della seconda guerra mondiale (secondo i documenti diplomatici tedeschi editi ed inediti)* [Slovensko a jeho vzťahy s tretou ríšou : od Mníchovskej dohody po začiatok druhej svetovej vojny (podľa vydaných a nevydaných nemeckých diplomatických dokumentov)]. Padova : Università degli Studi, 1961, 129 + 76 s.

Jeho školiteľom bol známy taliansky dejepisec EttoreANCHIERI⁴⁸, ktorý mal zásadný vplyv na jeho vedeckú formáciu historika i na jeho univerzitnú kariéru profesora. Prechodnými študijnými pobytmi v Ženeve, v Louvaine, v Ríme, vo Viedni, v Mníchove, Bonne a v Kolíne nad Rýnom si rozširoval intelektuálny horizont a po dokonalej znalosti taliančiny si mohol osvojiť nemecký i francúzsky jazyk, neskôr sa zdokonaľovať v angličtine; bez ovládania týchto jazykov si ťažko možno predstaviť učenca európskeho formátu.

Od roku 1963 až do roku 1997, keď odišiel do dôchodku, pôsobil ako riadny profesor politických a ústavných dejín východnej Európy na Fakulte politických vied Štátnej univerzity v Padove.

V roku 1966, na základe dekrétu (najprv pozývacieho, potom menovacieho) vynikajúceho talianskeho slavistu Artura Croniu⁴⁹, sa stal aj lektorom⁵⁰ slovenskej reči a literatúry na literárno-filozofickej fakulte tejto univerzity. Neskôr bol i jej mimoriadnym profesorom.

Popri svojej akademickej práci sa zameriaval aj na organizačnú prácu. Začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia bol aktívny v Ústredí slovenského katolíckeho študentstva v zahraničí a prispieval do jeho tlačového orgánu *Rozvoj*.⁵¹ Potom sa usiloval o vytvorenie slovenského kultúrneho centra v Mníchove pod vedením Ferdinanda Ďurčanského. Aktívne sa zúčastnil na prípravách Druhého vatikánskeho koncilu: 3. septembra 1961 ho pápež Ján XXIII. vymenoval za poradcu Pápežskej komisie pre disciplínu kleru

Pozri aj *Slobodné Slovensko* (München), roč. 16, 1961, č. 3 – 4, s. 5. Ďalej pozri aj Zaznamenávame. Prof. M. S. Ďurica. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 8, 1961, č. 3 – 4, s. 189 – 190.

⁴⁸ GIULIA SIMONE: *La facoltà cenerentola : scienze politiche a Padova dal 1948 al 1968*. Milano : Angeli, 2017. 215 s. Pozri aj ANGELO VENTURA: *Commemorazione di EttoreANCHIERI : adunanza ordinaria del 17 febbraio 1990*. Venezia : Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, 1990. 19 s. Pozri aj *Storia delle relazioni internazionali*, roč. 7, 1991, č. 1, s. 3 – 21.

⁴⁹ MILAN S. ĎURICA: Arturo Cronia – veľký slavista a priateľ Slovákov. In: *Slavica slovaca*, roč. 35, 2000, č. 1, s. 40 – 48; ADRIANA CASINI: *Bohemistica e slovachistica nell'opera di Arturo Cronia*. Tesi di laurea in Lettere. Padova : Facoltà di lettere e filosofia, 1978/79. 261 s.; MILAN S. ĎURICA: *Arturo Cronia : 1896 – 1967 : nei ricordi degli amici e nella sua opera scientifica : con la bibliografia delle sue opere e delle tesi di laurea da lui dirette*. A cura di Milan S. Ďurica. Padova : Centro Studi Europa Orientale; Liviana, 1978. 109 s.

⁵⁰ MILAN S. ĎURICA: Lektorát slovenskej reči a literatúry na talianskej Štátnej univerzite v Padove. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 14, 1967, č. 1 – 2, s. 74 – 76. MILAN S. ĎURICA: Lektorát slovenčiny v Padove a jeho ohlas. In: *Černákov odkaz* (Köln), roč. 6, 1967, č. 3 – 4, s. 6. Pozri aj MILAN S. ĎURICA: L'insegnamento di lingua e letteratura slovacca all'Università di Padova. In: *Il Mondo Slavo* (Padova), roč. 8, 1982, s. 303 – 309.

⁵¹ Pozri bibliografický záznam č. 119 v bibliografii MICHAL LACKO: Slovenská bibliografia v zahraničí 1966 – 1975. In: *Slovak Studies (Bibliographica 2)*, zv. 17, 1977, s. 35.

a kresťanského ľudu.⁵² Začiatkom šesťdesiatych rokov patril k spoluzakladateľom Slovenského ústavu v Ríme (SÚR)⁵³, ustanovizne slovenských kultúrnych, najmä vedeckých pracovníkov v zahraničí, a Ústredia slovenských katolíckych intelektuálov (ÚSKI)⁵⁴, právneho pokračovateľa Ústredia slovenského katolíckeho študentstva (ÚSKŠ)⁵⁵. V tejto organizácii zastával do roku 1971 funkciu tajomníka. Z jeho iniciatívy začalo ÚSKI od roku 1963 udeľovať Veľkú zlatú cyrilo-metodskú medailu s refazou⁵⁶ osobám slovenskej národnosti⁵⁷, ktoré sa zaslúžili o zachovanie a zveľadenie dedičstva svätých

⁵² *L'Osservatore Romano* (Città del Vaticano), roč. 101, 3. 9. 1961, č. 203 (30 775), s. 1.

⁵³ JOZEF M. RYDLO: Slovenský ústav v Ríme. In: EMÍLIA HRABOVEC [Ed.]: *Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme (1963 – 2013)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, s. 232 – 250. Pozri aj FRANTIŠEK VNUK: Vedecká tvorba Slovenského ústavu : *Slovak Studies* – ročenka SÚR. In: *Historický zborník*, roč. 8, 1998, s. 88 – 99.

⁵⁴ MILAN S. ĎURICA: Slovenská zložka medzinárodného hnutia „Pax Romana“ v novej forme. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 9, 1962, č. 3 – 4, s. 178; Ohlas Ústredia slovenských katolíckych intelektuálov. In: *Hlas z Ríma* (Roma), roč. 12, 1963, č. 6, s. 6. JÁN GUNČAGA: Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov (ÚSKI) – pokračovanie Ústredia slovenských katolíckych študentov (ÚSKŠ) v zahraničí 1945 – 1990. In: *Slovenský povojnový exil : zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945 v Matici slovenskej v Martine 27. – 28. júna 1996*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 269 – 278. Pozri aj JÁN GUNČAGA: *Nekonvenčná politika a slovenská identita*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998. 207 s. Pozri aj JÁN GUNČAGA: *Nekonvenčný kresťan*. Bratislava : Lúč, 1997. 376 s. Ďalej pozri JÁN GUNČAGA: 25 rokov ÚSKI. In: *Radosť a nádej*, roč. 1 (4), 1991, č. 2, s. 105 – 113.

⁵⁵ ĽUBOMÍR V. PRIKRYL: Ústredie slovenského katolíckeho študentstva – predchodca Ústredia slovenskej kresťanskej inteligencie. In: *Radosť a nádej*, roč. 19, 2016, č. 1, s. 59 – 73.

⁵⁶ La medaglia del centenario cirillo-metodiano. In: *L'Osservatore Romano* (Città del Vaticano), roč. 103, 26. 10. 1963, č. 248 (31420), s. 7; MILAN S. ĎURICA: Cyrilometodský dukát. In: *Slovák v slobodnom svete* (München), roč. 10, 1963, č. 5 – 7, s. 5. MILAN S. ĎURICA: Slovenský zlatý dukát – skutočnosťou. In: *Černákov odkaz* (Köln), roč. 2, 1963, č. 10, s. 7.

⁵⁷ Touto medailou bol Milan S. Ďurica ocenený v roku 1973. Ďalší poctení (v abecednom poradí): Anton Botek (1988), Vojtech Bucko (1987), Rudolf Dilon (1979), biskup Andrej G. Grutka (1963), Ján Gunčaga (1999), Anton Hajduk (2007), Július Hauser (2001), arcibiskup Dominik Hrušovský (2004), biskup Dominik Kaľata (2002), Jozef M. Kirschbaum (1982), Dárius Klinovský (2011), Štefan Kopecký (2001), biskup Ján Chryzostom Korec (1990), Silvester Krčméry (1991), Imrich Kružliak (1986), Michal Lacko (1983), Marta Marsinová (1996), *Martin Mazák* (2006), Jozef A. Mikuš (1989), Miloš Kliment Mlynarovič (1965), Anton Neuwirth (1998), *Vladimír Perichta* (2003), *Eva Plešková* (2005), biskup František Rábek (2015), Ján Sabol (1969), Anton Srholec (2004), Imrich Staríček (1995), Pavol Strauss (1992), Štefan Šmálik (1994), kardinál Jozef Tomko (1985), Viktor Trstenský (1994), Jozef Vavrovič (1981), František Vnuk (1977), Ladislav Záborský (1993), Jozef Zalibera (1967), Gorazd Zvonický (1984).

Cyrila a Metoda v slovenskom národe.⁵⁸ ÚSKI ocenilo jeho prácu touto medailou 10. novembra 1973 v Berne.⁵⁹ V roku 1962 sa stal členom predsedníctva a o niekoľko rokov neskôr aj predsedom Slovenského ústavu v Ríme. V roku 1965 mu nemecká základina Alexandra von Humboldta [Alexander von Humboldt-Stiftung] udelila vedecké štipendium, ktoré využil na obiahly výskum v nemeckých archívoch.

V roku 1967 založil *Centro di studi sull'Europa orientale* [Centrum východoeurópskych štúdií], ktoré sa zaslúžilo o vydávanie interdisciplinárnej vedeckej edície *Collana di Studi sull'Europa orientale*⁶⁰, založil a redigoval vedeckú ročenku Ústavu slovanskej filológie Literárno-filozofickej fakulty Štátnej univerzity v Padove *Il Mondo Slavo* [Slovanský svet]⁶¹. Po vojenskej intervencii piatich štátov Varšavskej zmluvy do Česko-Slovenska v roku 1968 prispel k tomu, že sa práve táto univerzita stala útočiskom mladých slovenských študentiek a študentov, ktorí tu mohli pokračovať vo svojom vzdelávaní a dokončiť si štúdiá. Na Vianoce v roku 1969 ho nečakane postihla totálna strata sluchu. Vedel sa však s týmto nešťastím hrdinsky vyrovať a prekonal aj tento hendikep. Strata sluchu ho nezlomila a pokračoval v práci húževnato a pokojne ďalej ako predtým.

⁵⁸ Prvý exemplár tejto medaily, ktorú razila v čírom zlate Štátna mincovňa v Ríme, dostal pápež Pavol VI. Pozri Najvyššia česť slovenskému dukátu. In: *Slovák v slobohom svete* (München), roč. 10, 1963, č. 11 – 12, s. 4.

⁵⁹ Milan Stanislav Ďurica vyznamenaný. In: *Jednota* (Middletown PA), roč. 76, 1973, č. 4400, s. 9. Vyznamenanie prof. Ďuricovi. In: *Kanadský Slovák* (Toronto ON), roč. 32, 1973, č. 48, s. 12. Pozri aj *Černákov odkaz* (Köln), roč. 12, 1973, č. 6, s. 5; 5. plenárne zasadanie Združenia priateľov Slovenska vo Švajčiarsku. In: *Hlasy z Ríma* (Roma), roč. 22, 1973, č. 12, s. 11; -x-: Snemovanie Slovákov vo Švajčiarsku. In: *Horizont* (Zürich), roč. 3, 1974, č. 1, s. 4; *Slovák v Amerike* (Middletown PA), 26. 12. 1973, s. 2.

⁶⁰ Vychádzala v rokoch 1964 až 1995 a vyšli v nej tri desiatky vedeckých monografií a zborníkov. Autorsky sa na nej podieľali: Duška Avrese, Tamara Baikova-Poggi, Daniela Barčič-Bisson, Eridano Bazzarelli, Augusta Böbel, Giampiero Bozzolato, Paolo Canzia, Antonio Cassuti, Danilo Cavaion, Luigi Cini, Arturo Cronia, Mirella De Martini Tihanyi, Ennio Di Nolfo, Costantino Di Paola, Milan S. Ďurica, Adriana Ferenčíková, Fedora Ferluga-Petronio, Evel Gasparini, Ani Gergova, Wolfgango Giusti, Sante Graciotti, Lisa Guarda Nardini, Ján Hnilica, Alessandro Ivanof, Zygmunt Izdebski, Martin Jevnikar, Franciszek Kamiński, Nina Kauchtschischwili, Helmut Klocker, Francesco Leoncini, Ettore Lo Gatto, Giovanni Maran, Mary Maragno Flamma, Jolanda Marchiori, Eliana Maschio, Bruno Meriggi, Luigi Michieletto, Nullo Minissi, Liliana Missoni, Vito Morpurgo, Giuseppe Parolin, Jevhen Onac'kyj, Leone Pacini Savoj, Maria Grazia Pensa, Sergio Pescatori, Riccardo Picchio, Natalino Radovich, Andrea Rebichini, Jozef M. Rydlo, Laura Satta Boschian, Anton Špiesz, Umberto Urbani, Agostino Visco, Štefan Vragaš, J. Zajda, Ekaterina Ziumbiuleva.

⁶¹ Prvý zväzok vyšiel v roku 1969, posledný v roku 1982.

Stal sa členom viacerých medzinárodných vedeckých historických spoločností. V roku 1975 ho zvolili do redakčnej rady vedeckej ročenky Slovenského ústavu v Ríme *Slovak Studies*, ktorú v rokoch 1986 – 1998 aj redigoval.

Samostatnou kapitolou v jeho aktivitách je *Associazione di cultura ceca e slovacca „Arturo Cronia“* [Združenie pre českú a slovenskú kultúru „Arturo Cronia“], ktoré osnoval krátko po smrti tejto zakladateľskej osobnosti talianskej slavistiky spätjej s akademickým pôsobením na Štátnej univerzite v Padove.⁶²

Po páde komunistického režimu v roku 1989 začal pravidelne navštevovať Slovensko. Slovenská verejnosť sa mohla oboznámiť s jeho vedeckými názormi. Na pozvanie prvého metropolitu Slovenska arcibiskupa Jána Sokola (*1933)⁶³ začal pôsobiť ako hosťujúci profesor cirkevných dejín na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.⁶⁴ V roku 1991 ho minister kultúry Slovenskej republiky vymenoval za prvého riaditeľa Slovenského historického ústavu v Ríme, ktorý bol založený 23. novembra 1991 v Aule Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda.⁶⁵ V roku 1993 sa stal laureátom Štátnej ceny ministra kultúry

⁶² SERGIO CELLA: Cronia, Arturo. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. XXXI, [Cristaldi-Dalla Nave] Roma : Istituto della Enciclopedia italiana, 1985, zv. 31, s. 233 – 234; dostupné aj na internetovom vlákne [http://www.treccani.it/enciclopedia/arturo-cronia_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/arturo-cronia_(Dizionario-Biografico)/). Pozri aj ANGELO DE BENVENUTI: Ricordo di Arturo Cronia. In: *Atti e memorie della società dalmata di storia patria*, [1967], s. 143 – 174. CARLO TAGLIAVINI: Commemorazione del membro effettivo Prof. Arturo Cronia. (Adunanza ordinaria del 19 novembre 1967). In: *Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti*. Anno accademico 1967-68. Tomo CXXVI, Parte generale e Atti ufficiali. Venezia 1968, s. 1 – 7. MILAN S. ĐURICA: *Arturo Cronia : 1896 – 1967 : nei ricordi degli amici e nella sua opera scientifica : con la bibliografia delle sue opere e delle tesi di laurea da lui dirette*. A cura di Milan S. Đurica. Padova : Centro Studi Europa Orientale; Liviana, 1978. 109 s. Pozri aj ARTURO CRONIA: *La conoscenza del mondo slavo in Italia : bilancio storico-bibliografico di un millennio*. Padova : Officine grafiche Stediv, 1958. 792 s.

⁶³ JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Renovatio spiritualis : jubilejný zborník k 70. narodeninám arcibiskupa Jána Sokola, prvého metropolitu Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2003. 619 s., 32 s. obr. príl. Libri Historiæ Slovaciæ. Scriptores 5.

⁶⁴ Podľa dostupných údajov na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského prednášal počas akademických rokov 1995/1996 až 2004/2005 a vyučoval predmety: Cirkevné dejiny – kresťanský starovek, Cirkevné dejiny – raný stredovek.

⁶⁵ Porov. *Slovenské hlasy z Ríma* (Rím), roč. 41, 1992, č. 1, s. 7; FRANTIŠEK BREZÁK: SHŮR – Slovenský historický ústav v Ríme. In: *Slovenské hlasy z Ríma* (Rím), roč. 41, 1992, č. 2, s. 3 – 5. Pozri aj MILAN S. ĐURICA: Historický výskum prameňov k dejinám Slovenska a Slovákov v Taliansku : o potrebe zriadenia Slovenského historického ústavu v Ríme. In: *Kultúra*, roč. 9, 13. decembra 2006, s. 3. Pozri aj RICHARD MARSINA: Slovenský historický ústav v Ríme. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 109, č. 3, s. 40 – 45;

Slovenskej republiky a 2. októbra 1995 mu taliansky prezident Oscar-Luigi Scalfaro udelil veľkodôstojnícku hodnosť Radu za zásluhy o Taliansku republiku [*Ordine al Merito della Repubblica Italiana*], jedno z najvyšších talianskych štátnych vyznamenaní.⁶⁶

Milan S. Ďurica sa od roku 1989 často vracal na rodné Slovensko. V Bratislave, kam sa v roku 1998 presťahoval natrvalo, založil Ústav dejín kresťanstva na Slovensku⁶⁷. Ako činnorodý človek sa hneď i tu zapojil do kultúrneho a politického života. Bol presvedčený, že na posttotalitnom a už demokratickom Slovensku bude môcť tak isto slobodne vyslovovať a obhajovať svoje mienky a vedecké názory, ako to robil predchádzajúcich päťdesiat rokov v exile na Západe, kde bolo veľa záujemcov o jeho prednášky aj z radov širokej verejnosti, lebo analyzoval javy, ktoré sa dovtedy síce mohli pomenovať a spomínať, ale o ktorých sa nemalo veľmi diskutovať. On však i tam vždy pravdivo podával dovtedy zamlčované alebo deformované skutočnosti o ľuďoch či o udalostiach práve na základe štúdia historických dokumentov. Aj tu na Slovensku chcel širokej verejnosti takýmto spôsobom slúžiť v záujme pravdy – v súlade so svojím povolaním. Zúčastňoval sa preto na nespočetných prednáškach a besedách. Prítomní jeho slová priam hltali, keďže tie jeho slová im otvárali trináste komnaty slovenských dejín. História od veľkých vekov zohrávala dôležitý spoločensko-politický rozmer. On faktmi o prvej

RICHARD MARSINA: Výskumy vo Vatikánskom archíve a pokusy o založenie Slovenského historického ústavu v Ríme. In: *Kultúra*, roč. 13, 2010, č. 8, s. 5, 10 – 11. Pozri aj tri moje vystúpenia (9. 2. 2010, 9. 3. 2010 a 27. 4. 2010) k návrhu skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky [Jána Chrbta, Jaroslava Izáka, Jozefa Rydlu, Valentína Švidroňa a Emila Vestenického] na vydanie zákona, ktorým sa zriaďuje Slovenský historický ústav v Ríme. In: JOZEF M. RYDLO: *Parlamentné prejavy : Národná rada Slovenskej republiky 2006 – 2010 (4. volebné obdobie)*. Bratislava : Post Scriptum, 2016, s. 291 – 301, s. 313 – 322, s. 327 – 333, aj s. 368 – 384.

⁶⁶ <http://www.quirinale.it/onorificenze/insigniti/118865>

⁶⁷ Ústav dejín kresťanstva (ÚDK) nadväzuje na činnosť *Centro Studi Europa Orientale* (CESEO), Centra štúdií dejín strednej a východnej Európy na Štátnej univerzite v Padove. V Slovenskej republike sa etabloval krátko po historických zmenách na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia, keď sa okolo prof. Milana S. Ďuricu, čestného člena Slovenského ústavu, združila pracovná skupina historikov, ktorí boli presvedčení, že v slovenskej historiografii chýba nielen slobodný prístup k historickému štúdiu, ale najmä výklad zistených skutočností, ktorý by nebol podmienený vládami a štátom zriadenými vedeckými inštitúciami. Dňa 13. októbra 1998 v zmysle čl. 24 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky ho zriadila Slovenská provincia saleziánov Jána Boscu, od roku 2015 je aj občianskym združením v zmysle zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Ustanovujúci a menovací dekrét podpísal 8. decembra 1998 provinciál Ernest Macák SDB (1920 – 2016). Vzhľadom na pokročilý vek zakladateľa sa 12. januára 2016 jeho nástupcom v úrade riaditeľa stal kňaz Trnavskej arcidiecézy Ján Košiar (*1960).

slovenskej štátnosti upevňoval vieru ľudí v to, že Slováci sú schopní a vedia rozhodovať sami o sebe.

Na krátky čas sa Milanovi S. Ďuricovi dostalo akceptácie zo strany vládnych kruhov. Predsedníctvo Slovenskej národnej rady ho v roku 1990 vymenovalo za zahraničného experta v rámci vytvorenej „Komisie historikov“, ktorých úlohou bolo vypracovať odborné štúdie týkajúce sa dejín Slovenska 20. storočia.

O rok neskôr, v roku 1991, ho minister kultúry menoval za vedúceho Slovenského historického ústavu v Ríme. Matica slovenská vydala niektoré Ďuricove knihy.

Keď Milan S. Ďurica, univerzitný profesor pôsobiaci a akceptovaný v zahraničí, zistil skutočný stav tunajších vecí verejných, rozhodol sa spracovať a vydať populárno-vedeckú príručku, aby tak mohol účinnejšie pomôcť Slovákom pri spoznávaní objektívnej historickej pravdy o minulosti svojej vlasti. V roku 1995 vydal *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*⁶⁸. Kniha splnila svoje poslanie. Bola odpoveďou na volanie tých, ktorí po 40-ročnej indoktrinácii cudzou ideológiou chceli vedieť, ako vyzerajú naše dejiny zo slovenského a kresťanského zorného uhla. Autor zhromaždil a chronologicky usporiadal úctyhodné množstvo faktov od počiatku našich dejín až po súčasnosť. Ako dielo jedného človeka si táto práca zasluhuje úctu a obdiv. V roku 1996 kniha vyšla v druhom, doplnenom vydaní⁶⁹ a Ministerstvo školstva Slovenskej republiky ju odporučilo ako účelovú publikáciu pre potreby slovenských škôl a pre učiteľov dejepisu.

Rozruch, ktorý kniha v určitých kruhoch vyvolala, bol neuveriteľný. Spomenutá knižná publikácia podnietila v postkomunistickom období množstvo diskusií. Ďuricovi ideoví odporcovia na čele s niekoľkými historikmi zo Slovenskej akadémie vied rozvinuli proti tejto publikácii a proti jej autorovi ofenzívnu kampaň. Boli schopní doslova zverbovať pozoruhodný zástup spojencov spomedzi mocných, vplyvných a bohatých tohto sveta! Takto sa im podarilo urobiť z knihy nielen celonárodnú, ale i celoeurópsku literárno-historickú kauzu. Tomuto tlaku nebola schopná odolať ani vláda Slovenskej republiky⁷⁰. Milan S. Ďurica odpovedal svojím kritikom publikáciou *Pripomienky k Stanovisku Historického ústavu Slovenskej akadémie vied ku knihe*

⁶⁸ MILAN S. ĎURICA: *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*. Košice : Pressko; Bratislava : Ústav dejín kresťanstva na Slovensku, 1995. 287 s.

⁶⁹ MILAN S. ĎURICA: *Dejiny Slovenska a Slovákov*. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. 274 s.

⁷⁰ Úvodné slovo. In: MILAN S. ĎURICA: *Priblížiť sa k pravde : reakcia na Stanovisko Historického ústavu Slovenskej akadémie vied k mojej knihe Dejiny Slovenska a Slovákov*. 2. vyd. [1. vyd. v SPN]. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998, s. 7 – 9.

M. S. Ďurica: *Dejiny Slovenska a Slovákov*⁷¹, kde s odvolávaním sa na svetovo uznávané autority vecne a pokojne vyvrátil jednu námietku týchto kritikov po druhej. Zachytil ich v póze typickej pre marxistickú vedu: čo oni, marxistickí vedci, nevedia, to neexistuje; a keď aj existuje, to už nie je veda...

Táto smutná epizóda neznechutila Milana S. Ďuricu v jeho práci. Tvoril ďalej a po tejto trápnej udalosti vydal ďalších niekoľko pozoruhodných a dôležitých diel, ktoré sú významným prínosom obohacujúcim slovenskú historiografiu a ktoré v súčasnosti patria medzi najčítanejšie a najvydávanéjšie historické diela na Slovensku. Jeho replika oným žiarlivým a nežičlivým kritikom vyšla pod názvom *Priblížiť sa k pravde*⁷², a to v štyroch vydaniach! Podobne mu vo viacerých vydaniach vyšli práce: biografia prvého slovenského prezidenta s názvom *Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947: životopisný profil*, konkrétne v štyroch vydaniach, a *Dejiny Slovenska a Slovákov* v piatich vydaniach. Posledné spomenuté dielo vyšlo aj po nemecky *Die Slowakei in zeitlicher Abfolge von zwei Jahrtausenden*⁷³.

Vedec Milan S. Ďurica sa onými nekorektnosťami rozličného druhu nedal znechutiť vo svojej korektnej, precíznej a svedomitej výskumnej činnosti, jednoducho on ako človek, ako osobnosť nedovolil, aby ho zastavili v jeho dovtedajšej činnosti ani prekážky, ani protivníci, ktorí problémy navodzovali a nastoľovali. A tak ako vlastným pevným odhodlaním premohol svojho času i nevýhody, ktoré prináša bremeno hluchoty, rovnako ním teraz prekonáva aj obmedzenia, ktoré prináša bremeno veku.

Rozsiahla publicistická, verejná i vedecká činnosť Milana S. Ďuricu bola, je a bude dôležitým zdrojom poznania slovenských dejín jednak pre zahraničných, a jednak pre domácich záujemcov, napriek tomu, že vyvolala množstvo polemík, ktoré súviseli najmä s integráciou Slovenska a Slovákov – aj tých, ktorí žili a žijú vo vlasti, aj tých, ktorí žili a žijú v zahraničí –, teda všetkých Slovákov, lebo všetci sú súčasťou Slovenska.

Vedecké práce Milana S. Ďuricu zostanú dôležitým zdrojom poznania slovenskej exilovej historiografie vo všeobecnosti a domácej osobitne.

Možno si navyše v danej súvislosti položiť otázku: Dosiahol v oblasti spoločenských vied ešte niekto spomedzi slovenských vzdelancov také výsledky i toľké uznanie ako Milan S. Ďurica?

⁷¹ MILAN S. ĎURICA: *Pripomienky k Stanovisku Historického ústavu Slovenskej akadémie vied ku knihe M. S. Ďurica: Dejiny Slovenska a Slovákov*. [Padova] : vl. n., 1997. 36 s.

⁷² MILAN S. ĎURICA: *Priblížiť sa k pravde : reakcia na Stanovisko Historického ústavu Slovenskej akadémie vied k mojej knihe Dejiny Slovenska a Slovákov*.

⁷³ MILAN S. ĎURICA: *Die Slowakei in zeitlicher Abfolge von zwei Jahrtausenden*. Aus dem Slowakischen übersetzt und überarbeitet von Darina Verges. Bratislava : Lúč; Ústav dejín kresťanstva, 2014. 527 s.

V slovenskom dejepisectve je mnoho tzv. bielych miest. Napriek atraktivnosti neprebádaných tém, ktoré sa historikovi priam núkajú, slovenská historická obec ich systematicky obchádza, vedome zanedbáva, ba tabuizuje. Akoby elitám „mladého štátu starého národa“ chýbal intelektuálny náboj vlastný každému národnému spoločenstvu.

A tak aj na prahu 21. storočia zostáva kľúčová otázka slovenskej historiografie, čiže podanie slovenských dejín z vlastného zorného uhla, ešte stále otvorená, nezodpovedaná, lebo oné tzv. biele miesta existujú...

Historická obec na Slovensku sa zaoberá mnohorakými témami. Rôznorodé koncepcie až protichodné diskusie typu: dejiny Slovenska verzus slovenské dejiny, čo sú to slovenské dejiny, aký je predmet dejín, aké dejiny chceme, ako písať dejiny a podobné iné sú v nebohatom slovenskom dejepisectve ustavične prítomné. Poplatnosť geopolitickým chápadlám moci je priehľadná: slovenský vzdelanec tu žijúci nemal na výber a nie vždy mal možnosť, silu a odvahu tým chápadlám moci odolávať. Dodnes sa postavenie slovenského vzdelanca v spoločnosti neveľmi zmenilo.

Situácia slovenského dejepisectva zostáva i po vzniku druhej Slovenskej republiky statická. Na jednej strane by slovenskí historici boli určite schopní mnohé veci formulovať inak, mať originálne, svojské a povšimnutiahodné postrehy, na druhej strane však zostávajú v zajatí schém, ideologických klišé a floskúl, nevyjasnených pojmov. Človek sa aj bráni zovšeobecňovaniu a nechce generalizovať, ale dojem z čítania historiografických prác súčasných autoriek i autorov neprestáva byť rozpačitý. Ak by sa boli narodili do iného časopriestoru a ak by ich bola vychovávala i vzdelávala riadna „slovenská škola“, náročná na kvalitu výučby, a bolo by ich formovalo intelektuálne prostredie s takými istými konotáciami, boli by vedeli napísať veľmi prínosné práce. Takto zostávajú v zajatí zajacovsko-bátorovsko-hamadovských fráž splietajúcich fašizmus, autoritarizmus a nacionalizmus. Keďže nie sú schopní rozlíšiť fašizmus od nacizmu, nevidia ani ich spoločné socialistické korene s komunizmom.⁷⁴ Nepostrehnú to. A keď píšú o Cirkvi či o kresťanstve, argumentujú len z pozícií antropologického humanizmu. Najnovšie sa stali módnymi rozličné interpretačné a dezinterpretačné dejepisecké techniky, metodológie. Skloňujú sa vo všetkých pádoch také termíny, ako sú historická pravda, objektívne fakty. Jestvuje však iba málo „nevyskloňovaných“ historických skutočností – väčšinu

⁷⁴ MILAN S. ĐURICA: Mýty a skutočnosti : komunizmus – fašizmus – nacizmus mali korene v európskom socializme. In: *Kultúra*, roč. 14, 2011, č. 8, s. 12.

z nich ani nemožno „skloňovať“, sú totiž „neohybné“. Vyžaduje si to precíznú a dôkladnú prácu! Tá spočíva v korektnej interpretácii daných okolností. Tieto vymedzujúce súradnice historických skutočností vrátane okolností si má historik uvedomovať a analyzovať! Nijaký človek predsa nie je vlastníkom pravdy. Ani historik. Ľudia vedú rozhovory o všeličom, debatujú. A historici majú o historických skutočnostiach viesť diskusie. Majú právo aj polemizovať. Mnoho ráz sa historik stavia do roly sudcu, ale jeho úlohou nie je vysloviť ortiel. Po najprv sa má usilovať o striktnú analýzu situácie. Nemal by hneď vynášať historické výroky – ani morálne, ani ideologicko-politické.

Predošlé bezduché napodobňovanie východnej proveniencie nahradili zasa „novodobé“ techniky či metodológie proveniencie západnej. Ako pre ideológiu ľudovej demokracie, tak pre svetonázorový a hodnotový systém vlastný liberálnej demokracii zmysel dejín je neakceptovateľné pojmové východisko poznávania skutočnosti. Vychádzajú z materialistického hľadiska. Aj jednej ideológii, aj druhému systému sa prieči nematerialistický svetonáhľad.

Zmyslu dejín, osobitne zmyslu slovenských dejín, sa tu na Slovensku nevenujú ani historici, ani filozofi, ani teológovia; ak sa tomu venujú, tak len okrajovo a úplne náhodne. O podstate slovenských dejín a o zmysle našich slovenských dejín tu vlastne niet solídnych odborných prác. Vzhľadom na tunajší stagnujúci spoločensko-politický vývoj budeme zrejme na ne ešte dlho musieť čakať. Slovenskí historiografi neusporiadali nijakú diskusiu o zmysle slovenských dejín. Touto témou sa dosiaľ vážne nezaoberali. Hoci Slovákov na to vyzval kardinál Jozef Tomko vo svojom pamätnom vystúpení v pléne Slovenskej národnej rady 25. apríla 1991 v Bratislave slovami: „Ak jestvuje nejaký zmysel dejín, tak i terazší Slováci si musia nevyhnutne položiť otázku o zmysle vlastných dejín.“⁷⁵

V roku 1897 Svetozár Hurban-Vajanský (1847 – 1916)⁷⁶ publikoval svoj „pokus znázorniť terazší slovenský myšlienkový obzor s rozpomienkami na

⁷⁵ JOZEF TOMKO: Odkaz národu : prejav prednesený na 13. schôdzi Slovenskej národnej rady dňa 25. apríla 1991 v Bratislave. In: JOZEF M. RYDLO [ED.]: *Kardinál Jozef Tomko sedemdesiatpäťročný*. Bratislava : Lúč; Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov žijúcich mimo územia Slovenska; Združenie kresťanských pracovníkov kultúry; Rím : Slovenský ústav, 2000, s. 62.

⁷⁶ Pozri životopisné heslo: Vajanský, Svetozár Hurban. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) : VI. zväzok, T – Ž*. Martin : Matica slovenská, 1994, s. 200 – 204. Pozri aj EVA FORDINÁLOVÁ: *Odklíňanie Vajanského : k 100. výročiu úmrtia*. Bratislava: Politologický odbor Matice slovenskej, 2016. 218 s.; JÁN JURÍČEK: *Vajanský : portrét odvážneho*. Bratislava : Obzor, 1988. 171 s.; ANDREJ MRÁZ: *Na sté výročie narodenia Svetozára Hurbana-Vajanského*. Martin : Matica slovenská, 1947. 30 s.

minulosť“ *Náľady a výhľady*⁷⁷, čo však predstavuje viac jeho národnoobranne politické koncepcie než filozofickú analýzu slovenskej minulosti.⁷⁸

V roku 1920 z písomnej pozostalosti sociológa kultúry, prekladateľa, kritika slovenskej inteligencie a stúpenca moderného života na začiatku 20. storočia Jána Lajčiaka (1875 – 1918)⁷⁹ evanjelický teológ Samuel Štefan Osuský (1888 – 1975)⁸⁰ knižne vydal jeho vrcholné dielo *Slovensko a kultúra*⁸¹. Táto práca, ktorá od tých čias vyšla v štyroch vydaniach⁸², je síce jeho kultúrno-filozofickou výpoveďou o položení a o spôsobe myslenia Slovákov v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia, ale filozofie a zmyslu slovenských dejín sa dotýka, bohužiaľ, iba podružne.

Po vzniku Česko-Slovenska v roku 1918, ktorý podľa historika Milana Zemka (1944 – 2013) pre Slovákov „znamenal síce životne dôležitú zmenu, ale len zmenu v závislosti, nie získanie skutočnej nezávislosti“⁸³, vynorili sa nové problémy: dejiny „slovenské“ alebo „československé“.⁸⁴ Iný slovenský historik Matúš Kučera (*1932)⁸⁵ píše:

⁷⁷ SVETozár HURBAN-Vajanský: *Náľady a výhľady : pokus znázorniť terajší slovenský myšlienkový obzor s rozpomienkami na minulosť*. Turčiansky Sv. Martin : Knižtlačiarско-účastinársky spoloк, 1897. 114 s.

⁷⁸ JANA BALÁžOVÁ: Národnoobranná koncepcia konzervatívca S. H. Vajanského. In: *Filozofia*, roč. 57, 2002, č. 9, s. 613 – 620.

⁷⁹ Pozri životopisné heslo: Lajčiak, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, V, Km – L*, s. 607 – 608.

⁸⁰ Pozri životopisné heslo: Osuský, Samuel Štefan. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) : IV. zväzok, M – Q*, Martin : Matica slovenská, 1990, s. 355 – 356.

⁸¹ JÁN LAJČIAK: *Slovensko a kultúra*. Z rukopisu... zostavil Samuel Štefan Osuský. Bratislava : Slovenská evanjelická a. v. Theologická akademia, 1920. 240 s.

⁸² 1920¹, 1957², 1994³, 2007⁴.

⁸³ MILAN ZEMKO: O podobu národných dejín. In: MILAN ZEMKO: *Občan, spoločnosť, národ v pohybe slovenských dejín*. Bratislava : Prodama, 2010, s. 20.

⁸⁴ ADAM HUDEK: Slovenská historiografia a československé dejiny v rokoch 1918 – 1968. In: *Forum historiae*, 2007/1, dostupné len na: http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2007/texty_1_2007/Hudek.pdf. Pozri aj DANIEL RAPANT: Národ a dejiny. In: *Prúdy*, roč. 8, 1924, č. 8, s. 470 – 477; KAMIL KROFTA: *O úkolech slovenskej historiografie*. Bratislava : Academia, 1925. 18 s.; DANIEL RAPANT: Národ a československá otázka. In: *Prúdy*, roč. 9, 1925, č. 8, s. 454 – 464; DANIEL RAPANT: Československé dejiny : problémy a metody. In: *Od pravěku k dnešku [Pekařův sborník] : sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře*. Praha : Klub historický, 1930, s. 531 – 563; DANIEL RAPANT: Československé dejiny : reflexie a kritiky. In: *Prúdy*, roč. 18, 1934, č. 18, s. 400 – 408; BRANISLAV VARSIK: *O jednotnosti československých dejín*. Bratislava : Učená společnost Šafaříkova, 1937. 15 s.; JÁN RYCHLÍK: Československé dejiny a pokusy o napsání společného česko-slovenského příběhu. In: *Posláním historik : pocta prof. Robertu Kvačkoví k 80. narozeninám*. Praha : Lidové noviny; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012, s. 376 – 395.

⁸⁵ JÁN ČOMAJ: *Knieža Matúš : rozprávanie o živote a diele profesora Matúša Kučeru a výber*

«V tridsiatych rokoch minulého storočia ... prišla na naše univerzity dobre vystrojená, vedecky podkutá garnitúra českých profesorov. Vďaka im za to, že pozdvihli slovenskú vedu na profesionálnu úroveň, ale dostali aj politickú úlohu ... Profesori, najmä Albert Pražák, Václav Chaloupecký a iní, začali šíriť svoju teóriu. Chaloupeckého kniha *Staré Slovensko* vynikajúco zmapovala situáciu najstarších dejín Slovenska, ale vyšlo mu to veľmi zvláštne so Slovákmi... Profesor Vážný vstúpil do normotvorného procesu slovenského jazyka.»⁸⁶

Dielo *Staré Slovensko* Václava Chaloupeckého (1882 – 1951)⁸⁷ chcelo síce „ukázať a dokázať existenciu Slovenska, akožto zvláštni individuality geografické a historické“⁸⁸, ale český historik (pôsobiaci s pražskou politickou podporou i oporou v Bratislave) videl svoje štátnotvorné poslanie v novovzniknutom štáte len v tom, ako včleniť Slovensko do „československých dejín“.

Čechoslovakizmus sa v Č-SR stal štátnou doktrínou⁸⁹ a presadiť sa proti štátnej doktríne čechoslovakizmu sa nedarilo ani Danielovi Rapantovi (1897 – 1988)⁹⁰, neskôr ani jeho názorovému náprotivku Antonovi Augustínovi Baníkovi (1900 – 1978)⁹¹.

z jeho štúdií a článkov. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2018. 261 s.

⁸⁶ Prof. PhDr. Matúš Kučera, DrSc., na besede v Únii slovenských novinárov v Bratislave. In: *Slovenský rozhľad* (Bratislava), roč. 8, 2008, č. 6, s. 1 a 5.

⁸⁷ Pozri životopisné heslo: Chaloupecký, Václav. In: *Biografický lexikón Slovenska, IV, Ch – Kl*. Martin : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2010, s. 12 – 13.

⁸⁸ VÁCLAV CHALOUPECKÝ: *Staré Slovensko*. Bratislava : Filosofická fakulta University Komenského, 1923, s. 287. Pozri aj MILAN DUCHÁČEK: *Václav Chaloupecký : bledání československých dějin*. Praha : Karolinum, 2014. 515 s.

⁸⁹ *Idea československého státu*. Praha : Národní rada československá, 1936. 2 zv. (299 s., 362 s.). Pozri aj *Slováci a ich národné bytie v Európe (čechoslovakizácia) : zborník prednášok z konferencie. Bratislava, 14. máj 2011*. Bratislava : Panslovenská únia, 2011. 281 s.; XÉNIA ŠUCHOVÁ: *Idea československého státu na Slovensku 1918 – 1939 : protagonisti, nositelia, oponenti*. Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama, 2011. 312 s.; MARTIN VAŠŠ: *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918 – 1938)*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011. 283 s. Pozri aj MILAN S. ĐURICA: *Edvard Beneš a jeho vzťah k Slovákom*. Bratislava : Lúč, 2008. 56 s.; MILAN S. ĐURICA: *Tomáš G. Masaryk a jeho vzťah k Slovákom*. Bratislava : Lúč, 2007. 49 s.; MIROSLAV PEKŇÍK [Ed.]: *Poblady na slovenskú politiku : geopolitika, slovenské národné rady, čechoslovakizmus*. Bratislava : Veda, 2000. 759 s.

⁹⁰ Pozri životopisné heslo: Rapant, Daniel. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) : V, vzvzok, R – Š*. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 38 – 39. RICHARD MARSINA [Ed.]: *Historik Daniel Rapant – život a dielo (1897 – 1988 – 1997)*. Martin : Matica slovenská, 1998. 253 s. ADELA PERŇOCHOVÁ: Daniel Rapant – personálna bibliografia. In: RICHARD MARSINA [Ed.]: *Historik Daniel Rapant – život a dielo (1897 – 1988 – 1997)*, s. 210 – 235.

⁹¹ Pozri životopisné heslo: Baník, Anton Augustín. In: *Biografický lexikón Slovenska, I*,

Prvý, kto dokázal napísať ucelené slovenské dejiny bez väzieb na české dejiny, bol František Hrušovský (1903 – 1956)⁹². Po tom, čo sa Slovensko zbavilo českého ttorstva a 14. marca 1939 vyhlásilo štátnu samostatnosť a vznikla Slovenská republika, publikoval v Matici slovenskej *Slovenské dejiny*⁹³. Dosiahli šesť vydaní, vyšli aj v nemeckom preklade⁹⁴ a neskôr v skrátenej verzii i po anglicky⁹⁵. Bolo to možné len vďaka tomu, že Slovensko prestalo byť objektom medzinárodného práva, stalo sa jeho subjektom a dosiahlo štátnu samostatnosť!⁹⁶

Ilúzia⁹⁷ štátnej samostatnosti však trvala prikrátko: po sľubnom úsvite prišiel krutý súmrak, Slovensko prevancovalo vynovené „čechoslováctvo“, kto-

A – B. Martin : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2002, s. 210 – 211; ANTON A. BANÍK: *Na dejinnej križovatke*. Martin : Matica slovenská, 2010. 482 s. Pozri aj AUGUSTÍN MAŤOVČÍK: Národná a svetonáhľadová koncepcia Antona Augustína Baníka. In: *Viera a život*, roč. 1, 1991, č. 4, s. 296 – 303; *Anton Augustín Baník sedemdesiatročný : jubilejná publikácia*. Martin : Matica slovenská, 1970. 151 s.

⁹² Pozri životopisné heslá: FRANTIŠEK VNUK: Dr. František Hrušovský. In: *Literárny almanach Slovák v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 161 – 162; Hrušovský, František. In: *Biografický lexikón Slovenska, III, G – H*, s. 657 – 358. Pozri aj MICHAL ANGYAL: *Život a dielo prof. Františka Hrušovského* : diplomová [magisterská] práca. Bratislava : Univerzita Komenského, Katedra slovenských dejín, 2008. 69 s.; MILOŠ ŠTILLA: *Univ. prof. PhDr. František Hrušovský, prvý syntetik slovenských dejín*. Banská Bystrica : Trian, 2002. 66 s.; NATÁLIA ROLKOVÁ: Historik a spolupracovník koncepcie slovenských dejín František Hrušovský (1903 – 1956) : (k 100. výročiu narodenia). In: *Historický zborník*, roč. 13, 2003, č. 1 – 2, s. 264 – 269. Porovnaj aj JOZEF A. MIKUŠ: Dr. František Hrušovský. In memoriam. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 3, 1956, č. 2 – 3, s. 154 – 156; TEODOR J. KOJÍŠ: Za Dr. Františkom Hrušovským. In: *Kalendár Jednoty* (Middletown PA), roč. 50, 1957, s. 23 – 26; ANNA MAGDOLENOVÁ: Národná a štátna idea v diele Františka Hrušovského. In: *Historický časopis*, roč. 41, 1993, č. 5 – 6, s. 684 – 692; PAVOL PARENÍČKA: František Hrušovský. In: *Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 88, č. 2, 1994, s. 56 – 65; BELO POLLA: František Hrušovský ako exilový historik. In: *Verbum*, roč. 5, 1994, č. 4, s. 238 – 241.

⁹³ FRANTIŠEK HRUŠOVSKÝ: *Slovenské dejiny*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1939. 448 s.

⁹⁴ FRANTIŠEK HRUŠOVSKÝ: *Die Geschichte der Slowakei*. Bratislava-Pressburg : Verlag „Die slowakische Rundschau“, 1943. 228 s.

⁹⁵ FRANCIS HRUŠOVSKÝ: *This is Slovakia : a country you do not know*. Scranton PA : Obrana Press, 1953. 110 s.

⁹⁶ O nádejnom rozvoji slovenského dejepisectva svedčí tak *Bibliografia slovenskej histórie 1939 – 1941* (Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1944. 56 s.), ako aj *Bibliografia slovenskej histórie 1942 – 1944 : s doplnkami za roky 1939 – 1941* (Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1948. 122 s.). Obeidva zväzky zostavil Vendelín Jankovič (1915 – 1997), s ktorým spolupracovali František Bokes (1906 – 1968) a Belo Polla (1917 – 2000). Pozri tiež Vendelín Jankovič: *Bibliografia k dejinám Slovenska : literatúra vydaná do roku 1965*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1997. 781 s.

⁹⁷ SVÄTOSLAV MATHÉ: *Prvá Slovenská republika : politologický náčrt*. Bratislava : Post

ré ho pripravilo o krehkú samostatnosť a po útrapách druhej svetovej vojny umožnilo, aby sa ho v jeseni v roku 1947 zmocnil príznak hrôzonosného komunizmu.⁹⁸ Novoetablovaný totalitný režim naoktrojoval nové ideologické súradnice: pražský čechoslovakizmus umocnila neomylná doktrína marxizmu-leninizmu⁹⁹ sverepo opretá o dialektický materializmus. V tézach k dejinám Slovenska z roku 1955, ktoré vypracoval Historický ústav Slovenskej akadémie vied (HÚ SAV), sa možno dočítať:

«Predložené tézy sú výsledkom práce pomerne širokého autorského kolektívu slovenských historikov a sú prvým pokusom o celkové spracovanie dejín Slovenska, slovenského ľudu od najstarších čias až do prítomnosti. Sú prvým pokusom o prehodnotenie našich dejín na nových metodologických základoch a na základe zhrnutia starších poznatkov a poznatkov nových, ktoré získali vedeckí pracovníci v posledných rokoch, najmä o rozvoji výrobných síl, výrobných vzťahov, o dejinách triednych bojov, dejinách robotníckeho hnutia a komunistickej strany. Doterajšie prehľadné spracovania dejín Slovenska (treba povedať, že ich bol doteraz mimoriadne skromný počet) nevyhovujú po materiálovej stránke a tým menej po ideologickej a politickej stránke. Boli to doteraz všetko práce buržoázne, buržoáznonacionalistické, ktorých úlohou bolo podprieť politiku vládnučich tried. (...)

Na rozdiel od buržoáznonacionalistických koncepcií slovenských dejín, vypracovaných staršími historikmi, ktorí považovali za predmet slovenských dejín výhradne iba prejavy národného uvedomenia, buržoázneho národného hnutia a obchádzali hospodárske a sociálne dejiny, marxisticko-leninské pojatie slovenských dejín nachádza predmet dejín Slovenska v rozvoji výrobných síl, výrobných vzťahov,

Scriptum, 2010. 94 s.; JOZEF HAJKO: *Nezrelá republika : Slovensko v rokoch 1939 – 1945*. Bratislava : Slovart, 2009. 414 s.; MARTIN LACKO: *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava : Perfekt; Ústav pamäti národa, 2008. 205 s.; STANISLAV MEČIAR [Ed.]: *Až sa táto vojna skončí... : prednášky z kurzu kultúrnych referentov HG – Hlinkovej gardy v Trenčianskych Tepliciach v dňoch 7., 8. a 9. novembra 1941*. Bratislava : Hlavné veliteľstvo Hlinkovej gardy, 1941. 143 s.

⁹⁸ FRANTIŠEK VNUK: *Po úsvite – súmrak : Slovensko 1945 – 1948*. Bratislava : Post Scriptum, 2018. 700 s.; PETER SOKOLOVIČ a kol.: *Roky prelomu : Slovensko v rokoch 1945 – 1948*. Trnava : Univerzita svätých Cyrila a Metoda, 2015. 821 s.; RÓBERT LETZ: *Slovensko v rokoch 1945 – 1948 : na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava : Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie, 1994. 245 s.

⁹⁹ JOZEF A. MIKUŠ: *Marxist Historiography in Slovakia*. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 19, 1972, č. 1 – 2, s. 47 – 52; IVÁN KAMENEC – KATARÍNA ZAVACKÁ: *Začiatky marxistického historického myslenia na Slovensku : historizmus a jeho úloha v slovenskom revolučnom robotníckom hnutí*. Bratislava : Veda, 1984. 144 s. Pozri aj JÁN ČIERNY [Ed.]: *Česko-slovenská revolúcia 1944 – 1948 a jej kritici*. Bratislava : Veda, 1984. 111 s. (spoluautormi tejto kolektívnej monografie sú Ján Čierny, Dagmar Čierna-Lantayová, Ivan Kamenec, Jaroslav Mlýnský, Ľubomír Mika).

v dejinách pracujúceho ľudu miest a vidieka, v dejinách triednych bojov, v dejinách národa a jeho kultúry.»¹⁰⁰

Marxisticko-leninské poňatie slovenských dejín dosiahlo svoj zenit o dvadsať rokov neskôr, keď v rokoch normalizácie ideologickú „maršrutu“ slovenskej historiografie udávali režimistickí historici HÚ SAV, uplatňujúci *ad litteram* tézu, ktorú jeden z komunistických „kulturtrégrov“ Ivan Kamenec (*1938) sformuloval takto:

«Úlohou marxistickej historiografie nie je len sledovať a vyvracať nepravdy a faľošné interpretácie buržoáznych, revizionistických a emigračných historikov, ale na základe vlastného systematického výskumu vychádzajúceho z historicko-materialistickej metodológie stále dotvárať historicky pravdivý a politicky inšpirujúci obraz prvej etapy národnodemokratickej revolúcie v Československu.»¹⁰¹

Politický systém moci opierajúci sa o ideológiu marxizmu-leninizmu na Slovensku spôsobil, že „historici si už len ako papagáji osvojovali to, čo vykonštruoval mocenský aparát“¹⁰², ako sa vyjadril jeden z nich, proskribovaný Jozef Jablonický (1933 – 2012)¹⁰³. A touto doktrínou sa dejepisectvo na Slovensku formálne riadilo až do pádu komunistického režimu v roku 1989. Ale onen spôsob myslenia pretrváva dodnes, pretože režim diktatúry proletariátu, na Slovensku trvajúci čajsi pol storočia, slovenské národné spoločenstvo poznačil geneticky... A zrejme natrvalo.

¹⁰⁰ *Dejiny Slovenska : tézy : príloha Historického časopisu ročník III (1955)*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 11 – 12.

¹⁰¹ IVAN KAMENEC: Buržoázne interpretácie slovenského protifašistického odboja. In: JÁN ČIERNY [Ed.]: *Česko-slovenská revolúcia 1944 – 1948 a jej kritici*, s. 49.

¹⁰² JOZEF JABLONICKÝ: *Glosy o historiografii SNP : zneužívanie a falšovanie dejín SNP*. 2., dopracov. vyd. Bratislava : NVK International, 1994, s. 15. V roku 1968, počas tzv. Dubčekovej jari, na konferencii slovenských historikov v Turčianskom Sv. Martine Ľubomír Lipták povedal: „Historiografia sa môže právom sťažovať na nátlak a hrozby vyvíjané zvonku. Musíme však otvorene priznať, že patrila práve k tým oblastiam, ktorým mocnári venovali neobyčajnú pozornosť. Predstaviteľom moci zabezpečovala popredné miesta v zbore sykofantov a hagiografov; degradovala sa tak na päťolizačskú službu.“ Tieto skutočnosti v relácii Okrúhly stôl v diskusii na tému „Slovensko a fenomén Ďurica“ potvrdil aj „komisár slovenskej historiografie“, úradný a neproskribovaný historik Dušan Kováč (*1942), ktorý sa vyjadril: „Existovala tu historiografia, ktorá či chceme, alebo nechceme, bola stále priskrutkovaná, aby bola ideologická. Historický ústav SAV bol straníckymi orgánmi deklarovaný za ideologické pracovisko.“ In: *Kritika & kontext*, roč. 2, 1997, č. 2 – 3, s. 8.

¹⁰³ O Jozefovi Jablonickom dnes. In: *Kritika & kontext*, roč. 5, 2000, č. 1, s. 31 – 55. O Jozefovi Jablonickom pred roku 1989. In: *Kritika & kontext*, roč. 5, 2000, č. 1, s. 57 – 85.

Jeden z dozvukov šiestich rokov slovenskej štátnej samostatnosti, zároveň „labutia pieseň“ slobody bádania a slobody prejavu pred uzurpáciou moci komunistami bola prednáška s názvom „O dialektickej podstate slovenského konfesionalizmu“¹⁰⁴, ktorú na plenárnom zasadnutí vedeckých odborov Matice slovenskej v Turčianskom Svätom Martine 18. októbra 1947 predniesol Anton Augustín Baník. Predchádzala jej jeho stať „Kresťanská idea v slovenskom národnom živote“¹⁰⁵, ktorú uverejnil časopis *Kultúra* v roku 1943.

Po rokoch temna štátostrany, porovnávajúc Daniela Rapanta a A. A. Baníka, historik, archívár a bibliograf Vendelín Jankovič (1915 – 1997)¹⁰⁶ považuje A. A. Baníka za „jedného z najkultivovanejších a ekumenizmom nadchnutých slovenských ľudí“ a jeho prínos pre filozofiu slovenských národných dejín charakterizuje takto:

«Historicko-filozofické práce Daniela Rapanta o dejinách slovenského národa boli dedukciami z rozsiahleho pramenného materiálu, určitým filozofickým zovšeobecnením konkrétnych historických faktov. A. A. Baníkove náhľady na slovenský národ sú naproti tomu, hoci sa snažia vychádzať z geopolitických daností historických dejov, viac náboženskými a svetonázorovými konklúziami ako filozofickým a sociologickým pretavením skutočného vývinu. A. A. Baník pri svojich úvahách poukazoval na predôležitú skutočnosť, že Slováci sa usadili na významnom európskom, dunajsko-karpatskom geopolitickom predele so stredom v neskoršom Devíne. A. A. Baník neváhal preto hovoriť o *devinizme*¹⁰⁷ slovenských dejín. Z úvah, že taký malý národ sa mohol zachovať na takom exponovanom priestore, A. A. Baníkovi vychádzalo, „že slovenský národ zachoval sa vo víchrici vekov z vôle vyššej moci, áno, že slovenské dejiny sú ústrojnou čiastkou vo veľkolepom pláne Božej Vzpredzreteľnosti“.¹⁰⁸ Rovnako mu bolo samozrejme predpokladať, „aby nebolo sa

¹⁰⁴ Pre polstoročie komunistickej svojvôle je príznačné, že celý text tejto prednášky mohol uzrieť svetlo sveta len po polstoročí, v roku 2000. ANTON A. BANÍK: *O dialektickej podstate slovenského konfesionalizmu*. Martin : Matica slovenská, 2000. 79 s. V roku 1947 *Slovenské pohlady* mohli publikovať iba jej úryvky (roč. 63, č. 11 – 12, s. 653 – 656.).

¹⁰⁵ ANTON A. BANÍK: Kresťanská idea v slovenskom národnom živote. In: *Kultúra*, roč. 15, 1943, č. 4, s. 148 – 158.

¹⁰⁶ Jankovič, Vendelín. In: *Biografický lexikón Slovenska, IV, Ch – Kl*, s. 190 – 191.

¹⁰⁷ ANTON A. BANÍK: Devinizmus. In: *Budúcnosť*, 1928, č. 3, s. 105 – 118. – „Súhrnným názvom ‚devinizmus‘ označujeme progresívnu snahu v každom, či už tradičnom, ideologickom alebo praktickom, poňatí súčasného slovenského národného života dôsledne uplatniť syntetické stanovisko, podľa ktorého zmysel národného jestvovania Slovákov je nenahraditeľne spätý s predstavou Devína ako dejinnej osi slovensko-národného samobytia, ako ideového východiska všeobecne i slovensky-nacionálnych, slovanských a svetových tendencií jeho vývoja, aj ako prirodzenej opory všetkých snáh o pozdvihnutie slovenského národného pokroku.“

¹⁰⁸ ANTON A. BANÍK: Poslanie Slovákov v dejinách. In: *Kultúra*, 1936, č. 1, s. 11.

im (Slovákom) dostalo osobitného poslania, ktoré na rozhraní západnej a východnej Európy vykonávať mali a vykonávať majú po celý čas svojho jestvovania“.¹⁰⁹ Plnenie tohto poslania je potom zmyslom slovenských dejín. V konkrétnom historickom prúde prejavovalo sa a stále sa prejavuje toto providenciálne poslanie v plnení troch úloh. Na devínskom brale rozrážať všetky snahy o ovládnutie dunajsko-karpatského priestoru jedným etnikom a tým privedenie jeho instability. Popri tejto viac-menej negatívnej ako pozitívnej úlohe rozvíjať a produkovať idey zjednocovania a akulturácie etník, obývajúcich dunajsko-karpatský priestor: misia solúnskych bratov Cyrila a Metoda, pôvodná kristianizácia (Maďarov, Čechov, Poliakov, Bulharov) *antemurale christianitatis* v tureckom období, kresťanské slovanstvo, model obrody malých slovanských národov. K tomu, aby Slováci mohli naplňať spomenuté dejinné úlohy, musia zo seba vytvárať spoločenstvo silné nielen po biologickej, ale najmä po psychickej a duchovnej stránke.

Štúdia *Kresťanská idea v slovenskom národnom živote* v podstate ďalej rozvíja nosné myšlienky predchádzajúcej rozpravy *O poslaní Slovákov v dejinách*. Podľa autora „etnické rozčlenenie ľudského pokolenia je integrálnou časťou Božieho Plánu a ... duchovnosť najvýraznejšie a najucelenejšie a najvytrvalejšie môže sa prejavovať práve prostredníctvom národa“.¹¹⁰ „Národy aj podľa cirkevného ponímania predstavujú najpevnejšie a najtrvácnejšie kryštalizačné strediská, vďaka ktorých silou najbezpečnejšie sa uchovávajú všetky konštantné duchovné hodnoty, to jest hodnoty pretrvať majúce relatívnu, pominuteľnú cenu človeka-jednotlivca.“¹¹¹ V ďalšom rozvádza autor náhľad, že ľudstvo a tým viac kresťanské spoločenstvo sa rozvíjalo v troch historických etapách, z ktorých prvá realizovala ideu kresťansko-náboženskú (do polovice 18. stor.), druhá národno-duchovnú (pol. 18. stor. – 19. stor.) a tretia biologicko-sociálnu ideu (20. stor.). Ako pri vývine jednotlivca-individua zostávajú, a teda sa neeliminujú hodnoty pochádzajúce z jednotlivých historických etáp, podobne aj pri kresťanskom spoločenstve hodnoty vytvorené vo všetkých etapách stávajú sa akýmsi ľudským pokladom. Ďalej sa autor pýta, aké bolo poslanie Slovákov v onom evolučnom pochode. Slováci prešli všetkými tromi etapami, a tak výdobytky jednotlivých etáp stali sa aj ich trvalými hodnotami. Kresťanská a národná idea, obe pomohli nielen zachovať slovenský národ (biologickú podstatu) na dôležitom predele medzi Západom a Východom, ale aj vytvoriť duchovnú atmosféru, ktorá pozitívne vplývala na okolité národy (Cyril a Metod, kristianizácia, kresťanské slovanstvo). Pôsobenie kresťanskej idey ilustruje A. A. Baník dvoma zaujímavými zisteniami. Za reformácie neprijali Slováci kalvinizmus, tým ani maďarský liturgický jazyk, čím sa vyhlí postupnému pomadžarčovaniu. Osvojenie si luteranizmu spolu so slovenskými Nemcami došlo k určitému zblíženiu Slovákov s Nemcami a následnému stráveniu nemeckého živlu, ktorý pred reformáciou žil v dosť veľkej odlúčenosti od Slovákov. V závere¹¹² autor konštatoval, „že ako každé, tak i národné spoločenstvo

¹⁰⁹ *Tamže*, s. 12.

¹¹⁰ ANTON A. BANÍK: *Kresťanská idea v slovenskom národnom živote*, s. 148.

¹¹¹ *Tamže*, s. 149.

¹¹² *Tamže*, s. 158.

Slovákov je vo svojom konečnom poňatí providenciálne tvoreným mohutným nástrojom na zveľadovanie slávy Božej“.¹¹³

Anton Augustín Baník je prvým a v uplynulom storočí v podstate jediným slovenským vzdelancom, ktorý sa zmyslom slovenských národných dejín zaoberal *sub specie aeternitatis* a ktorý dal slovenským národným dejinám transcendentálne súradnice, keď jasne vyhlásil, že „kresťanská idea uplatňuje sa v dejinách Slovákov nielen ako hybná sila opravdivej zbožnosti a cirkevného vyznania, ale aj ako rozhodujúci usmerňovateľ slovenského národného života vo všetkých zvratoch jeho vývoja“.¹¹⁴

Ak pred rokom 1989 neexistuje prakticky nijaký náležitý text o zmysle slovenských dejín,¹¹⁵ ani v samizdatovej spisbe nie,¹¹⁶ po roku 1989 jestvuje iba niekoľko relevantnejších úvah na túto tému.

Autor literatúry faktu Ján Juríček (1922 – 1992)¹¹⁷, podľa ktorého zmyslom slovenských dejín je uchovanie národnej svojbytnosti, teda zachovanie slovenského národa, krátko pred svojou smrťou v *Literárnom týždenníku* stroho konštatoval, že „... na Slovensku sa touto problematikou, vzťahujúcou sa na slovenské dejiny, historici nepokladali za potrebné podrobnejšie zaoberať. ... Ako v iných prípadoch, aj v tomto sme zaostali. Je to čiastočne pochopiteľné. Národ musí najprv svoju históriu dokonale poznať a až potom úspešne hľadať jej zmysel.“¹¹⁸ Spomenul čiastkový záujem evanjelického teológa Jána Lajčiaka, ďalej poukázal

¹¹³ VENDELÍN JANKOVIČ: Pojem, štruktúra a zmysel slovenských národných dejín. In: *Verbum*, roč. 4, 1993, č. 6, s. 325 – 337.

¹¹⁴ ANTON A. BANÍK: Kresťanská idea v slovenskom národnom živote, s. 149.

¹¹⁵ Ak sa za taký nechce považovať príspevok ELENY VÁROŠOVEJ Zmysel dejín a naše dejiny v periodiku *Filozofia*, roč. 24, 1969, č. 1, s. 3 – 14, a jeho anotácia z pera ĽUBOMÍRA LIPTÁKA v *Historickom časopise*, roč. 17, 1969, č. 4, s. 601.

¹¹⁶ JOZEF JABLONICKÝ: *Historiografia za normalizácie (1969 – 1989)*. In: NORBERT KMEŤ – JURAJ MARUŠIAK [Eds.]: *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 147 – 150; RUDOLF LESŇÁK: *Spätne zrkadlá : bibliografická dokumentácia retrospektívnych, knižne i časopisecky publikovaných dokumentov, svedectiev, memoárov a literárnych diel o zločinoch komunizmu na Slovensku 1945 – 1989*. [Bratislava : ÚSKJ]; Prešov : VMV, 2003. 231 s.; JÁN MLYNÁRIK: *Osudy slovenskej historiografie a historikov za normalizácie 1968 – 1989*. In: NORBERT KMEŤ – JURAJ MARUŠIAK [Eds.]: *Slovensko a režim normalizácie*, s. 140 – 146; RUDOLF LESŇÁK: *Listy z podzemia : súborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava : Uspo, 1998. 488 s.; Pozri aj JÁN VLK a kol.: *Minulost a dějiny v českém a slovenském samizdatu 1970 – 1989/The past and history in Czech and Slovak samizdat 1970 – 1989 : bibliografie*. Brno : Doplněk, 1993. 227 s.

¹¹⁷ Juríček, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, IV, Ch – Kl*, s. 316.

¹¹⁸ JÁN JURÍČEK: O filozofii slovenských dejín. In: *Literárny týždenník*, 1992, (V), č. 6, s. 3.

na Daniela Rapanta a jeho esej *Slováci v dejinách : retrospektíva a perspektívy*¹¹⁹, ktorý vytkol, že sa „... namiesto imanentných problémov spadajúcich do oblasti filozofie dejín zameral skôr na miesto Slovákov v dejinách (i keď si položil základnú otázku: Je azda vývin v národ touto vedúcou myšlienkou a súčasne aj zmyslom?).“¹²⁰ A poukázal na Svetozára Hurbana-Vajanského a na jeho ideových odporcov, hlasistov, i na rázny, nekompromisný a rozhodný postoj Jozefa Škultétyho (1853 – 1948)¹²¹ v prospech prirodzeného práva Slovákov na samostatné jestvovanie ako samobytného národa. Ako Vajanský, tak Škultéty sa vehementne postavili proti potláčaniu štúrovskej tradície: „... musíme sa raz a navždy oslobodiť od neznesiteľného cudzieho jarma, vydobyť si samostatný štát.“¹²²

¹¹⁹ DANIEL RAPANT: Slováci v dejinách : retrospektíva a perspektívy. In: *Slovenské pohľady*, roč. 83, 1967, č. 4, s. 28 – 38.

¹²⁰ JÁN JURÍČEK: O filozofii slovenských dejín, s. 3.

¹²¹ Pozri životopisné heslo: Škultéty, Jozef. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)* : V. zväzok, R – Š. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 473 – 475; TOMÁŠ WINKLER: *Jozef Škultéty : svedok čias minulých*. Martin : Matica slovenská, 2003. 111 s.

¹²² Je zaujímavé porovnať, ako túto, pre zmysel slovenských dejín kľúčovú vetu prekladajú editori diela Ľudovíta Štúra:

a) „Pre naše obrodenie a tiež, aby sme sa mohli naplno rozvinúť v celosvetových dejinách v súlade s našou silou a talentom, musíme sa raz a navždy oslobodiť od neznesiteľného cudzieho jarma, vydobyť si samostatný štát, lebo národ nachádzajúci sa v porobe má zviazané ruky, klesá na ducha a stále je vystavený nebezpečenstvu, že skôr alebo neskôr zanikne.“ „Aby sme mohli obsadiť a zaujať miesto, aké nám podľa našich síl a schopností patrí, musíme sa raz navždy vymaniť spod neznesiteľného cudzieho jarma a získať si štátnu samostatnosť, lebo národ, ktorý je v otroctve, ruky má poviazané, ducha stiesneného a naveky ho ohrozuje nebezpečenstvo, že prvej či neskoršie zahynie.“ ĽUDOVÍT ŠTÚR: *Slovanstvo a svet budúcnosti : posolstvo Slovanov z brehov Dunaja od Velislava Ľudevíta Štúra* [z ruského vydania Славянство и мир будущего : послание славянам с берегов Дуная Людевита Штура (Москва 1867) preložila Helena Tišková]. Nitra : Nitrava, 2015, s. 155.

Ďalší preklad do slovenčiny znie:

b) „Na to, aby sa mohol naplno rozvinúť náš život a aby náš duch dosiahol v dejinách sveta účinok zodpovedajúci našim silám, musíme sa konečne zbaviť neznesiteľného cudzieho jarma a politicky sa osamostatniť, pretože v porobe má národ zviazané ruky, klesá na ducha a neustále je vystavený nebezpečenstvu, že skôr či neskôr zanikne.“ Porov. ĽUDOVÍT ŠTÚR: *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1993, s. 131.

c) „Aby sme mohli obsadiť a zaujať miesto, aké nám podľa našich síl a schopností patrí, musíme sa raz navždy vymaniť spod neznesiteľného cudzieho jarma a získať si štátnu samostatnosť, lebo veď národ, ktorý je v otroctve, ruky má poviazané, že prvej či neskorej zahynie.“ Porov. KAROL SIDOR: *Moje poznámky k historickým dňom*. Middletown PA : Knižnica Literárneho almanachu Slováka v Amerike, 1971, s. 20.

d) „Avšak, aby sa náš život rozvíjal, aby sme v svetových dejinách získali účinok primeraný našim duševným schopnostiam a našim silám, musíme sa nakoniec dostať spod neznesiteľného cudzieho dozoru a stať sa politicky nezávislými, lebo v poddanstve má ľud ruky zviazané, jeho duch je utlačený a je vydaný

Keď Milan Hodža (1878 – 1944)¹²³ v roku 1920 vydal svoje „príspevky k dejinám slovenčiny“ *Československý rozkol*¹²⁴, vari najprepracovanejšie teoretické dielo svojej doby, presadzujúce umelý koncept jednotného „československého“ národa, jeden z hlavných zdrojov ideológie etnického čechoslovakizmu, Jozef Škultéty naň razom zareagoval polemickou „odpoveďou“ *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života*¹²⁵. V tejto „odpovedi“ vychádzal z jednoznačnej svojbytnosti slovenského národa, bol proti akýmkoľvek zámerom českej politiky usilujúcej sa rozšíriť svoj vplyv na Slovensko. A baľko Škultéty zostal zástancom, ochrancom a strážcom slovenskej národnej samobytnosti a štátnej samostatnosti až do svojej smrti – svoju jasnú proslovenskú orientáciu preukazoval nielen ako správca Matice slovenskej, ako univerzitný profesor alebo ako člen Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ale aj ako podpredseda Štátnej rady Slovenskej republiky, a to i vtedy, keď sa mal ocitnúť pred tzv. Národným súdom!¹²⁶

Panorámu názorov na slovenské dejiny, ktoré boli pred rokom 1989 považované za takmer nekonformné, predstavuje sumarizujúca štúdia z pera Vendelína Jankoviča „Pojem, štruktúra a zmysel slovenských národných dejín“, uverejnená v roku 1993 v časopise pre kresťanskú kultúru *Verbum*.¹²⁷ Čitateľov tohto obnoveného, periodicky vychádzajúceho časopisu autor štúdie oboznamuje predovšetkým s názormi na slovenské dejiny nemarxisticky orientovaných historikov, akými boli Daniel Rapant a Anton Augustín Baník, ale aj s názormi spisovateľa Vladimíra Mináča alebo, okrajovo, Jána Laj-

stálemu nebezpečiu prv alebo neskôr zaniknúť.“ Porov. FRANTIŠEK BOKES [Ed.]: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914 : zv. 1 : 1848 – 1867*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 163; preklad prevzatý z vydania: LUDOVÍT ŠTÜR: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* [Slovanstvo a svet budúcnosti]. Bratislava : Učená spoločnosť Šafaříkova v Bratislave, 1931, s. 162.

¹²³ Hodža, Milan. In: *Biografický lexikón Slovenska, III, G – H*, s. 486 – 489; MIROSLAV PEKNÍK a kol.: *Milan Hodža, štátnik a politik*. Bratislava : Veda, 2002. 383 s.

¹²⁴ MILAN HODŽA: *Československý rozkol : príspevky k dejinám slovenčiny*. Turčiansky Svätý Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1920. 400 s.

¹²⁵ JOZEF ŠKULTÉTY: *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 – 1914 : odpoveď na knihu dr. Milana Hodžu, nazvanú Československý rozkol*. Turčiansky Svätý Martin : vl. n., 1920. 151 s.

¹²⁶ Jozef Škultéty ako člen Štátnej rady SR mal byť za svoju aktivitu v časoch prvej Slovenskej republiky stíhaný a obžalovaný pred tzv. Národným súdom v rokoch 1946 – 1947. Vzhľadom na jeho pokročilý vek a údajnú „senilitu“ však Slovenská národná rada v roku 1947 jeho trestné stíhanie zastavila.

¹²⁷ VENDELÍN JANKOVIČ: *Pojem, štruktúra a zmysel slovenských národných dejín*. In: *Verbum*, roč. 4, 1993, č. 6, s. 325 – 337.

čiaka, Branislava Varsika¹²⁸, Jána Juríčka, Petra Sýkoru (*1956)¹²⁹, Hvezdoňa Kočtúcha (1929 – 1994)¹³⁰ či Samuela Štefana Osuského a Michala Chorvátha (1910 – 1982)¹³¹.

Kulturológ Viliam Jablonický (*1948)¹³² vo svojej stati (*Novšie interpretácie zmyslu slovenských dejín*)¹³³ podáva akiste najkomplexnejší prehľad názorov o zmysle slovenských dejín za uplynulých dvadsaťpäť rokov. Napísal ju ešte v polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia. Za rôznych okolností, nie racionálne zdôvodnených, ju vtedy odmietli publikovať viaceré popredné slovenské intelektuálne periodiká. Konštatuje v nej, že „v reflexii svojho poslania a zmyslu slovenských dejín, v hĺbke analýzy jej novodobej praxe sme, žiaľ, nevelmi pokročili“¹³⁴. Vo svojej súvahe si všima názory na slovenské dejiny takých slovenských osobností ako kardináli: Jozef Tomko a Ján Chryzostom Korec (1924 – 2015)¹³⁵ či literáti: Milan Hamada (*1933)¹³⁶,

¹²⁸ PAVOL HORVÁTH: Profesor Branislav Varsik 1904 – 1994. In: *Historický časopis*, roč. 42, 1994, č. 3, s. 604 – 608; RICHARD MARSINA: Za profesorom Branislavom Varsikom. In: *Slovenská archivistika*, roč. 29, 1994, č. 2, s. 151 – 152.

¹²⁹ Pozri jeho životopisné heslo: Sýkora, Peter. In: MARIÁN GRUPAČ a kol.: *Súčasná slovenská literatúra po roku 1989*. Martin : Matica slovenská, 2015, s. 192.

¹³⁰ Pozri životopisné heslo: Kočtúch, Hvezdoň. In: *Biografický lexikón Slovenska, V, Km – L*, s. 49 – 51.

¹³¹ Pozri životopisné heslo: Chorváth, Michal. In: *Biografický lexikón Slovenska, IV, Ch – Kl*, s. 49 – 50.

¹³² -red-: Jubilant Viliam Jablonický. Recenzia. In: *Literárny týždenník*, roč. XXXI, 6. 6. 2018, č. 21 – 22, s. 13; ŠAH: Viliam Jablonický – 70 (Pripomíname si). In: *Slovenské pohľady*, roč. IV. + 134, 2018, č. 5, s. 158.

¹³³ VILIAM JABLONICKÝ: (Novšie) interpretácie zmyslu slovenských dejín. In: JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Fidei et Patriae : jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka/ Essays in honour of František Vnuk on the occasion of his 80th birthday*. Bratislava : Libri Historiae; Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 298 – 308.

¹³⁴ *Tamže*, s. 298.

¹³⁵ JÁN CHRYZOSTOM KOREC: *S úctou voči dejinám : poznámky k hodnotám dejín*. Bratislava : Lúč, 1993. 165 s.; JÁN CHRYZOSTOM KOREC: *Cirkev v dejinách Slovenska*. Bratislava : Lúč, 1994¹, 1997². 800 s.; *Tisíc rokov Slovenska s Cirkvou*. Bratislava : Lúč, 2004³, 2015⁴. 882 s. Pozri aj RÓBERT LETZ: Kardinál Ján Chryzostom Korec a dejiny. In: *Studia Historica Tjrnaviensia*, roč. 5, 2004, s. 11 – 23; TIBOR MIKUŠ a kol.: *Ján Chryzostom kardinál Korec : personálna bibliografia*. 3., dopl. vyd. Trnava : Trnavský samosprávny kraj; Knížnica Juraja Fándlyho, 2016. 249 s.; PETER LIBA [Ed.]: *Svedok, vyznávač, mysliteľ : Ján Chryzostom kardinál Korec (1924 – 2009)*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 2009. 445 s.; ANDREJ ČERVENÁK [Ed.]: *Život a dielo Jána Chryzostoma Korca : materiály z vedeckého seminára..., ktorý sa konal 27. januára 1999 na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre*. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 1999. 279 s.

¹³⁶ *Hľadanie zmyslu : dielo literárneho vedca, kritika a historika kultúry Milana Hamada a hodnotové kritériá : (venované k 70. narodeninám)*. Bratislava : Literárna nadácia Studňa, 2003. 206 s.

František Novosad (*1948)¹³⁷, Július Vanovič (*1935)¹³⁸, Štefan Polakovič (1912 – 1999)¹³⁹ Ladislav Ballek (1941 – 2014)¹⁴⁰.

V tomto svojom príspevku ako prvý približuje filozofiu slovenských dejín v optike slovenského politického exilu a píše o nej:

«Zadefinovanie otázky o zmysle slovenských dejín, už aj ako konkrétneho politického programu, nachádzame napríklad vo Svetovom kongrese Slovákov: New York 1970. Táto vrcholná svetová ustanovizeň Slovákov v exile to konštatovala jednoznačne: „zmysel slovenských dejín je v zápase o národnú slobodu a sebauplatnenie“. To bolo v čase, keď „slovenský národ nemohol voľne rozhodovať o svojom osude“ a Slováci vo svete považovali „za mravnú povinnosť zjednotiť sa v práci za prirodzené práva slovenského národa, za jeho úplnú slobodu a samostatné určovanie svojich osudov“. Pokladali si za povinnosť „podať svetu pravdivý obraz o živote a národných snahách slovenského národa po slobodnom a demokratickom živote“. O to viac, že Slovensku, okupovanom cudzou veľmocou, „znovu nanucovali režim“, ktorý sa „protiví národným tradíciami“.

Za tradičné hodnoty slovenských dejín považovali začlenenie do západnej civilizácie a medzi kultúrne národy, rešpektovanie slovenskej otázky ako medzinárodnej, hlásenie sa k integračným procesom v Európe, kde žiadali, aby sa ich slovenský národ mohol zúčastniť slobodne a bezprostredne. Politická situácia v strednej a východnej Európe sa mala vyvíjať tak, aby nebolo prekážok „pri nadväzovaní a udržiavaní kultúrnych stykov medzi Slovenskom a Slováckmi vo svete“. Prostredníctvom

¹³⁷ Pozri jeho životopisné heslo v publikácii Mária Macková [Ed.]: *Kto je kto v Slovenskej akadémii vied 2011*. Bratislava : Veda, 2011, s. 233 – 234.

¹³⁸ MIRIAM MARGALA – JÚLIUS VANOVIČ: Rozhovor ponad oceán. In: *Tvorba*, roč. 27 (36), 2017, č. 1, s. 12 – 28; MILOŠ KOVAČKA: Milý Julio Vanovič : zdravica k osemdesiatke dlhoročného šéfredaktora *Tvorby* Júliusa Vanoviča. In: *Tvorba*, roč. 25 (34), 2015, č. 2, s. 40 – 42; ŠAH: Július Vanovič – 80 (Pripomínáme si). In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 131, 2015, č. 4, s. 157.

¹³⁹ Pozri životopisné heslá: FRANTIŠEK VNUK: Polakovič, Štefan. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 1095 – 1096; FRANTIŠEK VNUK: Dr. Štefan Polakovič. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 208 – 209. Pozri aj JÁN BOBÁK: Filozof a historik prof. Štefan Polakovič (1912 – 1999) : (k 90. výročiu narodenia). In: *Historický zborník*, roč. 12, 2002, č. 1 – 2, s. 271 – 275; MARCEL MIHALÍK: Filozofia národných dejín v diele Štefana Polakoviča. In: *Historický zborník*, roč. 12, 2002, č. 1 – 2, s. 127 – 136; JÁN LETZ: Nad uzavretým životom, no otvoreným dielom slovenského kresťanského filozofa Štefana Polakoviča (1912 – 1999). In: *Viera a život*, roč. 10, 2000, č. 4, s. 442 – 466; GENOVÉVA GRACOVÁ [Ed.]: *PhDr. Štefan Polakovič (22. 9. 1912 – 29. 11. 1999) : zborník materiálov zo seminára o PhDr. Štefanovi Polakovičovi v Trnave 17. októbra 1997*. [Martin] : Kabinet výskumu dejín slovenského exilu Matice slovenskej Žilina; Mesto Žilina, 2000. 145 s.

¹⁴⁰ KRISTÍNA KRNOVÁ [Ed.]: *Literárne dielo Ladislava Balleka : zborník z literárnovednej konferencie uskutočnenej 23. októbra 2002*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2003. 119 s.

Štefana B. Romana (1921 – 1988)¹⁴¹ formulovali pre slovenský národ „medzinárodnú spravodlivosť, vyjadrenú plnou demokratickou štátnosťou“.¹⁴²

Za všetkých program a interpretáciu zmyslu slovenských dejín neskôr definoval Eugen Löbl (1907 – 1987)¹⁴³, pre ktorého je „sloboda národa tou najzávažnejšou konštantou“, neprípúšťajúcou žiadne kompromisy, najmä pre malý národ žijúci na priesečníku európskych politických síl a záujmov. Lenže, táto konštanta by sa stala púhou frázou, ak „nie sme schopní alebo ochotní pochopiť zmysel dejín a nájsť uprostred chaosu medzinárodného diania tie sily, ktoré sú rovnobežné s túžbou slovenského národa byť slobodným pánom svojho domu“.¹⁴⁴

Upozorňoval aj na nebezpečenstvo prekonania provincionalizmu nielen slovenského, ale aj európskeho; Európa ním najviac trpela, lebo provincionalizmus odmietal „univerzalizmus ľudských hodnôt“. Ako pošliapané Sovietmi vnímal nielen samourčovacie právo Slovákov, ale aj Čechov, Maďarov, Poliakov a Ukrajincov. Po tragických skúsenostiach storočia požadoval „usporiadať spoločenské vzťahy oslobodenej vlasti v duchu ľudskosti“¹⁴⁵ a univerzalizmu samourčovacieho práva pre všetky národy sveta.¹⁴⁶

Škoda, že priestor mu už neumožňoval venovať sa ďalším nepočetným textom kladúcim si otázky zmyslu slovenských dejín, pretože svoj príspevok uzatvára rečníckou otázkou: „Sme teda v novej ére hlásania ďalšej apokalypsy niektorými, na konci racionálneho uchopenia našich dejín, na konci civilizácie a kultúry, alebo iba v prechodnej ére oddychu intelektuálov a spisovateľov, historikov, politikov a politológov, sociológov, kulturológov, futuroológov, filozofov a filozofie?“¹⁴⁷

Iný pohľad na zmysel slovenských dejín predstavil publicista Ján Urbánek (*1940) na stránkach *Slovenských pohľadov* vo svojej esejisticky ladenej recenzii „Verbum interius dejín Slovenska a Slovákov“, kde spochybňuje a vyvracia¹⁴⁸ „etablovaný“ naratív dejín Slovenska a Slovákov opierajúci sa o „meta-príbeh o Revolúcii, Pokroku a Štáte“. Uvažuje a píše:

¹⁴¹ FELIX LITVA [ED.]: *Štefan Roman : človek v rozdvojenom svete : man in divided world*. Cambridge ON : Dobrá kniha, 1981. 156 s.; PAUL MCKAY: *The Roman empire : the unauthorized life and times of Stephen Roman*. Toronto : Key Porter Books, 1990. XII, 242 s. Pozri aj *Bulletin Svetového kongresu Slovákov* (Toronto ON), roč. 18, 1983, č. 79, ktoré je celé venované Štefanovi B. Romanovi pri príležitosti jeho nečakaného úmrtia.

¹⁴² IMRICH KRÚŽLIAK – JÁN OKÁL [EDS.]: *Svedectvo jednej generácie*. Cambridge ON : Dobrá kniha, 1990, s. 361 – 363.

¹⁴³ Prof. Dr. Eugen Löbl na večnosti. In: *Bulletin Svetového kongresu Slovákov* (Toronto ON), roč. 17, 1987, č. 76, s. 23 – 24.

¹⁴⁴ IMRICH KRÚŽLIAK – JÁN OKÁL [EDS.]: *Svedectvo jednej generácie*, s. 17 – 18.

¹⁴⁵ *Tamže*, s. 24.

¹⁴⁶ VILIAM JABLONICKÝ: (Novšie) interpretácie zmyslu slovenských dejín, s. 300 – 301.

¹⁴⁷ *Tamže*, s. 301.

¹⁴⁸ JÁN URBÁNEK: Verbum interius dejín Slovenska a Slovákov. In: *Slovenské pohľady*,

«Dejiny Slovenska a Slovákov sa opakovane ocitali v mlyne rečí, vždy však prispôbované cudzej „fazóne“, cudziemu zmyslu dejín.¹⁴⁹ ... Boli prerozprávane dvakrát. Raz v kontexte prvej a raz druhej ČSR. Aby naše dejiny dostali v tomto dvojitom kontexte zmysel, museli byť patrične upravené. Neboli to však iba kozmetické zmeny, ale doslova metamorfóza.¹⁵⁰

Metapríbeh rozprávany v prvej ČSR vtisol našim dejinám základné črty. Slovensko sa stalo v tomto metapríbehu krajinou nehistorickou, krajinou porastenou až do 13. storočia nekonečnými lesmi Chaloupeckého. Na rozdiel od „historických zemí“ nemalo svoj dejinný rytmus, svoj zmysel dejín. Toto všetko sa mu importovalo od historického suseda. Slováci v tomto metapríbehu neboli ponímaní ako svojbytný národ, ale ako vetva jednotného československého národa. Bola to však vetva prinajmenšom čudná. Nečakalo sa, že vďaka nej bude sa strom vetviť, košatiť. Jej funkcia bola iná, opačná. Táto vetva mala splynúť s kmeňom, stratiť sa v ňom. Namiesto košatého stromu iba monolit – peň. Splynúť, zaniknúť, to bol zmysel našich dejín položených na toto Prokrustovo lôžko.

Náznamy autonómneho, kultúrneho, národného či politického vývoja boli prehlíadané či negatívne hodnotené. Nikto, kto zakladal národné bytie, kto anticipoval národný štát, sa do tohto metapríbehu nedostal. A naopak. Každý náznak integrácie sa zdôrazňoval a hodnotil pozitívne. Naše dejiny boli prerozprávane tak, že simulovali rytmus a zmysel dejín „historických zemí“. Doba husitská sa tak stala jedným z uholných kameňov aj našich dejín, a to napriek zničujúcim nájazdom husitov na Slovensko. Proti-habsburské povstania, opakované nájazdy spojencov Osmankej ríše úplne pustošiace Slovensko sú hodnotené pozitívne jednoducho preto, že sú proti-habsburské a protikatolícke. Hľadajú sa v nich analógie stavovských povstaní v Čechách. Dejínám Slovenska a Slovákov sa v tomto metapríbehu upiera právo na vlastný zmysel dejín.¹⁵¹

Druhý raz boli naše dejiny prerozprávane aj v ďalšej ČSR. Opäť Prokrustovo lôžko, teraz však ešte tesnejšie. Celá skutočnosť sa teraz podrobila prísnej cenzúre abstraktného Rozumu. Pristrihnutá bola podľa nekompromisných ideí komunizmu. Diktatúra proletariátu sa rýchlo púťala s príliš pestrou prítomnosťou. Všetko bolo upravené podľa čierneho-bielej schémy. Na jednej strane robotnícka trieda, na druhej strane triedny nepriateľ. Podľa tohto vzoru sa prerozpravali aj naše dejiny. Od svojich počiatkov cez dlhý rad nepokojov, povstaní, vojen, reforiem a revolúcií kráčali nezvratne vpred, ku komunistickému ideálu, k beztriednej spoločnosti.¹⁵²

Neboli sme však na tejto ceste sami. Naši susedia kráčali tou istou cestou. Niektorí o krok vpred, iní o niečo pozadu. Iba pár krokov nás delilo od spoločného „Domu termitov“, od takmer globálneho centralizovaného komunistického štátu. Krásne, prehľadné dejiny, no dejiny bez ľudí, dejiny plné tienov a prázdnych miest. Nikto, kto vnášal do našich dejín rozdiel, kto zakladal národné bytie, kto

roč. 4 + 114, 1998, č. 6, s. 97 – 105.

¹⁴⁹ *Tamže*, s. 100.

¹⁵⁰ *Tamže*, s. 101.

¹⁵¹ *Tamže*.

¹⁵² *Tamže*.

anticipoval národný štát, sa do tohto metapříbehu nedostal. Buď bol ako „persona non grata“ jednoducho z nich vytesnený, alebo bol umiestnený do temnej sféry dejín. Ak sa to nedalo urobiť, tak bola dotýčná osoba patrične upravená, sploštená do podoby neživého tieňa. Takto zdeformovaní boli napríklad i svätí Cyril a Metod. Nepriniesli nám kresťanstvo, nezakladali národné bytie, neanticipovali našu štátnosť. Nezakladali tradíciu, na ktorú sa dnes odvoláva preambula Ústavy Slovenskej republiky. Celý ich prínos bol zúžený do oblasti jazyka. Rovnako dopadli bernolákovci a štúrovci. Aj o nich sme sa učili najmä na hodinách literatúry, a nie predovšetkým na hodinách dejín Slovenska a Slovákov. Bol to metapříbeh, ktorý nás učil, že ak sme kedysi dávno troška boli, tak by sme s tým už konečne mali prestať, a to predovšetkým v našom vlastnom záujme. Iba tak sa totiž dostaneme na jedinú rozumnú cestu, ktorá vedie k ideálnemu, globálnemu štátu. Pochopiteľne, teraz išlo o štát komunistický.¹⁵³

Podľa osvietenského hodnotového vzorca boli v tomto storočí naše dejiny prerozprávane dvakrát. Dnes žijúce generácie nemali možnosť čítať iný metapříbeh o dejinách Slovenska a Slovákov. Podľa tohto vzorca sa však prerozprávali nielen odborné knihy. Toto „verbum interius“ bolo starostlivo a dôsledne indoktrinované i do beletrie, i do učebníc všetkých stupňov. Podľa neho sa nakrúcali filmy, televízne a divadelné inscenácie, prerozprávali sa povesti, rozprávky atď. Preniklo to hlboko i do kníh pre najmenších. Iba jeden príklad. Sekorov príbeh, spočiatku pôvabný, o Ferdovi Mravcovi vrcholí v knihe *Mravce sa nedajú*. Je to príbeh, v ktorom pracovité mravce vzdorujú mravcom-otrokárom. Takýmto spôsobom bolo spomínané „verbum interius“ tak hlboko indoktrinované do podvedomia nášho národa, že dnes ho už málokto vníma ako doktrínu. Väčšina z nás ho chápe ako historický fakt. Preto každá kniha o dejinách Slovenska a Slovákov rozprávajúca iný metapříbeh, ako je metapříbeh o Revolúcii, Pokroku a Štáte, je považovaná za faktický omyl.¹⁵⁴ ...

V roku 1989 sa nám otvorili brány do slobodného sveta. Sloboda k nám začala prichádzať zo Západu. Odtedy sa v mnohom môžeme slobodne rozhodovať, slobodne voliť. Mohli sme slobodne voliť medzi rôznymi investičnými fondmi. Mohli sme a môžeme slobodne voliť medzi širokým spektrom politických strán a hnutí. Môžeme skutočne slobodne voliť medzi stále širším spektrom TV kanálov a iných masmédií. Môžeme vyberať zo vskutku širokej palety jogurtov, áut atď. Naozaj ako v rozprávke. Môžeme skutočne slobodne chodiť z jednej komnaty do druhej. Otvorených je ich dvanásť. Je tu však i trinásta komnata. Ako vždy zatvorená. Niečo je stále zakázané, niečo stále leží mimo slobodného rozhodnutia. Neslobodno sa dotknúť prastarého predsudku, že jestvuje iba jeden jediný výklad dejín, že jestvuje iba jedno jediné „verbum interius“, ktoré udeľuje dejinám Slovenska a Slovákov zmysel. Tu sa končí zamatová sloboda nežnej revolúcie, tu oceľovo zvoní prastaré, ale stále živé a platné „tabu“.¹⁵⁵

Na pozadí nesporne hlbokých zmien, ktoré oddeľujú našu prítomnosť od komunistického včerajška, jestvuje niečo ako červená niť, spájajúca nás s druhou i prvou

¹⁵³ *Tamže*, s. 102.

¹⁵⁴ *Tamže*.

¹⁵⁵ *Tamže*, s. 104 – 105.

ČSR. Je to spoločné „verbum interius“. Aj po nežnej revolúcii trvá starý kategorický imperatív. Nesení jej nežným revolučným pohybom sa máme v mene Pokroku a pochopiteľne pre naše dobro rozplynúť v tentoraz zaručenom globálnom Štáte. „Dom termitov“ je teda stále tu a stále láka i rozkazuje. Zmenil iba sídlo, firemnú tabuľu a jazyk. Nie proletársky internacionalizmus, ale „american way of life“, postkresťanské americké občianske náboženstvo či New Age. Klasický metapribeh o Revolúcii, Pokroku a Štáte sa aj dnes ponúka a chce dejinám Slovenska a Slovákov nanútiť svoj zmysel. Po roku 1993 je v tom však niečo vskutku bizarné. Po roku 1993 hovorí tento metapribeh totiž aj o tom, ako sa Slovenská republika ocitla mimo cesty, ktorá vedie k zaslúbenej zemi, ku globálnemu Štátu. Hovorí o tom, ako Slovenská republika leží vlastne mimo zmyslu našich slovenských dejín.»¹⁵⁶

Je to naozaj veľmi jasnozrivá úvaha, ktorá inými slovami, ale v jadre veci v rovnakom zmysle vyjadruje to, čo možno nazvať „slovenský naratív“ – teda, že nepotrebujeme iba doplniť ten či onen detail v poznaní slovenských dejín, ale že potrebujeme úplne zmeniť ich ponímanie v slovenskom zmysle.

Dvojkoľajnosť, „za a proti“, vinie sa slovenskými dejinami. Dvojkoľajnosť, nejednotnosť ponímania zmyslu vlastných slovenských dejín! Dvojkoľajnosť, nejednotnosť ponímania zmyslu jedných a tých istých vlastných slovenských dejín je ich imanentnou súčasťou, je v nich permanentne prítomná a hmatateľná čias od národného obrodzenia po súčasnosť, pretože národné spoločenstvo Slovákov stále hľadá zmysel svojich dejín.

Možno uviesť príklady: Tvrdá „dobyvačnosť“ Michala Benčíka (1670 – 1728)¹⁵⁷ sa stretla s „pohostinnosťou“ Jána Baltazára Magina (1681 – 1735)¹⁵⁸. Neskôr to bol „Slovákuv zbuditeľ“ Jozef Ignác Bajza (1755 – 1836)¹⁵⁹ a jeho polemiky o slovenčine s Jurajom Fándlym, dobovo zapisovaným Fándlim (1750 – 1811)¹⁶⁰, i s Antonom Bernolákom (1782 – 1813)¹⁶¹. Nejednotnosť

¹⁵⁶ *Tamže*, s. 105.

¹⁵⁷ Benčík, Michal. In: *Biografický lexikón Slovenska, I, A – B*, s. 341. Pozri aj JÁN BÁBIK: Skvelý polemik z Vrbového. In: *Slovenské pohľady*, roč. IV + 24, 2008, s. 78 – 83.

¹⁵⁸ LUBOMÍR BOSÁK – PATRIK KÝŠKA [Eds.]: *Život a dielo vrbovského rodáka Jána Baltazára Magina, autora obrany Slovákov : zborník príspevkov z rovnomeného sympózia, ktoré sa uskutočnilo 17. septembra 2004 vo Vrbovom*. Vrbové : Mestský úrad, 2004. 71 s. Pozri aj Mária VYVÍJALOVÁ: O politickom, filozofickom a konfesijnom charaktere Apológie. In: *Historický časopis*, roč. 25, 1977, č. 2, s. 261 – 270.

¹⁵⁹ Bajza, Jozef Ignác. In: *Biografický lexikón Slovenska, I, A – B*, s. 162 – 163; Eva FORDINÁLOVÁ: Bajza, Jozef Ignác. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 43 – 44.

¹⁶⁰ Eva FORDINÁLOVÁ: Fándli, Juraj. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 322 – 323.

¹⁶¹ Bernolák, Anton. In: *Biografický lexikón Slovenska, I, A – B*, s. 386 – 388; Eva

pokračovala: sváry panslávov a maďarónov, luteránov a katolíkov, zápasy staroslovákov a štúrovcov, tzv. „starej školy slovenskej“ a tzv. „novej školy slovenskej“, „boje o A. Bernoláka a J. Kollára“, ďalšie boje národnárov a hlasistov, potom stúpcov čechoslovakizmu a jeho oponentov, boj o Slovákov na východnom Slovensku, ktorých Maďari a maďaróni označovali za Slovjakov – poslovenčených Maďarov, na čo používali „spotvorenú šarištinu“, ako si to všimol už Jonáš Záborský (1812 – 1876)¹⁶². Nasledoval antagonizmus zástancov pražského centralizmu a zástancov slovenského autonomizmu. K silnému názorovému vyhroteniu došlo medzi obhajcami a protivníkmi nadobudnutej autonómie. Napokon táto vyhrotená situácia vyústila do vyhlásenia štátnej samostatnosti Slovenska a k vzniku Slovenskej republiky (neskôr označovanej prvá Slovenská republika na rozdiel od druhej Slovenskej republiky). Potom to boli: aktivity jej odporcov, odboj povstalcov a odpor proti nim; brachiálne aktivity zástavnikov budovania komunistického režimu¹⁶³ a ich nepriateľov; dilemy priaznivcov „projektu D“ a „projektu F“¹⁶⁴ až po stret spoločenských síl iniciatívy „Za spoločný štát“ so silami občianskej iniciatívy „61 krokov k slovenskej identite – zvrchované Slovensko“.

Dvojkoľajnosť, nejednotnosť, nesvornosť na Slovensku pretrváva aj štvrtstoročie po završení národnoemancipačného úsilia Slovákov, po ich vzopätí sa proti násiliu a po obnovení štátnej samostatnosti, teda v súčasnosti, keď parlamentnú demokraciu Slovenskej republiky a jej demokratické inštitúty spochybňuje takzvané „slušné Slovensko“ davovou psychózou občanov v uliciach...

Z uvedených dôvodov potom pramenia aj tie nepotrebné, neplodné a ponížujúce polemiky, v ktorých sa Slováci nevedia zhodnúť, čo patrí do ich dejín¹⁶⁵, polemiky, v ktorých sa dokonca sporia o to, či sa môžu hlásiť za

FORDINÁLOVÁ: Bernolák, Anton. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 101 – 103. Pozri aj Pavel Horváth: *Anton Bernolák (1762 – 1813) : pôvod a osudy jeho rodiny : život a dielo*. Bratislava : Bernolákova spoločnosť; Martin : Matica slovenská, 1998. 261 s.

¹⁶² ERVÍN LAZÁR: *Jonáš Záborský : život – literárne dielo – korešpondencia*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 251. Pozri aj PETER ZUBKO: *Kňaz nie každodenný : Jonáš Záborský v službe Košickej diecézy*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013. 180 s. Pozri aj JONÁŠ ZÁBORSKÝ: *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Bratislava : Slovart, 2012. XXVI, 706 s.

¹⁶³ *Zločiny komunizmu na Slovensku, 1948 – 1989*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. 2 zv. (743 s. a 575 s.)

¹⁶⁴ JOZEF ŠPETKO: Projekt D a projekt F : pokus o rekonštrukciu a výhľady. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 18, 1971, č. 1 – 2, s. 9 – 12.

¹⁶⁵ Pozri napr. EDUARD KREKOVIC – ELENA MANNOVÁ – EVA KREKOVICOVÁ [Eds.]: *Mýty naše slovenské*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2005. 246 s.

dedičov Veľkomoravskej ríše. Možno si predstaviť niečo podobné v inom kultúrnom národe?

Chýba však nielen zásadná historiografická reflexia a syntéza dejín historicko-filozofického a historicko-politického myslenia vrátane zásadnej revízie periodizácie a interpretácie celkového historického naratívu, ale aj zásadné spracovania kľúčových etáp našich dejín.

SLOVENSKÝ NARATÍV

Spomedzi hybných ideí, ktoré počas posledných dvoch storočí ovplyvňovali priebeh histórie a urýchlili jej spád, spomeňme ideu národa a národnosti. Konflikty a trápenia, ktoré spôsobila a ktoré aj v dnešnej dobe spôsobuje, dokonale vystihujú slová francúzskeho spisovateľa, básnika a filozofa Paula Valéryho (1871 – 1945), ktorý vo svojej knihe *Regards sur le monde actuel* [Pohľady na súčasný svet] z roku 1931 napísal:

«História je ten najnebezpečnejší produkt, ktorý kedy vznikol na základe chémie intelektu. Jeho vlastnosti každý dobre pozná. Spôsobuje, že ľudia snívajú, opíja ich, vytvára im v mysliach falošné spomienky, vyostruje ich reflexy, roznečuje staré rany, trápi ich pri odpočinku, privádza ich do delíria túžby po veľkoleposti alebo po prenasledovaní; spôsobuje, že národy sa stávajú zatrpknutými, namyslenými, neznesiteľnými a márnivými.»¹⁶⁶

Koncom leta od 17. do 19. septembra 1976 „Československá spoločnosť pro vědy a umění“ usporiadala v Interlaken (Švajčiarsko) európsku konferenciu, ktorej témou bola „Filozofie českých a slovenských dějin“.¹⁶⁷ Na tomto fóre odznela prednáška Milana S. Ďuricu *Slovenský nacionalizmus v rámci európskeho vývoja*, ktorá v prostredí vyznávačov, zástancov a priaznivcov

¹⁶⁶ „L'Histoire est le produit le plus dangereux que la chimie de l'intellect ait élaboré. Ses propriétés sont bien connues. Il fait rêver, il enivre les peuples, leur engendre de faux souvenirs, exagère leurs réflexes, entretient leurs vieilles plaies, les tourmente dans leur repos, les conduit au délire des grandeurs ou à celui de la persécution, et rend les nations amères, superbes, insupportables et vaines.“ In: PAUL VALÉRY: *Regards sur le monde actuel*. Paris : Librairie Stock, Delamain et Boutelleau, 1931, s. 19 [216 s.].

¹⁶⁷ MILAN S. ĎURICA: *Slovenský nacionalizmus v rámci európskeho vývoja* : (prednášky evropské konference [Filozofie českých a slovenských dějin] pořádané švýcarskou skupinou SVU v Interlaken ve dnech 17. – 19. září 1976) : [Long Island NY : vl. n., 1977. 12 s.] Osobitný odtlačok z: *Proměny* (Long Island NY), roč. 14, 1977, č. 2, s. 45 – 54, 101 – 102. [Fotokópia textu, autorom opraveného podľa pôvodného rukopisu prednášky.] Pozri jej text: MILAN S. ĎURICA: Vztahy mezi Slovákmi a Čechmi. In: JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Scripti vobis II : výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*. Bratislava : Post Scriptum, 2017, s. 417 – 445.

čechoslovakizmu vzbudila nemalý rozruch, priam nemý úžas, ba niektorí ju považovali za „separatistickú provokáciu“.¹⁶⁸ Konštatoval v nej totiž, že vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi nemožno pokladať za normálne. Príčinou boli, podľa neho, okrem iného, štyri mýty, ktoré boli vytvorené na posilnenie „československej národnej a štátnej jednoty“ a ktoré v českých predstavách stále pretrvávali:

1. Mýtus o Veľkej Morave ako o prvom spoločnom štáte Čechov a Slovákov. Milan S. Ďurica mýtus vyvracia tvrdením, že iba za kráľa Svätopluka patrili k tejto ríši aj kraje českých kniežat, že išlo o ich násilné podmanenie a že Česi sa pri prvej príležitosti odtrhli a pomáhali Nemcom rozbiť Veľkú Moravu.

2. Mýtus o jazykovom a kultúrnom separatizme Slovákov. Tento mýtus mal podľa Milana S. Ďuricu koreň v tom, že Slováci si od 15. storočia do 18. storočia „adoptovali“ na určité funkcie písaného jazykového prejavu gramatickú stavbu a čiastočne i slovnú zásobu českého jazyka. Ďurica to vysvetľoval tým, že v období rozmachu českej kultúry a mocenského vplyvu českých panovníkov v strednej Európe sa čeština stala popri latinčine istým druhom dorozumievacieho jazyka; v tom čase češtinu ako dorozumievací jazyk rovnakým spôsobom používali aj iné národy žijúce v tomto priestore, napr. Poliaci a čiastočne i Maďari. Dedukovať z tohto uvedeného jazykového prejavu záver o pôvodnej jazykovej a etnickej identite Slovákov a Čechov znamená zatieňovať objektivnosť faktov umelým mýtom. Je prirodzené, že proti tomu sa Slováci nemôžu na základe objektívnych historických faktov neohradzovať a že „sa separujú“ od podsúvaného klamstva.

3. Mýtus o tisícročnej porobe Slovákov v Uhorsku. Na základe tohto mýtu sa Česi mali dostať do pozície osloboditeľov, bez ktorých by Slováci už neexistovali. Historicky naozaj bolo možno hovoriť o porobe Slovákov žijúcich vo vtedajšom Uhorskom kráľovstve, kde sa Maďari stali mocipánmi, kde to v poslednom polstoročí spolužitia Slovákov s Maďarmi v jednom kráľovstve dospelo až k tvrdej maďarizácii. Keby bol býval proces maďarizácie trval tisíc rokov, bol by Slovákov žijúcich vo vtedajšom Uhorskom kráľovstve dávno postihol rovnaký osud ako polabských Slovanov... Ak sa tak nestalo, značí to, že pomery v Uhorskom kráľovstve boli síce feudálne, čiže aj antisociálne, ale diskriminácia rozličných etnických skupín nebola známa. Tento mýtus mal za cieľ vyvolať nenávisť k Maďarom-otrokárom a lásku k Čechom-osloboditeľom.

¹⁶⁸ Tak sa v diskusii vyjadril napríklad vtedajší šéfredaktor časopisu *Svědectví* Pavel Tigríd (1917 – 2003) a jeho hlas na podujatí nebol ojedinelý.

4. Mýtus o kultúrnej a hospodárskej zaostalosti Slovákov – v porovnaní s Čechmi. Tvrdá maďarizačná politika znamenala, bezpochyby, ochromenie kultúrneho vývoja Slovákov. Milan S. Ďurica však poukázal na to, že pred týmto obdobím boli Slováci schopní poskytnúť Čechom pomoc aj v oblasti kultúry. Spomenul mená osobností Františka Palackého (1798 – 1876)¹⁶⁹ a Pavla Jozefa Šafárika (1795 – 1861)¹⁷⁰. Spomenul i mesto Bratislavu, to bolo do meruôsmych rokov jedným z najživších kultúrnych centier Slovanov žijúcich v celej habsburskej monarchii.

Milan S. Ďurica konštatoval vtedy i neskôr, že „hlavným faktorom alie-nácie Slovákov od Česko-Slovenskej republiky bolo zo spomenutých mýtov odvodené stanovisko pražských politikov, ktorí považovali Slovensko za ob-jekt svojich plánov a podnikaní, kým Slováci sa cítili byť rovnoprávnym sub-jektom, teda partnerom českého národa“.¹⁷¹

Keď po „nejšej revolúcii“ v júni roku 1990 vyšla na Slovensku v náklade 50 000 jeho štúdia *Slovenský národ a jeho štátnosť*¹⁷², bratislavské vydavateľstvo Alfa v predhovore obozretne uviedlo:

„Zápas o slovenskú identitu pokračuje. Má však inú podobu ako tie predchádzajúce. Pokiaľ ide o jednu vlastnosť slovenského národa či jeho schopnosť, dospeli sme takmer k rovnakému názoru. A tou je štátnosť slovenského národa. Posilniť toto fak-tum chce aj táto útlá knižka... Ak zasiahne národné povedomie čo aj v malej miere, splní cieľ, pre ktorý ju vydávame. [...] Potešilo by nás, keby sa pohľady autora nestali objektom špekulácií alebo dokonca sa im pripisovali rozbíjačské alebo separatistické ciele. Nehľadajme ich v tejto štúdií, lebo tam nie sú. Štátnosť v zmysle obsahu tej-to knižky znamená všestrannú schopnosť organizovať a riadiť si svoje veci nezávisle od cudzích vplyvov. Za také chápanie budeme čitateľovi povďační.“¹⁷³

¹⁶⁹ JIŘÍ ŠTAIF: *František Palacký : život, dílo, mýtus*. Praha : Vyšehrad, 2009. 400 s.; LUDMILA OZÁBALOVÁ – TOMÁŠ ORAVEC [Eds.]: *Palacký na Slovensku : zborník z medzinárodného sympózia zorganizovaného pri príležitosti odhalenia pamätnej tabule Františkovi Palackému na kaštieli v Dubníku (Dubník 20. júna 2009)*. Komárno : Pedagogická fakulta UJS, 2009. 35 s.; FRANTIŠEK ŠMAHEL – EVA DOLEŽALOVÁ [Eds.]: *František Palacký : dějiny a dnešek : 1798 – 1998*. Praha : Historický ústav AV ČR, 1999. 556 s.

¹⁷⁰ Pozri životopisné heslo: Šafárik, Pavol Jozef. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) : V. zväzok, R – Š*. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 424 – 426. Pozri aj PAVOL J. ŠAFÁRIK: *Básnické dielo*. [Zostavil, štúdio, kalendárium, komentáre a vysvetlivky napísal Peter Káša.] Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005. 30 s. Pozri aj MILOŠ KOVAČKA a kol.: *Personálna bibliografia Pavla Jozefa Šafárika*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. 2 zv. (1359 s.)

¹⁷¹ MILAN S. ĎURICA: *Vztahy medzi Slovákami a Čechmi*. Bratislava : Lúč; Ústav dejín kresťanstva, 2008, s. 49.

¹⁷² MILAN S. ĎURICA: *Slovenský národ a jeho štátnosť*. Bratislava : Alfa, 1990. 38 s.

¹⁷³ *Tamže*, s. 7.

Hneď po jej vydaní vznikla prvá séria polemických článkov s príznačnými názvami „Slovenské dejiny, alebo cirkus okolo nich?“¹⁷⁴, „O glorifikácii Slovenského štátu : dokedy sa necháme urážať?“¹⁷⁵, „Proti klérofašistickým publikáciám“¹⁷⁶, „Polemicky o historickej štúdii Milana S. Ďuricu“¹⁷⁷ a iné. Od tých čias útočné názory odporcov na historiografické dielo Milana S. Ďuricu (i na neho) neustali a pravidelne sa objavovali pri vydaní jeho knižných publikácií: nezáleží, či písal o generálovi Milanovi Rastislavovi Štefánikovi¹⁷⁸, o dejinách Slovenska a Slovákov¹⁷⁹ alebo o prvom prezidentovi Slovenskej republiky Jozefovi Tisovi¹⁸⁰. Väčšinou to boli záporné, odmietavé a hyzdiace ohlasy v tých istých mienkotvorných médiách; očierňovanie, ohováranie, ba osočovanie – vždy od tých istých predpojatých autorov a vždy to isté ideologické klišé.

Prečo?

Preto, lebo Milan S. Ďurica nabúral istú petrifikujúcu sa koncepciu – narušil etablovaný čechoslovakistický „naratív“, čiže naratívnu koncepciu dejín Slovenska a Slovákov, a ponúkol naratív nový, slovenský, a tým ako keby sa bol dopustil veľkého, neodpustiteľného priestupku.

Tragika slovenskej historiografie v súčasnosti spočíva v tom, že jej emancipačný proces sa doteraz nedokázal dostatočne vyrovnáť prinajmenej s tromi skutočnosťami: 1. s pádom totalitného boľševického režimu a s nástupom nového režimu, budujúceho na základe demokracie pluralitnú spoločnosť,

¹⁷⁴ FRANTIŠEK BIELIK: Slovenské dejiny, alebo cirkus okolo nich? In: *Slovenský denník*, roč. 1, 19. 9. 1990, č. 132, s. 3.

¹⁷⁵ MARTIN KRNO: O glorifikácii Slovenského štátu : dokedy sa necháme urážať? In: *Pravda*, roč. 71, 17. 5. 1990, č. 114, s. 7.

¹⁷⁶ Proti klérofašistickým publikáciám : z vyhlásenia MV SZPB v Bratislave. In: *Pravda*, roč. 71, 3. 4. 1990, č. 79, s. 2.

¹⁷⁷ ANTON ŠPIESZ: Polemicky o historickej štúdii Milana S. Ďuricu Slovenský národ a jeho štátnosť : najsmutnejšie vyhlásenie štátu v dejinách Európy. In: *Práca*, roč. 45, 31. 8. 1990, č. 239, s. 6.

¹⁷⁸ MILAN S. ĎURICA: *Milan Rastislav Štefánik vo svetle talianskych dokumentov*. Bratislava : THB vydavateľská a tlačiarenská spoločnosť, 1998. 93 s.

¹⁷⁹ MILAN S. ĎURICA: *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*; MILAN S. ĎURICA: *Dejiny Slovenska a Slovákov*. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. 274 s., [14] s.; *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. 3., oprav. a dopl. vyd. Bratislava : Lúč, 2003. 837 s.; *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. 4., oprav. vyd. Bratislava : Lúč, 2007. 859 s.; *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. 5. vyd. Bratislava : Lúč, 2013. 930, XLVIII s.

¹⁸⁰ MILAN S. ĎURICA: *Jozef Tiso : slovenský kňaz a štátnik, I : 1887 – 1939*. Abano Terme : Piovan editore, 1989. 320 s.; *Jozef Tiso : slovenský kňaz a štátnik, I : 1887 – 1939*. 2., uprav. vyd. (prvé na Slovensku). Martin : Matica slovenská, 1992. 256 s.; *Jozef Tiso : 1887 – 1947 : životopisný profil*. 3. vyd. Bratislava : Lúč, 2006. 592 s.

2. s definitívnym zánikom česko-slovenského súštátia a 3. s oživotvorením štátnej samostatnosti Slovenska. Tieto skutočnosti nepochybne rezonujú v živote slovenskej spoločnosti a súčasný stav „starého národa v mladom štáte“ sa odráža i v našej historiografii, „účtujúcej“ so svojou minulosťou a hľadajúcej svoju budúcnosť.

Cirkevný historik Peter Zubko (*1972)¹⁸¹ kľúčový význam diela Milana S. Ďuricu vidí „... v tom, že vzniklo v prostredí slobodného sveta z pera Slováka, ktorý vyštudoval dejiny a politické vedy a nebol ovplyvnený marxizmom-leninizmom ani komunistickou ideológiou, ale len slobodou svedomia. Do svojich diel vnášal pohľad cirkevného historika, kresťana a exulanta, aby študoval a vysvetľoval vlastnú minulosť a predstavil ju tým, ktorí o ňu mali záujem. Je len prirodzené, že jeho dielo dodnes naráža na odpor niektorých slovenských historikov formovaných za politicky a ideologicky odlišných okolností, ktorí podávajú vlastnú interpretáciu udalostí. Na jednej strane je to rozdvojenosť, na druhej strane vedecká pestrosť a pluralita myslenia. Za životným dielom Milana S. Ďuricu vidno nielen usilovnosť, sebadisciplínu, ale aj lásku a obranu slovenského národa a jeho dejín a kultúry.“¹⁸²

Slováci sa v minulosti často videli (a čiastočne i dnes sa neprestávajú vidieť) v obrannej pozícii „malého kresťanského národa“, ktorý sa stále musí brániť, a to pred niekým či pred niečím: habsburská Viedeň, veľkouhorská Budapešť, česká Praha, nemecký Berlín, ruská Moskva, paneurópsky Brusel či maďarizácia, čechoslovakizmus, nacizmus, komunizmus, globalizácia, neoliberalizmus... Slováci si v priebehu stáročí žitých v neslobode svoj obranný reflex „vypestovali“, stal sa istou súčasťou ich genetickej výbavy, pretože „na ceste adventom“ museli byť vždy v strehu a ustavične sa museli brániť. Ale bránili sa ani nie dobre, ani nie dôsledne... A stále Slovákom niekto vyčíta, že sa bránia! Hoci skutočnosť bola a je iná. Niekedy by nebolo na škodu brániť sa lepšie a dôslednejšie...! Pozoruhodné je, že agresorom sa nevyčíta, že útočia... Zato Slovákom, keď sa nebodaj úspešne bránia, sa hneď pripomína, hrozí... Je zvláštne, že Slováci sú pre mnohých vo svete „zaškatulkovaní“ – vraj sú nacionalisti a tak ďalej. Hoci podľa údajov prieskumu svetovej verejnej mienky národné povedomie Slovákov sa ocitá na ich posledných miestach, čiže národné povedomie Slovákov je jedno z najslabších vo svete. Kto teda takto „zaškatulkováva“ Slovákov? Z toho by potom vyplývalo: iba protivníci Slovákov. Tí oné označenia používajú ako útočnú zbraň.

¹⁸¹ JOZEF M. RYDLO [ED.]: *Testimonium hoc verum est : kytica vďaky, obdivu a úcty slovenskému historikovi Milanovi S. Ďuricovi, čestnému členovi Slovenského ústavu, k jeho 90. narodeninám*. Bratislava : Post Scriptum, 2015, s. 409.

¹⁸² *Tamže*, s. 227.

O čo tu ide? Je všeobecne známe: existuje obrana a útok. Aj v dejinách sú len dve možnosti zápasu o priestor vrátane všetkého, čo s tým súvisí: buď spoločenstvo ľudí tvoria útočníci a tí atakujú iné spoločenstvo ľudí, to jest útočníci zaberajú cudzie priestory, rozpínajú sa, chcú niečo, niekoho získať a ovládať, alebo ho tvoria obrancovia, prípadne zástancovia ozbrojenej neutrality.

Slováci v dejinách neboli útočníci, neútočili. Dá sa diskutovať o tom, prečo to bolo tak. Diskusie sú na to, aby sa javy analyzovali. Slováci neboli útočníci možno preto, že mali iba akúsi predstavu o vlastnej slabosti; možno mali aj iné dôvody, hlbšie, duchovné... Nevie sa. Celá táto téma (otázky, odpovede) je na dlhú diskusiu o zmysle slovenských dejín. Sami Slováci však zatiaľ o ňu neprejavili veľký záujem. V konečnom dôsledku poslednú odpoveď vie dať a dá jedine Boh.

Ak si premietneme v mysli oné vplyvy okolitých krajín na osud slovenského národa a štátu, smieme si to dokonca overiť, uvedomíme si množstvo vplyvov, ktorými jednotlivé štáty zasahovali do bytia Slovákov – či už v dávnej, alebo nedávnej minulosti. Napokon, týka sa to i súčasnosti. Všetky vzťahy boli poznačené trvalými napätiami, prípadne historickými traumami. Istéže, rozhodujúci vplyv tu mali Česi, ale boli tu aj: zásahy Maďarov (Viedenská arbitráž), vzťahy Poliakov (Orava, Spiš), nevšímavosť Habsburgovcov k oprávneným požiadavkám vyjadreným v Žiadostiach slovenského národa (1848, 1861, 1867). Toto všetko ovplyvnilo politický, hospodársky a kultúrny vývoj Slovenska nie blahým spôsobom, čo si ani jedna z uvádzaných krajín nechce priznať. Takýto svoj vplyv nerada vidí pomenovaný.¹⁸³

Pozitívnu skutočnosťou dávajúcou určitú nádej do budúcnosti je zistenie, že Slováci a Slovensko zo všetkých ťažkých a kritických historických situácií vždy nejako vyviazli, prežili, a to vďaka obetavosti osobností cítiacich s národom. Spomedzi mnohých spomenieme aspoň niektoré mená: Bernolák, Štúr, Hurban, Moyses, Kuzmány, Daxner, Francisci, Radlinský, Hlinka, Furdek, Maróthy-Šoltéssová, Štefánik, Tiso, Roman, Dubček, Mečiar.

Činorodosť týchto významných slovenských osobností vrátane ich generačných súputníkov utkala súradnice zmyslu slovenských dejín: zápas

¹⁸³ Rovnako nepomenovaná ostáva dnešná úloha Slovenska, „miesta“, na ktoré možno dovážať jedovatý odpad, ale z ktorého možno „vyvážať“ dorastajúcu inteligenciu. – V cudzojazyčných komentároch rôznych politických expertov sa nestretneme ani raz s menom Slovenskej republiky ako významnej súčasť EÚ, Rady Európy či NATO, od ktorej by závisela napríklad budúcnosť Európskej únie – hoci koncerny VW, PSA a Peugeot, a teda materské krajiny týchto podnikov, sa opierajú o produktivitu a odbornosť slovenských pracovníkov.

o národnú individualitu Slovákov, o jej cieľavedomé pestovanie, uvedoméne presadzovanie a dôsledné uplatňovanie. Čokoľvek v moderných dejinách Slovákov sa dialo proti základnej Štúrovej smernici: „oslobodiť sa“ a „vydobyť si samostatný štát“, prišlo sa zmyslu slovenských dejín. Ak sa pretrvávajúci národnoemancipačný boj Slovákov zavŕšil štátnou samostatnosťou – 14. marca 1939 prvý raz, dočasne, 1. januára 1993 druhý raz, natrvalo – a Slováci a ich národný štát sa stali rovnocenným členom svetového spoločenstva národov a štátov, čo je v logike dejín slovenského národa, tak zmysel slovenských dejín dnes nadobúda novú úroveň i náplň: aký charakter má mať slovenský štát, čím sa má inšpirovať národné spoločenstvo jeho občanov a akým hodnotovým smerom sa má orientovať slovenská pospolitosť. Kladené odpovede sú základné postuláty.

V preambule prvej Ústavy Slovenskej republiky z 21. júla 1939 je napísané:

«Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohúceho
od vekov sa udržal na životnom priestore mu určenom,
kde s pomocou Jeho, od ktorého pochádza všetka moc a právo,
zriadil si svoj slobodný slovenský štát.

Slovenský štát združuje podľa prirodzeného práva všetky mravné a hospodárske sily národa v kresťanskú a národnú pospolitosť, aby v nej usmernil sociálne protivy a vzájomne sa križujúce záujmy všetkých stavovských a záujmových skupín, aby ako vykonávateľ sociálnej spravodlivosti a strážca všeobecného dobra v súladnej jednotnosti dosiahol mravným a politickým vývojom najvyšší stupeň blaha spoločnosti i jednotlivcov.»¹⁸⁴

Preambula druhej Ústavy Slovenskej republiky z 1. septembra 1992 stanovuje:

«My, národ slovenský,
pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo zápasov o národné bytie a vlastnú štátnosť,
v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy,
vychádzajúc z prirodzeného práva národov na sebaurčenie,

¹⁸⁴ Ústavný zákon č. 185 o Ústave Slovenskej republiky zo dňa 21. júla 1939.
In: *Slovenský zákonník*, roč. 1939, čiastka 41, vydaná 31. júla 1939. Pozri aj KAROL MEDERLY: *Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice*. Bratislava : [vl. n.], 1939. 51 s. Ďalej pozri JOZEF M. RYDLO: Prvá Ústava Slovenskej republiky. In: *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy środkowej : księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin*. Katowice; Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2009, s. 623 – 365.

spoločne s príslušníkmi národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky,
v záujme trvalej mierovej spolupráce s ostatnými demokratickými štátmi,
usilujúc sa o uplatňovanie demokratickej formy vlády, záruk slobodného života,
rozvoja duchovnej kultúry a hospodárskej prosperity,
teda my, občania Slovenskej republiky,
uznášame sa
prostredníctvom svojich zástupcov
na tejto ústave.»¹⁸⁵

Je to náš spoločný národný naratív?¹⁸⁶

Nemá mať dnes samostatné Slovensko konečne vlastný naratív? Aký? A čo naň vplyva? Ako a kedy konečne prebrať zodpovednosť za vlastný osud?

Veľkým problémom historického [ne]vedomia Slovákov je to, že dodnes vlastný historický naratív nemajú. A tak Slováci ohýbajú svoje národné dejiny stále podľa cudzích vzorov. Slovenskí remeselníci histórie ich síce dopĺňajú o nové poznatky a darí sa im zaplňať ich biele miesta, ale vzorec, paradigma, základná koncepcia dejín Slovenska a Slovákov zostáva nie slovenská. Od takéhoto neslovenského chápania vlastných dejín sa potom odvíja ich nesprávna periodizácia, mylná tematizácia, pomýlený výber „osobností“, pravde nezodpovedajúce hodnotenia. Slováci dodnes nemajú vlastnú periodizáciu svojich národných dejín, periodizáciu z pohľadu vlastného vývoja. Pozitívne alebo negatívne historické medzníky z ich vlastných národných dejín miznú (akoby tam nikdy ani neboli). Slovákom sa nanucujú predely, ktoré pre slovenské dejiny žiadnymi medzníkmi neboli; ak boli, skôr išlo o antimedzníky... Ako vzory sa im vtláčajú pečate osobností, ktoré Slovákov priam neznášali, nepovažovali ich ani len za národ, ba vedome i dobrovoľne

¹⁸⁵ Ústava Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov*, č. 460/1992 z 1. septembra 1992. Pozri aj MILAN Čič: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2012. 832 s.; NATÁLIA PETRANSKÁ-ROLKOVÁ [Ed.]: *Ústava Slovenskej republiky a jej dvadsaťročný vývoj (1992 – 2012)*. Bratislava : Národná rada Slovenskej republiky, 2012. 352 s.

¹⁸⁶ Model vládneho systému a jeho predstaviteľa z pohľadu priemerného Slováka je: osvietený diktátor. Zatiaľ tu bol vždy len diktátor, ktorý cestou k moci stratil svoje „osvietenstvo“... Slovenským naratívom sa takto stala i povest o Jánošíkovi. V nej si slovenský ľud vytvoril z vraha fačkovského farára, údajne bohatého a nie charizmatického, sociálnu modlu ubiedeného spoločenstva... Jánošík bol v predstave kruto potláčaného a tvrdo vykorisťovaného slovenského ľudu vrátane nejedného národného spoločenstva v Uhorsku sociálnou modlou v boji za spravodlivosť, v úsilí o prerozdelenie materiálnych statkov a dôstojnejšieho života, lebo s utvorenou družinou sebe podobných junákov bohatým brával a chudobným rozdeval...

im úmyselne škodili. Tých mien sú plné nielen slovenské ulice, ale, bohužiaľ, aj školské učebnice či encyklopedické príručky a slovníky v univerzitných bibliotékach, pričom autentické slovenské osobnosti zostávajú v úzadí; bývajú skôr zatracované, postupne sa na ne zabúda, a tak sa vlastne stávajú neznámymi, aby zostali neznáme.

A toto všetko sa odvíja od skutočnosti, že Slováci sa na svoje vlastné dejiny nepozerajú cez prizmu vlastných slovenských očí ani očami slovenskými.

Príklad na zamyslenie. Pre dejiny Slovákov má zásadný význam politický zápas o autonómiu Slovenska. Písal sa štvrtok 6. októbra 1938. V ten deň bola v Žiline vyhlásená autonómia Slovenska. Tento deň je kľúčový dátum slovenskej histórie. Ak by sme sa naň spýtali žiakov, gymnazistov či vysokoškolských študentov, je veľmi pravdepodobné, že by nevedeli odpovedať (okrem výnimiek), čo sa v tento osudový deň stalo. Možno i v Žiline samej. Preto? Pretože o tom sa v škole neučia.

V súčasnosti majú Slováci opäť svoj samostatný slovenský štát, Slovenskú republiku, a toto je fundamentálny dátum na ceste k vlastnej národno-štátnej emancipácii – ale v slovenských školách sa o tomto historickom medzníku neučí. Slovenský establishment, teda vlastný vládny systém, ho ignoruje, vládnuca vrstva slovenskej spoločnosti, parlament, vláda, tie všetky mocenské orgány slovenského štátu úmyselne dávajú na vedomie nezaujem oň; úrady predstierajú neznalosť, intelektuálne elity svetské i cirkevné, médiá ho obchádzajú, zaznávajú...

Ak sa vlastné dejiny nepreberajú zo svojho vlastného zreteľa, adekvátny vzťah spoločenstva k vlastným dejinám ani k vlastnému spoločenstvu, čiže k vlasti, sa nevytvorí. Toto je známe. A aplikujúc to: ak Slováci vlastné dejiny nepreberajú zo svojho slovenského zreteľa, nemôžu vnímať ako ich kľúčovú zložku ani národno-štátnu emancipáciu, teda cestu ku štátnej samostatnosti, ba ani rozvíjanie národnej identity. Potom, pochopiteľne, Slováci nemôžu a nevedia vnímať ani tie osobnosti, skutočné osobnosti, individuality, významné zjavy vlastných dejinných procesov, ktoré za týmito procesmi stáli. Sme sme považovať nad daným javom vo všeobecnosti. Takýmto spôsobom sa tieto skutočné osobnosti stávajú marginálnymi. Dochádza vlastne k dezinterpretácii. A následne: ak sa vygumuje zo spomienok, z pamäti, štátnosť v minulosti, zdá sa, že ona nie je potrebná ani v súčasnosti. Preto? Pretože pomocou minulosti sa manipuluje s prítomnosťou a podmieňuje sa budúcnosť. Primárny problém dejín Slovenska a Slovákov spočíva v absencii základnej perspektívy. Slovákom chýba vlastná koncepcia svojej základnej perspektívy, rýdzo slovenskej.

Ako sa javí „dnešná“ súčasnosť? Dnes ten, kto chce byť akože úspešný a dosiahnuť určitý konkrétny politický, prípadne ideologický výsledok, pomocou dejín to robí nasledujúco: spätne do nich vpriada vlastné politické predstavy, ciele aj ambície; znamená to, že vykresľuje taký obraz slovenských dejín, podľa ktorého Slováci nikdy nechceli vlastný štát, nikdy sa o vytvorenie vlastného štátu neusilovali, žiadne úsilie nevyvíjali, teda ono vyústenie do samostatného slovenského štátu, prvého (1939) a druhého (1993), bolo akousi nepredvídanou udalosťou, neočakávanou náhodou, nezmyselným zádrhom podmieneným vonkajšími okolnosťami. A tým spochybní nielen existenciu prvej Slovenskej republiky, ale aj jestvovanie druhej Slovenskej republiky, teda dnešného samostatného štátu Slovákov. Veď načo je Slovákom ich štát, ktorý vlastne nikdy nechceli. Toto je postulát „nežnej“ revolúcie (v Česku, na Morave a v Sliezske označovanej ako „sametová“).

„Nežný“ zápas o historické povedomie Slovákov, o ich národnú identitu, o slovenské dejiny je nebadateľný, nevťieravo vycibrený, plazivo zákerný aj v dnešnej súčasnosti.

Z toho logicky vyplývajú rozpaky a neistota súčasných mainstreamových historikov, ktorí sú odrazu postavení zoči-voči najvýznamnejším udalostiam slovenských novodobých dejín. Preto prvá Slovenská republika bola (a je) v ich hodnotení vlastne zločineckým aktom, ktorý zdôvodňuje povstanie armády a popredných predstaviteľov štátu proti samostatnej republike a jej vedúcim predstaviteľom, a preto stále zdôrazňujú za najpozitívnejšie fakty Slovenské národné povstanie a obnovenie Č-SR; nepriamo, ticho, vedome (nevedome?), či my chceme, alebo nechceme, vyjadrujú súhlasné stanovisko s tým, že Slovensko, neskôr v rámci obnoveného Česko-Slovenska, že teda všetci obyvatelia v ňom žijúci sa dostali do vazalskej závislosti od ZSSR.

Ak sú tieto fakty stále hodnotené ako najpozitívnejšie, potom bol vznik terajšej, druhej Slovenskej republiky zločinom, za to sa donedávna udeľoval trest smrti (právnicko išlo o hrdelný trestný čin).

Je priam neuveriteľné, že tieto protirečenia nechávajú pokojných aj ideológov, aj politológov, dokonca aj tých najmladších. Čo z toho môže vziť? Rozplynutie v jadre EÚ?

Historici nemôžu nemať rozličné názory na jednu vec, to je celkom prirodzené. Každý z nich má svoje videnie, vlastný pohľad a je úplne pochopiteľné, že jednotlivé závery odborníkov sa konfrontujú s rozličnými nazeraniami na danú vec. A takto sa postupuje ďalej. Do priestoru slobody pluralitnej spoločnosti, kde sa naozaj objektívne diskutuje a poctivo sa usiluje priblížiť sa čo najbližšie k pravde, ktorú chce daná pluralitná spoločnosť skutočne spoznať, patria predsa odlišné, ba priam diametrálne odlišné postoje vyvolávajúce i spory,

i rozpory. Slovenským problémom však nie je pluralita názorov na niektoré, takzvané sporné témy. Keby to tak bolo, bolo by to v poriadku. Veď na Francúzsku revolúciu ani po dvesto rokoch nejestvuje jednoznačný pohľad – pohľad z Vendée je celkom inakší ako ten „oficiálny“ z Paríža.¹⁸⁷ Vznik, existenciu a zánik Česko-Slovenska vnímajú inak Česi a inak Slováci.

Slovenským problémom v súčasnosti je, že vládnci politický režim „demokraticky“ pripúšťa iba niektoré modely interpretácie dejín. Slovensko sa vracia k totalitným metódam: niektoré interpretačné názory sú vyhlasované za prípustné, dogmaticky správne a štátom oficiálne nadekrétované a každý, kto sa k nim nepriblíži alebo sa od nich vzdiali, je okamžite označovaný za nepriateľa, ostrakizovaný, diskriminovaný a perzekvovaný.¹⁸⁸

Historička Emília Hrabovcová (*1964) píše:

„Kto chce iný národ ovládnuť a asimilovať, ten mu vezme dejiny, presnejšie historickú pamäť a historické povedomie ako základné piliere identity a orientácie v eminentne historickom ľudskom časopriestore, a nahradí ich vlastnými, politicko-ideologicky zmanipulovanými obsahmi.“¹⁸⁹

Toto tvrdil v 19. storočí už Jonáš Záborský, podľa ktorého dôvodom zrušenia slovenských gymnázií nebolo vyučovanie slovenčiny, ale vyučovanie dejepisu – klasickou interpretáciou, nie vymyslenou maďarskou, ktorá urobila z rebelov hrdinov.

Vraj dejiny sa opakujú... Po formálnom páde komunistických totalistických režimov, ktoré sa v stredoeurópskom priestore po desaťročia snažili stvoriť *homo sovieticus* (homosos, romococ)¹⁹⁰, neprestalo zápolenie o ideologické podmanenie si Slovákov, Čechov, Poliakov, Maďarov a ostatných národov tvoriacich niekdajšie „spoločenstvo európskych socialistických krajín“, nadobudlo síce premyslenejšie formy a sofistikovanejšie spôsoby, ale cieľ ostal rovnaký: postupne sformovať nového človeka slovenského, českého,

¹⁸⁷ RENAUD ESCANDE [ED.]: *Le livre noir de la Révolution française*. Paris : Cerf, 2008. 898 s.; PIERRE CHAUNU: *Le grand déclassément : à propos d'une commémoration*. Paris : Editions Pierre Laffont, 1989. 301 s.

¹⁸⁸ Emblematickým príkladom je prípad slovenského historika Martina Lacku (*1976). Postup voči nemu je kalkom normalizačných praktík komunistického režimu pred rokom 1989.

¹⁸⁹ EMÍLIA HRABOVEC: Niekoľko myšlienok na margo zápasu o historické povedomie slovenského národa. In: JOZEF M. RYDLO [ED.]: *Scripti vobis II : výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Duricu*, s. 11.

¹⁹⁰ POZRI ALEXANDRE A. ZINOVIEV: *Homo Sovieticus*. Traduit du russe par Jacques Michaut. Paris : Julliard; Lausanne : Editions L'Age d'homme, 1983. 283 s.

poľského, maďarského, chorvátskeho, slovinského, srbského, macedónskeho, albánskeho, bulharského vrátane ďalších na spôsob homososa.

Nie je teda náhodné, že okrem Slovenska „katolícko-konzervatívne“ štruktúry pôsobia vo väčšom iba v Chorvátsku a v Poľsku, čiže v štátoch s početným katolíckym zastúpením a so spoločenskou váhou katolicizmu; prirodzene, aj protestantizmu.

Preto bol prvotný cieľ, definovaný ešte na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia, aby do mocenského vákuu, ktoré sa vytvorilo pádom komunistického systému, nevstúpili politické sily vedené reálnymi národnými záujmami a inšpirované skutočným, najmä kresťansko-katolíckym svetonázorom, aby nedošlo k obnoveniu politických a duchovno-kultúrnych zoskupení, akými bola na Slovensku napríklad Slovenská ľudová strana (SLS), po roku 1925 vedená Andrejom Hlinkom, po ňom pomenovaná ako HSĽS, a celá sieť katolíckych, zároveň národných, hlboko sociálne orientovaných inštitúcií, ale aby sa v tomto priestore pod pozlátkou „liberálnej demokracie“ postupne presadzoval a napokon presadil protinárodný a nesociálny liberálny kapitalizmus. Preto bolo potrebné vytvoriť ideologické konštrukty, ktoré sa odrazu začali vydávať za kresťanské, ba katolícke, ktoré však v skutočnosti boli a sú liberálne v tom „najautentickejšom“ zmysle slova a ktorých skutočný cieľ, nie navonok predstieraný, je zosúladiť, čiže usilovať sa dať do súladu, katolícku náuku o spoločnosti s liberálnym kapitalizmom, a tak odstrániť z kresťansko-katolíckeho myslenia nielen kategórie národných identít, ale aj sociálne vedomie zodpovednosti a solidarity.¹⁹¹ (Tieto pojmy, ich „obrazy“, sa operatívne využívajú a zneužívajú v hre na podvedomie širokej verejnosti, a to nielen u nás...!)

A tak sa hneď po zmene režimu toto zápolenie nových síl uviedlo, pustilo do práce... Predstavitelia týchto zápoliacich nových síl, ako aj ich pomocníci, si robili i naďalej robia svoje úlohy dobre (prirodzene, podľa svojho). Sú si vedomí, že zmeniť národ sa im môže podať iba systematickou prevýchovou mladých ľudí, najmä tých vzdelanejších, akože múdrejších; ďalej postupnou penetráciou všetkých rozhodujúcich inštitúcií a zoskupení... V inom politickom duchu, ale podobnou metódou to robili západní marxisti, nazvali to *la traversée des institutions* [priebeh inštitúcií]. Preto to „odchytávanie“ mladých vzdelancov, resp. potenciálne intelektuálnych národných elít (končiacich gymnazistov, vysokoškolákov majúcich ambície dozvedieť sa viac, ale zaiste aj spoločensky uspieť), ono tvarovanie si ich podľa svojho vzoru – subtilným pôsobením, ktoré operuje argumentmi z diel filozofov

¹⁹¹ „New conservatives“, „newcons“.

a západných intelektuálov, otvára domnelé širšie horizonty a na dôvažok ponúka spoločenské zosietenia a spoločenský úspech; v konečnom rade: dobre platené miesta v manažmentoch či vo vyšších štátnych službách, zahraňníčné pobyty... samý lesk, samá pozlátka. Úbohá mládež! Takto sa „zacieľuje“ na 18- až 20-ročných mladíkov, ale aj na devy zhruba rovnakého veku, ktorí a ktoré prichádzajú beztak polovygumovaní/polovygumované zo slovenských škôl a neschopní/neschopné vidieť, uvedomiť si a prehliadnuť tieto hrozné, odporné, priam obľudné manipulácie: argumenty vytrhnuté z kontextu, cieľene fragmentované a inštrumentalizované. Naši potomkovia, oni aj ony, im na to naletia, sadnú ako muchy na lep. A kto sa raz do takéhoto spoločenstva dostane, toho si v ňom držia. Vytvárajú sa ďalšie spoločenstvá, podporuje sa totiž založenie „interných“ manželstiev, dokonca sa zakladajú vlastné materské školy.

Ak po druhej svetovej vojne slovenské katolícke elity poznačil *fenomén Kolakovič*,¹⁹² tak koniec studenej vojny umožnil, aby sa na Slovensku zahniezdil *fenomén Novak*.¹⁹³

Kto bol Kolakovič?

Stjepan Tomislav Kolakovič, pôvodným menom Poglajen (1906 – 1990)¹⁹⁴, bol kontroverzný katolícky kňaz, určitý čas člen jezuitskej rehole, pochádzajúci z Chorvátska.¹⁹⁵ Výrazne sa angažoval v nových formách evanjelizácie,

¹⁹² JOZEF JABLONICKÝ: Tomislav Poglajen-Kolakovič na Slovensku 1943 – 1946. In: *Slovenské rozhľady*, roč. 3, 1996, č. 8, s. 90 – 116; SILVESTER KRČMÉRY – VLADIMÍR JUKE: *V šlapajach Kolakoviča : spomienky na duchovné začiatky a stretnutia s pátrom Kolakovičom*. Bratislava : Charis, 1996. 101 s. Pozri aj FRANTIŠEK VNUK: Profesor Kolakovič : Božie podzemie. In: *Most*, roč. 42, 1997, č. 1 – 4, s. 265 – 269, ako aj *Historický zborník*, 1998, zv. 8, s. 152 – 155; VÁCLAV VAŠKO: *Profesor Kolakovič*. Bratislava : Charis, 1994. 35 s.

¹⁹³ Michael Novak (1933 – 2017), americký katolícky filozof slovenského pôvodu, novinár, spisovateľ a diplomat. Autor vyše dvoch tuctov kníh, v ktorých sa zaoberal filozofickými a teologickými, ale aj ekonomickými otázkami. Najznámejšou z nich je kniha *The Spirit of Democratic Capitalism* [Duch demokratického kapitalizmu] (Lanham; New York : Madison books, 1982. 459 s.). Český preklad: *Duch demokratického kapitalizmu* (Praha : Občanský institut, 1992. 433 s.). Pozri aj FRANTIŠEK VNUK: Michael Novak, in memoriam... (1933 – 2017). In: *Kultúra*, roč. 20, 2017, č. 6, s. 12.

¹⁹⁴ Pozri životopisné heslá: Kolakovič-Poglajen, Stjepan Tomislav. In: *Biografický lexikón Slovenska, V, Km – L*, s. 74 – 75; RÓBERT LETZ: Kolakovič-Poglajen, Stjepan Tomislav. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 699 – 701.

¹⁹⁵ IVAN ŠESTAK [ED.]: *Stjepan Tomislav Poglajen, alias profesor Kolakovič (1906 – 1990) : zborník radova međunarodnoga znanstvenog simpozija održanog u Zagrebu 28. rujna 2006 : povodom 100. obljetnice rođenja S. T. Poglajena*. Zagreb : Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, 2007. 374 s.; JÁN ĎURICA: Stjepan Tomislav Poglajen – alias profesor Kolakovič (1906 – 1990) : medzinárodná konferencia k 100. výročiu

kládol zásadný dôraz na aktívne žité kresťanstvo¹⁹⁶ a usiloval sa o väčšie zapojenie laikov do života Cirkvi.¹⁹⁷ Na sklonku druhej svetovej vojny i krátko po nej zakladal na Slovensku, ale aj na Morave a v Česku, krúžky veriacich nazývané *Rodina* a významnou mierou sa podieľal na rozvoji katolíckeho disentu. Dnes, niekoľko desaťročí po jeho úteku zo Slovenska, možno o ňom povedať, že vonkoncom nebol nasledovaniahodnou osobou. Bol skôr „figúrou“, pomätencom¹⁹⁸, sústredeným na seba. Jeho pôsobenie nepriateľa Slovákov využili na to, aby začali na Slovensku s rozkladom katolicizmu a mohli sa vrhnúť do procesu odpútavania slovenských katolíkov od duchovného dedičstva slovenského katolicizmu pred roku 1945, teda (okrem iného) pustiť sa do narušania – dovtedy predsa tlmeného – súzvuku našich dvoch neoddeliteľných dimenzií: katolíckej a národnej, a aby tu na Slovensku rozbehli proces postupnej čechoslovakizácie, spojený so stratou obranyschopnosti proti subtilným nepriateľským tlakom. Tomislav Kolaković sa dostal do sporu s každou vážnou, zároveň váženou cirkevnou autoritou¹⁹⁹; od jezuitských predstavených (v tom čase tým predstaveným bol Włodzimierz Ledóchowski, 1866 – 1942) až po samotnú Svätú stolicu.²⁰⁰ V archíve talianskeho Ministerstva zahraničných vecí v Ríme sa nachádza dokumentácia o tom, že v júli 1946 taliansky štát na výslovnú prosbu pápeža Pia XII. odmietol Kolakovićovi vstupné vízum do Talianska s odôvodnením, že vyvíja rozkladnú činnosť a najvyššia cirkevná autorita žiada, aby tu „nebol prijímaný“. Za povšimnutiahodnú zmienku vari stojí, že Kolakovićovým protektorom vo Večnom meste bol v tom čase

narodenia profesora Kolakovića, Záhreb 28. septembra 2006. In: *Teologický časopis*, roč. 4, 2006, č. 2, s. 82 – 84.

¹⁹⁶ [TOMISLAV KOLAKOVIĆ-POGLAJEN]: Základné črty ľudského poriadku. Ružomberok : Lev, 1947. 134 s.; RUDOLF FIBA [ED.]: *Dnešný človek a Kristovo kráľovstvo : poznámky z prednášok a duchovných cvičení : profesor Kolaković*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2015. 179 s.

¹⁹⁷ JÁN KOMOROVSKÝ: Usporiadanie spoločnosti podľa Stjepana Tomislava Poglajena Kolakovića : k 100. výročiu narodenia. In: *Viera a život*, roč. 16, 2006, č. 4, s. 16 – 28.

¹⁹⁸ MIROSLAV KLOBUČNÍK: Kolaković a československá ŠtB. In: *Historické rozhľady*, roč. 4, 2008, s. 131 – 146; VÁCLAV VAŠKO: Profesor Kolaković – mýty a skutočnosť : (medailón k 100. výročiu narodenia). In: *Impulz*, roč. 2, 2006, č. 3, s. 93 – 119; IVAN A. PETRANSKÝ: Špión či blázon? In: *Národný kalendár 2001*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 173 – 175.

¹⁹⁹ PETER SLEPČAN: Príspevok Slovenska prenasledovaným kresťanom v ZSSR v rokoch 1939 – 1945 : prípad Tomislava Kolakovića. In: ANTON ADAM: *Mária – Matka v každej dobe : zborník vedeckých príspevkov*. Badiň : Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2017, s. 283 – 322.

²⁰⁰ Tradiuje sa, že substitút Štátneho sekretariátu msgr. Giovanni Battista Montini (1897 – 1978) – neskorší pápež Pavol VI. – sa mal na jeho adresu vyjadriť: „È un pazzo.“ Teda: „Je to blázon.“

vicerektor Pápežského kolégia Nepomucenum Josef Bezdiček (1902 – 1972), ktorý mu chcel zabezpečiť prácu – mal vyučovať na Pápežskom východnom inštitúte v Ríme (Pontificio istituto orientale, PIO). Český cirkevný hodnostár sa vryl do pamäti slovenských poslucháčov tohto ústavu ako tvrdý benešovec, ktorý Slovákov nepovažoval za národ. Viacerí do smrti nezabudli, keď sa na margo Slovákov v Nepomucene neraz vyjadroval: „Voni si myslej, že jsou národ!“²⁰¹ Nikoho neprekvapí, že bol jedným z tých Čechov, ktorý vierolomne, farizejsky a zákerne bojoval proti založeniu Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda v Ríme.²⁰²

Ak *fenomén Kolakovič* mohol nájsť vhodnú pôdu v dezorientovanom vojnovom a povojnovom slovenskom prostredí boriacom sa s predzvestou a s príznakmi sovietskeho komunizmu a na dlhé desaťročia poznačiť slovenské kresťansko-katolícke prostredie (negatívne dozvuky slovenská spoločnosť pociťuje dodnes), *fenomén Novak* zohráva inú „významnú“ rolu. Ale v súčasnom myšlienkovom a duchovne jednotne upravenom, rovnostársky zjednotenom (vystihuje to hovorové slovo majúce základ v nemčine: „zglajchšaltovanom“) slovenskom prostredí – o kresťansko-katolíckom to platí vari ešte viac – sa o ňom prakticky nedá ani vecne, ani otvorene diskutovať.

Prečo?

Pretože Novak...

Kto je Novak?

Michael Novak (1933 – 2017) sa stal akýmsi trójskym koňom obrovského, priam kolosálneho pokusu zavádzajúceho manipulatívne metódy s cieľom úplne zmeniť presvedčenie i zmýšľanie kresťanov-katolíkov, zvrátiť kresťanský hodnotový systém. Je to strašný útok diabla. Horší než bol útok komunistov, lebo komunistický útok sa nevydával za katolícky. Ten otvorene priznával boj proti kresťansko-katolíckej viere. Tu je však diabol vynaliezavejší. Zahaľuje sa do katolíckeho šatu...

Katolícka sociálna náuka vždy otvorene kritizovala nielen marxizmus, ale rovnako jednoznačne kritizovala aj kapitalizmus. Kapitalizmus – spoločensko-ekonomická formácia založená na súkromnom vlastníctve výrobných prostriedkov a na vykorisťovaní námezdných pracovných síl – aj marxizmus

²⁰¹ DOMINIK HRUŠOVSKÝ: *Roztratených zbromažďovať : rozprávanie o mojom živote*. Bratislava : Post Scriptum, 2018, s. 66.

²⁰² JOZEF TOMKO: Zrod Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda v Ríme. In: EMÍLIA HRABOVEC [ED.]: *Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme (1963 – 2013)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, s. 9 – 19. Pozri aj ONDŘEJ BLÁŽEK: *Proměny diskursů českého katolického exilu v Itálii 1962 – 1969 : disertační práce*. Praha : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2017. 118 s.

– revolučné učenie K. Marxa a F. Engelsa o zákonoch vývoja prírody a spoločnosti ako teoretický systém a vedecká ideológia robotníckej triedy – sú si teóriou i praxou veľmi príbuzné, vnútorne podobné, blízke, spája ich totiž materializmus, ktorého podstata spočíva v uprednostňovaní materiálnych, teda hmotných stránok vecí. Katolícka sociálna náuka je vo svojej podstate celkom iná. Vo vzťahu k spoločensko-ekonomickej formácii, čiže k usporiadaniu, postuluje ideál kresťanského štátu. Úloha kresťanského štátu je: zabezpečovať *bonum commune*, všeobecné dobro, majetok, prospech.

Keď sa na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia už začalo črtáť, že komunistický systém vo východnej Európe sa pomaly chýli ku svojmu koncu, vo Washingtone, v Londýne i v Paríži sa euroatlantické záujmové kruhy začali intenzívnejšie pripravovať na pád komunizmu, presnejšie: na obdobie, ktoré nadíde potom. Američania a Briti viacej, zosvetštení Francúzi menej, ale všetci spoločne premýšľali o viacerých alternatívach: jednak o využití potenciálu Katolíckej cirkvi na urýchlenie zápasu proti Sovietskemu zväzu a jeho bloku, jednak o zabránení, aby do vzniknutého vákua, ktoré po páde komunizmu nastane, nevstúpilo kresťanstvo a aby sa v tých krajinách nezačal vytvárať kresťanský model usporiadania spoločnosti, tzv. transformácia spoločnosti. Ďalej spolu uvažovali o tom, ako zabezpečiť, aby sami katolíci, tvoriaci väčšinu obyvateľstva, prijali, a to bez reptania, ich alternatívu usporiadania spoločnosti, keď po páde vlády sovietskej, inšpirovanej marxizmom-leninizmom, nastolenej najprv v ZSSR, neskôr postupne vo všetkých krajinách strednej a východnej Európy, ktoré sa dostali do sféry vplyvu onej veľmoci, mohla by nastúpiť vláda spriaznená s veľmocou kapitalistickou, a aby občania tých krajín, prevažne ešte stále kresťanského zmysľania, nezačali realizovať svoje vlastné predstavy o usporiadaní štátu a spoločnosti postavené na kresťanských základoch.

Vtedy sa zrodili pokusy začať vysvetľovať katolícku sociálnu náuku tak, aby legitimizovala kapitalizmus ako model štátu, ktorý je pre kresťanov najvhodnejší a vyjadruje kresťanské ideály. Keďže skutočná katolícka sociálna náuka hlásala niečo iné, bolo treba nájsť „teoretikov“, ktorí zdôvodnia, čo bolo zdôvodniť potrebné. A vtedy sa z liberála Michaela Novaka odrazu stal konzervatívny teoretik. Umným teoretizovaním „objavil“, že kapitalizmus je nielen zlučiteľný s katolíckou sociálnou náukou, o čom dovtedy Učiteľský úrad Katolíckej cirkvi ani netušil, ale že transformácia spoločnosti od socializmu/komunizmu ku kapitalizmu bude tou najpriechodnejšou cestou aj pre katolíkov. To malo katolíkov spoza dovtedajšej železnej opony utvrdiť i posilniť v proamerickom a prozápadnom postoji a po očakávanom páde sovietskeho komunistického systému ich zapojiť do budovania liberálnej

kapitalistickej spoločnosti. Slovom: sformovať... Ale išlo skôr o „sformátovanie“ spôsobu ich myslenia – aby si ani neuvedomili, že skutočná katolícka náuka je úplne iná. Obrazne vyjadrené, do svojho hniezda mali prijať kukučie vajce... Vzápätí nato mal Michael Novak ako jediný katolík v dejinách otvorené dvere u nekatolíkov, spomenieme aspoň niektorých: Ronald Reagan (1911 – 2004), Margaret Thatcherová (1925 – 2013), George Herbert W. Bush (*1924) i George Walker Bush (*1946)... Teda u príslušníkov politickej „elity“, ktorá dovtedy každého katolíka považovala iba za pápeženca, dokonca „papistu“, ktorý zneuznáva „ich“ *way of life*, konzumný spôsob života, takýto hodnotový systém... Takto sa dospelo k veľkému zvratu vo svete! Bol to jeden z najväčších podvodov všetkých čias. Taká je podstata „teoretického“ termínu „kapitalistický katolicizmus“. Toto sa totiž skrýva za nie celkom zrozumiteľnými označeniami: *newcons*, alias *new conservatives* (zahŕňajúcimi aj nekatolíkov), americkí katolíci. O označeniach možno viesť diskusiu.

Ešte pred rokom 1989 začali „tiet“ veľké peniaze do strednej a východnej Európy, aby sa pomaly pripravoval „katolícky dissent“ na tento spôsob myslenia. No a po páde železnej opony to boli ešte väčšie sumy. K tomu sa pridružila ďalšia „pomoc“. Prichádzali sem kadejakí poradcovia, experti, poskytovali sa štipendiá na štúdiá do USA či do Veľkej Británie. Najväčšie tlaky a všestranná výpomoc boli zaznamenané v krajinách: Slovensko, Chorvátsko a Poľsko, kde údajne existovalo katolícke nebezpečenstvo. Súčasťou tejto ofenzívy bolo zakladanie rôznorodých intelektuálnych spoločenstiev, ktoré mali hlavne mladých ľudí okolo dvadsiatky – ešte nie schopných prezrieť klamstvo, odolávať rôznym útokom, brániť sa – formovať podľa svojho obrazu.²⁰³

Je všeobecne známe, ako sa americký biskup Andrej G. Grutka (1908 – 1993)²⁰⁴, ktorý mal tiež slovenské korene, s nemalou skepsou vyjadroval

²⁰³ Klasickým príkladom je *Spoločenstvo Ladislava Hanusa*, ktoré už samotným pomenovaním je stelesnením manipulácie a vymývania mozgov. Prečo? Pretože Ladislav Hanus (1907 – 1994), Slovák a katolík ako skala, bol jednoznačne za slovenskú štátnu samostatnosť, navyše bol osobným priateľom Alexandra Macha (1902 – 1980), a teraz sa jeho meno zneužíva, a to na „myslenie“, ktoré má svojou kapitalistickou americkou logikou popierať autentické katolícke učenie (resp. z neho povyberať iba to, čo sa hodí, a ostatné ticho zahodiť), a svojím protinárodným, špeciálne protislovenským postojom rozvracať úctu k vlastnému národu a zamedzovať šíreniu tejto úcty. Porov. LADISLAV HANUS: *Pamäti svedka storočia*. Bratislava : Lúč, 2006. 716 s. Pozri aj MONIKA KEKELIAKOVÁ [Ed.]: *Ladislav Hanus v mozaíke reflexií, interpretačných dotykov a postojov : zborník príspevkov z konferencie Vedeckého ústavu Ladislava Hanusa Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku*. Ružomberok : Verbum, 2010. 301 s.

²⁰⁴ FRANTIŠEK VNUK: Grutka, Andrej Gregor. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 425 – 427.

o Michaelovi Novakovi. Biskupovi Grutkovi sa nepáči, že Michael Novak robil iba to, za čo dostal veľmi dobre zaplatené. Nekonvenovala mu jeho „katolicita“, ani jeho „etnicita“ a ani to, že konzervativizmus spájal s politikou jednej politickej strany. „Cirkev nie je len pre republikánov, len pre kapitalistov,“ vravieval biskup. A nezabudol dodať: „... etnickí Američania nie sú v americkej spoločnosti rovnoprávni, sú druhoradí. Novak? Katolí? Nie, americký katolí? áno...“²⁰⁵

Michael Novak bol šíriteľom nekatolíckych postojov v katolíckom prostredí. Bol hlásnou trúbou určitého druhu „amerického katokapitalizmu“. Pochádzal z etnického prostredia slovenského. Rozvíjal však „nie našskú“ teóriu. Podľa jeho teórie americká spoločnosť je produktom *melting pot* [„zlievarenského kotla“], v ktorom sa všetky etniká privandrovalšie do Ameriky roztavujú a vytvárajú americký národ, vlastne *american people*, americký ľud, amerických ľudí. (S niečím podobným sa v súčasnosti pokúšajú niektoré sily zasa experimentovať v Európe...) Do severoamerickej „society“ vnášal takúto svoju ideológiu, filozofické, morálne, politické a hospodárske názory republikánskych záujmových zoskupení a ich, len ich, predstavy o svete. Robil tak vždy účelovo, neraz veľmi unáhle a nevhodne. Ideologická nástojčivosť sprevádzaná dolármi, ktorou oplyvňoval mienkotvorných a vplyvných činiteľov v Spojených štátoch amerických i mimo nich, to bola jeho charakteristická črta. Taká bola jeho pracovná metóda!

Žiaľ, málokto vie, čo znamená pojem národ. Tento pojem je jedným z najuvádzanejších²⁰⁶ už v Biblii. Jeho význam, obsah pojmu²⁰⁷, Michael Novak nepochopil. Nepochopili ho ani dnešní „sociálni inžinieri“.

²⁰⁵ Tak sa napríklad opakovane vyjadril v roku 1988 v jednom z početných rozhovorov počas svojho pobytu v Slovenskom ústave svätých Cyrila a Metoda v Ríme, keď písal úvod do mojej knihy *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1988*. Pozri FRANTIŠEK VNUK: Americký katolicizmus v 20. storočí. In: *Kultúra*, roč. 7, 2004, č. 11, s. 14 – 15.

²⁰⁶ V hebrejských knihách Starej zmluvy výraz gój (národ, ľud) sa vyskytuje 555-krát; okrem toho širšie synonymum 'am (ľud, národ) sa tam nachádza až 1868-krát. V nepomerne kratších knihách Novej zmluvy sa pojem národ/ľud nachádza spolu 275-krát. Podľa slovenského biblistu Jána Ďuricu SJ (*1943) v slovenskom katolíckom preklade Biblie sa výraz národ/národy v základnom tvare a v rozličných pádoch nachádza asi 1030-krát. Porov. JOZEF JANČOVIČ: *Výskyt termínov ľud, národ vo Svätom písme (hebrejskom a gréckom)*; rukopis vo vlastníctve autora. Aj Juraj Potúček vo svojej stručnej slovenskej konkordancii uvádza 240-krát pojem národ a 281-krát pojem ľud, spolu teda 521 výskytov tohto pojmu. Juraj Potúček: *Biblická konkordancia*. [Banská Bystrica] : Slovenská biblická spoločnosť, 1997, s. 242 – 245 a 296 – 299.

²⁰⁷ Pozri XAVIER LÉON-DUFOUR [Ed.]: *Slovník biblickej teológie*. 2., oprav. slovenské vydanie. Trnava : Dobrá kniha, 2003, stĺpce 431 až 439; JÁN ĎURICA [Ed.]: *Stručný*

Michael Novak bol väčšinu svojej kariéry platený think-tankom *American Enterprise Institute (AEI)*, ktorého ideológia je v zásadnom rozpore s katolíckym učením o spoločnosti. Podľa AEI kapitalizmus a katolícka sociálna náuka majú síce rozdielne názory na mravnosť, spravodlivosť, ľudskú dôstojnosť, ale spájajú ich spoločné názory na súkromné vlastníctvo, nehatený pohyb kapitálu, slobodnú výmenu tovarov a služieb. A to si Michael Novak osvojil. Jeho pohrdanie ekonomickými znalosťami pápežov bolo príslovené.

Pochopiteľne, celá vec je oveľa komplexnejšia a nedá sa tu podať v krátkosti. „Novakovčina“, *fenomén Novak*, je perfidný fenomén. Zradná, podlá, vierolomná metóda, lebo sa zameriava, ako sme uviedli, na mladých ľudí. Usiluje sa našim mladým ľuďom „vygumovať ich mozog“ a vychovať z nich ne-národných, prípadne proti-národných jedincov, antikatolíckych *American Catholics* (protikatolíckych amerických katolíkov), ktorí budú poslušne slúžiť americkému kapitalizmu a európskym a severoatlantickým záujmom. *Fenomén Novak* je trójsky kôň súčasnosti. Sme porovnať minulosť so súčasnosťou: Antický Odyseov drevený kôň obrovských rozmerov skrýval vo svojich útrobach gréckych bojovníkov, ktorí chceli Trójanov povraždiť, teda vziať im pozemský život. Tento novodobý trójsky kôň im chce vziať dušu...!

V našej spoločnosti sme sa „dopracovali“ k istým konkrétnym výsledkom takéhoto neblahého počínania. So zreteľom na určité okolnosti – podľa Plinia *cum grano salis* – možno ho porovnať so snahami hlasistov a prúdov na Slovensku pred vyše sto rokov. Aj oni chceli prevychovať našich mladých ľudí na „moderných, otvorených liberálnych západniarov“. Vtedy bol slovenský národ chudobný, ale mal zdravý rozum, a tak im na to nezaletel. Je známe, že Svetozár Hurban-Vajanský vyhнал Tomáša G. Masaryka (1850 – 1937)²⁰⁸ bičom z Turčianskeho Svätého Martina a neslávne slávny *Hlas* zanikol po pár rokoch pre nedostatok predplatiteľov a čitateľov. Napriek tomu hlasisti napáchali dosť škôd: vychovali tú skupinu, ktorá potom za prvej Č-SR z pražskej milosti na Slovensku vládla a držala ho v českom područí. Teraz zase *fenomén Novak* „vychoval“ generáciu „elit“ a mladé „elity“ budú vládnuť z milosti euroatlantickej, rozumej angloamerickej, navyše

katolícky teologický slovník. Trnava : Dobrá kniha, 2015, stĺpec 633.

²⁰⁸ MILAN S. ĎURICA: *Tomáš G. Masaryk a jeho vzťah k Slovákom*. Bratislava : Lúč; Ústav dejín kresťanstva, 2007. 49 s.; VÁCLAV VONDŘÁK – FRANTIŠEK VYCHODIL – JAN VRZALÍK – ADAM B. BARTOŠ: *Kult T. G. Masaryka : tři kritické pohledy na osobu TGM*. Praha : ABB, 2018. 54 s.; FRANTIŠEK EMMERT: *Tomáš Garrigue Masaryk : prezident a myslitel*. Brno : CPress, 2017. 252 s.; VLADIMÍR LIŠKA: *Tomáš Garrigue Masaryk známý i neznámý*. Praha : XYZ, 2017. 206 s.; TOMÁŠ JAHELKA: *Masarykova filozofia na Slovensku : reflexia v prácach vybraných autorov v období 1918 – 1948*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, [2015]. 106 s.

budú presvedčené, že sú úžasné, vzdelané, úžasno-elitne-vzdelané. Vieme si domyslieť následky takéhoto riadenia štátu?

Tieto dva fenomény: *fenomén Kolakovič* a *fenomén Novak* („kolakovčina“ a „novakovčina“), ak nevysvetľujú celú podstatu problému, tak aspoň naznačujú, prečo v súčasnosti nový, slovenský národný naratív, jeho tvorba a ukotvenie, sa v mienkotvorných kruhoch slovenskej spoločnosti stretá s ťažkosťami, nepochopením, nezáujmom, ba s odmietaním.

Ako keby terajší slovenskí historici, žijúci už v pluralitnej demokratickej spoločnosti, zabúdali na slová, ktoré staroveký rétor, satirik a filozof Lukianos zo Samosaty (120 – 180)²⁰⁹ napísal vo svojom povestnom spise *Ako sa píše dejiny* [Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν] na adresu dejepiscov ešte na začiatku prvého milénia: „Historik má iba jednu úlohu: vyzozprávať veci tak, ako sa odohrali“²¹⁰ ... „... nemusí hľadať, čo má povedať, ale ako to povedať...“,“²¹¹ teda: prvoradou úlohou historika je poctivo skúmať *was wirklich geschehen war*, nie podávať prokurátorský výklad dejín. A ako sa toto realizuje u nás v súčasnosti? Väčšina našich súčasných historikov formuluje moci poplatné ideologicko-politické odsúdenia či dokonca vynáša ortiele, prípadne ich napomáha vynášať. Vari súčasný „postmoderný“ historik už i na Slovensku zabúda, zabudol, že hlavný hýbateľ ľudských dejín nie je človek, lež Boh? Kresťanská filozofia dejín predsa vychádza z tézy, že ľudské dejiny sú „Božím dielom s človekom“, z čoho vyplýva, že na slovenské dejiny sa slovenský historik má pozeráť *sub specie aeternitatis*, t. j. z pohľadu večnosti, a nie *sub specie durationis*, z pohľadu [do]časnosti.

Jeden z podstatných problémov aj slovenskej historickej vedy je jej mocenská ideologizácia. Je smutným faktom, že dejiny sú veľmi často predmetom účelovej manipulácie, pretože sú veľmi vhodným nástrojom výkonu politickej alebo ideologickej moci. Ako každá moc i táto potrebuje svojich vykonávateľov. Napríklad svetská feudálna moc v Uhorsku potrebovala mať svojich pandúrov, svojich drábov, náboženská (katolícka a ortodoxná) – akolytov, turiferarov.

²⁰⁹ Lukianos zo Samosaty [Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεύς, Lukianós, Lukián, lat. *Lucianus Samosatensis*], rodák zo Sýrie, bol rečník a filozoficky ladený spisovateľ a satirik; svojimi názormi sa vysmieval z ľudských slabostí, najmä z poverčivosti. Jeho spis *Ako sa majú písať dejiny* [Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν] patrí medzi jeho najvýznamnejšie diela.

²¹⁰ Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεύς: Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. In: LUCIEN DE SAMOSATE: *Œuvres choisies*. Traduit du grec par Jean Suret-Canale. Paris : Le Temps de cerises, 2007, s. 103, ods. 39.

²¹¹ *Tamže*, s. 108, ods. 51.

Pochopiteľne, tieto „veci“, záležitosti, nie sú vôbec jednoduché. Aj historik potrebuje so zreteľom na svoju existenciu mať záštitu nejakej politickej inštitúcie, spravidla štátu. Len tak môže žiť a pracovať. On žije z výsledkov svojho pôsobenia v oblasti historickej vedy. História sama osebe mu nezabezpečuje prostriedky na živobytie, nedáva mu chlieb, *non dat panem*. História je veda. Ten, kto niečo pestuje, vyrába, tak si zarába na chlieb. Historik na to, aby žil, pracoval a prinášal spoločnosti očakávaný úžitok, potrebuje istý patronát ustanovizne, ktorá jeho prácu akceptuje, rešpektuje ju a výsledky jeho dlhodobých bádání vie nielen oceniť a uznať, ale aj zhodnotiť a sprístupniť verejnosti. Historici teda väčšinou boli aj sú v službách nejakého štátu, nejakej politickej, cirkevnej, verejnej či súkromnej záujmovej ustanovizne. Ale (!) táto im zároveň – veľmi často – diktovala a diktuje, akým spôsobom majú pracovať, akým spôsobom majú pôsobiť.

Čím väčší sa však spoločensko-politický priestor jednotlivých štátov politizoval a ideologizoval, tým väčší sa i historici dostávali do područia tohto systému, a teda stávali sa závislými od týchto tlakov; nie vždy podávali zistenú historickú pravdu vecne, presne, priamo, ale napísali ju podľa príkazov tých, ktorými boli z poverenia „moci“ platení.

Toto je jeden z tých spomínaných zásadných problémov aj slovenskej historickej vedy.

Ďalším zásadným problémom je skutočnosť, že keďže Slováci nemali vlastný štát, ktorý by bol býval mohol vytvoriť historické inštitúcie a tieto by boli zaštitili nezávislé historické bádanie, museli akceptovať, že aj na území Slovenska bolo historické bádanie. Neexistoval však výklad vlastných dejín Slovákov z historického pohľadu samých Slovákov! Lebo slovenské historické bádanie realizovali tí (bolo v ich rukách, v ich moci), ktorí slúžili neslovenským entitám. A vykladali aj slovenské dejiny v cudzom záujme. Ešte donedávna to bol záujem buď uhorský, maďarský, neskôr český, resp. čechoslovakistický, „čechoslovácky“, alebo potom marxisticko-leninistický... Aká je dnešná skutočnosť? Neoliberálna, angloamerická, euroatlantická?

Také sú fakty, tie nepustia. Dôsledky toho všetkého Slováci znášajú dodnes.

Prečo je to tak? Pretože práve v čase, keď sa kládli základy moderných historických vied, keď sa zbierali pramene, vydávali celé pramenné materiály, zakladali historické múzeá, začalo sa so systematickým bádáním prameňov, formovala sa inštitucionalizovaná historická veda, teda približne v 19. storočí, práve v tom čase sa Slováci nemohli oprieť o existenciu vlastného štátu. V tom čase Slováci svoj vlastný štát nemali! Naopak štát, ktorého súčasťou sa Slováci stávali, aj všetky nasledujúce štáty, ktorých súčasťou sa stali neskôr,

mal, mali záujem využiť akurát historický priestor Slovákov na to, aby ho zaplnil, zaplnili; zaplnili ho spätne, a to vlastnými obsahmi, a takým spôsobom si uzurpovali: slovenskú kultúru, slovenské dejiny aj slovenskú identitu pre seba. Následky toho sa znášajú prakticky dodnes.

Za komunizmom, ktorý na Slovensku trval štyri desaťročia, historická obec bola v tvrdom područí vládnuceho politického systému. Pre Slovákov bol totalitný režim osobitne ťažký preto, lebo sa v ňom prelínali dve ideologické roviny: komunistická, marxisticko-leninistická interpretácia dejín sa mocensky snúbila s doktrínou čechoslovakizmu, ktorá bola inštitucionálne nepriateľská voči akémukoľvek prejavu slovenskej identity a proti hľadaniu slovenskej svojskosti v dejinách. Dejiny Slovenska a Slovákov boli v prevažnom období česko-slovenského štátneho súžitia predmetom dvojnásobného náporu: jednak nepriateľstva národného, protislovenského, jednak nepriateľstva ideologického, marxistického, zameraného proti všetkému kresťanskému, u nás najmä proti kresťansko-katolíckemu, ako aj proti všetkým ostatným aspektom slovenskej identity a slovenskej duchovnosti a kultúry.

Preto je slovenská historiografia dodnes akosi podvedome poplatná českej, rozumej čechoslováckej, záujmovej lektúre slovenskej minulosti a slovenské dejiny interpretuje zvyčajne v česko-slovenských či skôr čechoslováckych súradniciach, neprekračujúc rámec česko-slovenskej súvzťažnosti, ba hľadajúc usúvzťažnosť i tam, kde jej vôbec niet.

Ale ako sa dá vysvetliť, keď svetovo uznávaný historik, Slovák, ktorý dlho žil a pôsobil v zahraničí v slobodnej pluralitnej spoločnosti, dokonca vo viacerých, príde domov na Slovensko, kde sa nanovo buduje i rozvíja slobodná pluralitná demokratická spoločnosť, a keď prezentuje iný názor, odlišný, ako je tu uvádzaný oficiálne, pričom zohľadňuje nový faktový materiál a z týchto nových poznatkov podáva inú interpretáciu zistených dejinných skutočností, ako sa teda dá vysvetliť, že na Slovensku sa stáva „kontroverzným“, „neprofesionálnym“ či pochybným „exilovým“? Je to len preto, že prichádza s iným názorom, s inými faktmi, s inou interpretáciou zistených dejinných skutočností? *Canit extra chorum*? Spieva vari „mimo chóru“ historikov? Vari stanovíť inú genézu vzniku Česko-Slovenska než bola tá naoktrojovaná, zaužívaná, vykresliť iný obraz medzivojnovej demokracie Česko-Slovenska než onen idealizujúci jednu časť spoločného štátu, vyjadriť sa, že autonomistický zápas Andreja Hlinku bol legitímny, lebo sledoval uplatnenie práva slovenského národa na samourčenie, veď koniec koncov ho európske štáty so všeobecným súhlasom uznali takisto, dospieť k inému záveru, než je „oficiálne vžitý“, a to na základe preštudovania a zohľadnenia množstva rozmanitých ďalších údajov, že z dosiahnutej autonómie vyplýva, že slovenská štátna

samostatnosť je v súlade s logikou vlastných slovenských dejín (čo už predtým načrtol Ľudovít Štúr), vari toto je i štvrtstoročie po završení národno-emancipačného procesu slovenského národa pokladané za zneuctenie dejín, ktoré boli cenzurované, úradne odsúhlasované tunajšími konvenčne mysliacimi historikmi? Vysloviť názor o SNP, ako to urobil Jozef Čiger-Hronský, že „Slovenské národné povstanie nebolo ani národné, ani slovenské, ani povstanie“²¹²; pripomenúť konštatovanie Gustáva Husáka (1913 – 1991)²¹³, že „Povstanie bolo *slávne*, ale povstalci boli prinajmenšom podozriví“²¹⁴; položiť rečnícku otázku, čo bolo horšie: či tých šesť rokov „deravého totalizmu“²¹⁵, ako píše Vladimír Clementis (1902 – 1952)²¹⁶, či štyridsať rokov tvrdej komunistickej totality, ako svedčia *Zločiny komunizmu*²¹⁷; zopakovať slová

²¹² „Dejiny sa dajú prekrúcať, ale samy nesfalšujú sa nikdy. Národy povstávaly, búrily sa proti režimom, vládam, cisárom, prezidentom, ideológiám, sražaly sa presvedčeniami, partaje, rody, spoločenské triedy, veky sa bily s vekami, nové prúdy so starými, boly veľké povstania a veľké revolúcie s potokami krve a s množstvom hrdinov, ale dejiny samy sa nikdy nesfalšovali: nikdy nikde nepovstával národ, aby sboril svoj štát a hodil svoje národné telo, svoju zem, svoje imanie, svoje mozole, svoj život a svoju moc niekomu inému, cudziemu na pospas.“ Porov. JOZEF ČIGER-HRONSKÝ: Keď ospevovali Soňu. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 19. Pozri aj JOZEF ČIGER-HRONSKÝ: *Svet na Trasovisku : román*. Whiting IN : Ján J. Lach, 1960, s. 281; JOZEF ČIGER-HRONSKÝ: *Svet na Trasovisku : román*. Martin : Matica slovenská, 1991, s. 249; JOZEF ČIGER-HRONSKÝ: *Zobrané spisy : zväzok VIII : Svet na Trasovisku*. Martin : Matica slovenská, 2008, s. 241.

²¹³ Pozri životopisné heslo: Husák, Gustáv. In: *Biografický lexikón Slovenska, III, G – H*, s. 704 – 706; MICHAL MACHÁČEK: *Gustáv Husák*. Praha : Vyšehrad, 2017. 631 s.; TOMÁŠ ČERNÁK – MARTIN MOCKO: *Husák v odboji a SNP 1938 – 1944*. Bratislava : Marenčin PT, [2016]. 348 + 32 s.; TOMÁŠ ČERNÁK: *Husák : mladé roky Gustáva Husáka (1913 – 1939)*. Bratislava : Marenčin PT, [2015]. 252 + 32 s.; SLAVOMÍR MICHÁLEK a kol.: *Gustáv Husák : moc politiky, politik moci*. Bratislava : Veda, 2013. 1067 s.; JÁN NOVÁK: *Gustáv Husák : právnik, komunista, väzeň, prezident, technolog moci*. Praha : Malý princ, 2013. 232 s.

²¹⁴ GUSTÁV HUSÁK: Prechádzka dejinami. In: MILOŠ KRNO – PAVOL ŠTEVČEK [Eds.]: *Konfrontácia*. Bratislava : Smena, 1968, s. 109.

²¹⁵ VLADIMÍR CLEMENTIS: Pestrá totalita. In: VLADIMÍR CLEMENTIS: *Odkazy z Londýna*. Bratislava : Obroda, 1947, s. 266. Pozri aj FRANTIŠEK VNUK: Z deravej totality do reálnej totality. In: *Kultúra*, roč. 8, 2005, č. 12, s. 3.

²¹⁶ Clementis, Vladimír. In: *Biografický lexikón Slovenska, II, C – F*. Martin : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2004, s. 50 – 52. Pozri aj JOZEF A. MIKÚŠ: Vladimír Clementis a spolovníci – Pokus o generačný profil. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 14, 1967, č. 1 – 2, s. 6 – 30. Pozri aj JOSETTE BAER: „Spirits that I’ve cited...“: *Vladimír Clementis (1902 – 1952) : the political biography of a Czechoslovak communist*. Stuttgart : ibidem-Verlag, [2017]. XXXI, 380 s.

²¹⁷ *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov : Michal Vaško, 2001. 2 zv. Pozri aj ĽUDVÍK ZBYNĚK – VÁCLAV BUREŠ: *Černá kniha minulosti : Košický vládní program – narudlý počátek s rudým zakončením : vzpomínky mullů a dokumentace*. Frankfurt am

prezidenta Michala Kováča (1930 – 2016)²¹⁸: „Ja sa považujem za druhého prezidenta, lebo prvý prezident slovenského štátu bol Dr. Jozef Tiso“²¹⁹, prípadne vyjadriť nebudaj presvedčenie, že bez prvej Slovenskej republiky by nebolo ani Slovenskej socialistickej republiky, ani druhej Slovenskej republiky, dnes sú takéto výroky a im podobné označované za politické kacírstvo. Kto ich použije, pocíti následky. Aj kedysi to bolo – kacírov dokonca upaľovali na hranici. Smutno známy je prípad Kostnického snemu.

Ak porovnáme situáciu historickej obce na Slovensku so situáciou v ľudových demokraciách ako Maďarsko alebo Poľsko, ale aj Rumunsko či Juhoslávia, vychádza nám, že tu u nás bola horšia. Tunajšie okolnosti boli totiž ešte zložitejšie. V spomenutých štátoch platila rovnaká doktrína marxizmu-leninizmu, aj v týchto krajinách „socialistického spoločenstva národov“ musela inteligencia vrátane historikov odvádzať „svoj tribút“ komunistickej ideológii. U nich však neprestávala jestvovať istá vedomá zhoda spoločných národnoštátnych záujmov jednotlivých zložiek spoločnosti, uvážení, cieľavedomý národnoštátny konsenzus všeobecne prijímaný naprieč celým spoločenským spektrom občianskeho spoločenstva toho-ktorého národného štátu. Keď potom v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch minulého storočia v týchto krajinách dochádzalo k pozvoľnému uvoľňovaniu, zbiehavosť národnoštátnych záujmov spôsobila, že historici maďarskí, poľskí, rumunskí aj bývalej Juhoslávie sa už mohli venovať pálčivým témam vlastnej histórie 20. storočia. V tomto období publikovali doma i v zahraničí výsledky svojich výskumov týkajúcich sa takých chúlостivých, dlhé roky tabuizovaných tém ako obdobie regenta Horthyho v Maďarsku, druhá republika v Poľsku (Józef Piłsudski), NDH v Chorvátsku, reinterpretácia oboch svetových vojen atď.

Historikom na Slovensku sa o takomto uvoľnení ideologických zubadiel nemohlo ani len snívať, mocenské liace držala pevne v rukách Praha a jej miestodržiteľia v Bratislave.

V súvislosti s týmto obdobím, keď historická obec na Slovensku bola vo vleku marxizmu-leninizmu mocenskej Prahy, je potrebné poukázať aj na nie-

Main : Ludvík, 2001. 424 s.

²¹⁸ MICHAL KOVÁČ: *Pamäti : môj príbeh občana a prezidenta*. Dunajská Lužná : MilaniuM, 2010. 461 s. MARTA VANČOVÁ: *Občan prezident : Michal Kováč s Martou Vančovou naostro : fakty, dokumenty*. [Stupava] : Flash-Press, 1999. 235 s.; STANISLAV HÁBER: ... ani prvý, ani posledný... Bratislava : Salus, 1995. 111 s.

²¹⁹ Pozri televízny dokument zo série Galéria elity národa (gen.sk) pod názvom *Michal Kováč, prezident pohľadom Dušana Trančíka*, ktorý v roku 2011 s Trigon Production vyrobila RTVS; prvý raz bol na Slovensku odvysielaný 26. novembra 2011 na druhom kanáli verejnoprávnej televízie.

koľko skutočností, ktoré si slovenská spoločnosť dnes, s odstupom rokov, už zriedkakedy uvedomuje.

V 20. storočí predstavuje koniec štyridsiatych rokov a začiatok päťdesiatych oveľa väčšiu intelektuálnu stratu pre Slovensko než pre susedné Česko a Moravu. Keďže v českom intelektuálnom prostredí mala prevahu ľavicová socialistická orientácia, kontinuita na akademických pracoviskách bola oveľa väčšia než v slovenskom prostredí. Na Slovensku boli slovenskí vzdelanci prevažne veriaci kresťania, katolíci alebo evanjelici, ostatní boli nie veriaci, prípadne mali inú vieru. Prejavovali sa rozličným spôsobom. Predovšetkým však: slovenskí vzdelanci boli ľudia s hlbokým národným cítením. A toto bola cieľová skupina, ktorú etablujúci sa komunizmus potreboval zlikvidovať. Likvidoval brachiálne. Intelektuálna strata, diskontinuita vzdelancov, bola na Slovensku obrovská. Slováci i Slovensko túto ranu pociťujú stále. Aj v súčasnosti.

Začiatky mocenského nastolovania komunistickej „demokráty“ po jeseň roku 1947, najmä v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia, boli nesporne „tupohlavé“, surové, bezohľadné, primitívne. Boľševizácia spoločnosti všeobecne a spoločenských vied osobitne sa nemohli neodraziť v historickej vede.

Ako v tých zadubenostou i dogmami poznačených časoch, tak aj v neskoršom období možno konštatovať dva odlišné postoje: komunistická historická veda hodnotí českú alebo čechoslovakistickú orientáciu kladne; prihlásenie sa k slovenskému emancipačnému procesu *a priori* posudzuje s nedôverou a systematicky označuje za klérofašizmus, separatizmus, buržoázny nacionalizmus či za prežitky ľudáctva. Aj najnevinnejšia zmienka o nejakej pravde týkajúcej sa slovenských dejín, prípadne najmenší záujem o ňu, hoci aj s dobrým úmyslom, ihneď dostáva etiketu „Pozor“.

Ako možno vnímať dnešné časy? Je tu podobnosť čisto náhodná? Niektoré slová sa opätovne objavujú v slovníku súčasnej politiky: nacionalizmus, extrémizmus, konšpirácia... Čiže zostali. Iné sa obnovujú: neofašizmus, neonacizmus... Dokonca máme špeciálnu prokuratúru. Proti svojim vlastným slovenským dejinám?

O ZMYSLE SLOVENSKÝCH DEJÍN

Ak sa nad zmyslom slovenských dejín zamýšľame hlbšie, tak si nemôžeme neuvedomovať, že otázka zmyslu slovenských dejín presahuje súradnice histórie chápanej ako veda, ak ju za vedu vôbec pokladáme, pretože

zasahuje do filozofie dejín, ba prekračuje i jej hranice a prerastá do teológie dejín.

Je to základná, bytostná otázka slovenských dejín. Ale nielen dejín slovenských. Dejiny sa zrkadlia v ľudovej tvorivosti istého spoločenstva ľudí „patriacich k sebe“. Takéto ľudské spoločenstvo sa utvára na istom území, ktoré si chráni a obhospodaruje, pričom používa spoločnú reč na dorozumievanie, prežíva útrapy života i jeho radosti spolu, uchováva si ich poučené, odovzdáva prerozprávaním ďalej potomkom a tí zasa svojim; je to jeho životný priestor. Každé spoločenstvo si takto vytvára svoje znaky. Aj to naše slovenské ich má takto utvorené. Ľudová tvorivosť vrátane slovesnej si ich pestovala, vážila a ctila. Oveľa neskôr sa tieto znaky rozvíjaného slovenského spoločenstva objavujú i v dielach slovenských vzdelancov, predovšetkým básnikov a výtvarníkov, mysliteľov a filozofov. U Slovákov je to predovšetkým svetónázorová otázka o zmysle utrpenia a bolesti. To sa ako zlatá niť tiahne celými slovenskými dejinami – od ich prvopočiatkov až po dnešné dni.

Spomeniem jeden z mojich najintenzívnejších osobných zážitkov, čo sa mi vryl do exulantského vedomia hneď na začiatku dobrovoľného vyhnanstva. Dňa 13. septembra 1969 som bol v Ríme. V to sobotňajšie predpoludnie, keď si Slováci zo Slovenska a Slováci zo zahraničia v Bazilike sv. Klementa pri hrobe svätého Cyrila pripamätúvali svoje kresťanské korene, slovenský gréckokatolícky biskup Michal Rusnák (1921 – 2003)²²⁰ vo svojej „jubilarnej“ kázni vyriekol o zmysle slovenských dejín veľavravné a zmysluplné slová, ktoré ma sprevádzali po celý „oblúk“ môjho exilu – vyjadrené Danteho slovami: *l'arco dello essilio pria saetta* – a rezonujú vo mne dodnes:

«Keď si všimame našich dejín, je zaujímavé zisťovať, aký veľký podiel má z Božej vôle práve náš slovenský národ na pokresťančovaní sveta, na tom spájaní Boha s ľudskou dušou... Vy viete veľmi dobre, že náš národ sa zrodil pri stupňoch katolíckeho oltára. Prvý medzi slovanskými národmi prijal kresťanskú vieru, dal svoju reč liturgii, budoval chrámy, mal svoju diecézu, mal svoju cirkevnú provinciu, svojho arcibiskupa; vychovával misionárov pre ostatné slovanské národy a vysielal ich v duchu Cyrila a Metoda ohlasovať evanjelium.

Boh na nás nezabudol!

Takto sa nám slovenský národ ukazuje ako národ vyvolený, ako Izrael Slovanstva, ako Betlehem slovanského sveta. Keď však je slovenský národ Betlehemom, niet divu, že sa stáva i Kalváriou: mučeníctvom musí vykupovať kresťanské cyrilo-metodské hodnoty celého slovanského sveta. Toto nech je nám odpoveďou na to večné utrpenie slovenského národa, ktorý za tisíc sto rokov vždy musel trpieť, vždy znášal svoj kríž.

²²⁰ FRANTIŠEK VNUK: Rusnák, Michal CšR. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 1182 – 1183.

Ale Boh, ktorý nám dal veľké zjednocujúce poslanie, na nás nezabudol a dal nám aj pomoc. Keď Pán Boh posielal na svet svojho jednorodeného Syna, uponížil ho, všetko od neho vzal, urobil ho najnižším medzi všetkými služobníkmi. Ale jedno Boh od neho nikdy nevzal: neodobral mu matku. Prečo? Lebo bez matky ani Boh v ľudskej podobe nemôže zniesť kríž každodenného života, nemôže trpieť. Preto Boh i nášmu slovenskému národu dal matku. ... *Naše sväté poslanie je vykupovať tie večné kresťanské, katolícke, cyrilo-metodské hodnoty, a to na slovenskom kríži...*

Prišli sme ukázať svetu, že aj dnes skutočné hodnoty musia byť vykupované mučeníckou krvou a krížom; prišli sme povedať svetu, že aj dnes nás len živý Boh spasí. Prišli sme povedať Svätému Otcovi, že slovenský národ mu je verný a ochotný naďalej trpieť, aby vykupoval večné hodnoty cyrilo-metodské a katolícke.»²²¹

Historička Emília Hrabovcová uvádzaný text komentuje takto:

«Možno trochu priodvážne slovo o „vyvolenosti“ nemalo na mysli moc, bohatstvo či slávu, ale vyvolenosť kríža, teda poslania žiť a ohlasovať kresťanskú vieru a v láske k Bohu a bližným nasledovať Krista v utrpení. Táto perspektíva nazerala na naše dejiny vo svetle kríža ako kvintesencie nášho bytia, fundamentu, s ktorým Slováci vstúpili na javisko dejín, ale aj znamenia, ktoré vyvoláva odpor, môže zniesť dnešným sekulárnym ušiam pateticko-nevedecky a bezpochyby siaha za hranice metód profánnej historickej vedy, iba v jej svetle, teda pohľadom viery, možno skutočne porozumieť slovenským dejinám a uchopiť z ľudského hľadiska zdanlivo nezmyselnú reťaz utrpenia, obety a mučeníctva, ktorá je ich červenou niťou, ale aj neutíchajúce vlny nenávisti a odporu proti dvojkrížu a všetkému, čo predstavuje.»²²²

História Slovenska a Slovákov – *secundum Ďurica* – ukazuje, že celé slovenské dejiny (od počiatkov po dnes) sú dejinami zápasov nie o podmanenie si druhých, o teritoriálnu expanziu, o kolónie či o materiálne bohatstvá, ale stálym zápasom o prežitie a o vyplnenie Slovákom Bohom daného priestoru slovenským a kresťanským obsahom, ako je napísané v preambule prvej Ústavy Slovenskej republiky: „*Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohúceho od vekov sa udržal na životnom priestore mu určenom, kde s pomocou Jeho, od ktorého pochádza všetka moc a právo, zriadil si svoj slobodný slovenský štát.*“²²³ Je to ako

²²¹ MICHAL RUSNÁK: Prišli sme do Ríma. In: *Hlasy z Ríma* (Rím), roč. 18, 1969, č. 10, s. 4 – 5. Text kurzívou som zdôraznil sám.

²²² EMÍLIA HRABOVCOVÁ: Kňaz „so železnými nervami“ a citlivým slovenským srdcom v kontexte slovenských dejín. In: IMRICH TÓTH [Ed.]: *Živého ma nedostanete! : spomienky Františka Revesa*. 2., rozš. vyd. Prešov : Michal Vaško, 2018, s. 366.

²²³ Porov. Ústavný zákon č. 185 zo dňa 21. júla 1939 o Ústave Slovenskej republiky. In: *Slovenský zákonník*, ročník 1939, čiastka 41, vydaná 31. júla 1939. KAROL MEDERLY: *Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice*. Bratislava : [vl. n.], 1939, s. 51.

sínusoida, v ktorej sa národ raz zo všetkých síl vyšplhá na jej vrchol a zažije chvíľku rozkvetu duchovného, materiálneho, kultúrneho, aby potom opäť pričinením cudzích koristníkov a nepriateľov opäť padol do priepasti biedy, otroctva. Nezáleží na tom, kedy to bolo, či v 9. a 10. storočí, alebo na rozhraní 19. a 20. storočia, vždy to bolo tak. Aj dnes sme svedkami jedného z týchto zápasov, v ktorom – napokon tak, ako aj v roku 1945 – nejde iba o formálne štruktúry, ale ide o obsah týchto štruktúr, o chápanie štátu, o úctu k národu, alebo jeho likvidáciu. Zápas o Slovensko je permanentný...

MARGINÁLIE AD „FENOMÉN ĎURICA“

Pred rokom 1989

Aktívna vedecká, publikačná i spoločenská činnosť Milana S. Ďuricu spôsobili, že jeho meno sa stalo na Slovensku pojmom ešte koncom šesťdesiatych rokov 20. storočia, keď *Slovenská archivistika* publikovala recenziu²²⁴ jeho v tom čase kľúčovej monografie *La Slovacchia e le sue relazioni politiche con la Germania, 1938 – 1945* [Slovensko a jeho politické vzťahy s Nemeckom, 1938 – 1945]. Stredobodom pozornosti jeho vedeckého výskumu i publikačnej činnosti bola vždy politická individualita Slovenska a právo Slovákov na štátnu samostatnosť. V časoch, keď na Slovensku oficiálne existoval iba výskum „československých dejín“ a keď sa Veľká Morava vyhlasovala za „prvý spoločný štát Čechov a Slovákov“, on i ďalší slovenskí v exile žijúci vzdelanci²²⁵ videli v tomto prvom štáte starých Slovákov zárodok slovenskej štátnej samostatnosti.

Najrozsiahlejší výskum venoval krátkemu, no mimoriadne dôležitému obdobiu prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945), ktorá jasne ukázala životaschopnosť tak slovenského národa, ako aj jeho samostatného štátu.

Takéto nazeranie na dejiny Slovenska a Slovákov malo politické konzekvencie. Nielenže Slovákov stavalo v očiach medzinárodnej verejnosti naroveň iných starých európskych národov, ale dokazovalo aj ich neodcudziteľné právo na samourčenie a na obnovu slovenskej štátnej samostatnosti v budúcnosti. A to bolo v rozpore s cieľmi tak vojnového česko-slovenského štátu, stojaceho na doktríne „buržoáznodemokratického“ čchoslovakizmu, ako aj povojnového česko-slovenského štátu, stojaceho na doktríne

²²⁴ *Slovenská archivistika*, roč. 2, 1967, č. 2, s. 127 – 128. Autorom pomerne objektívnej recenzie bol Karol Rebro (1912 – 2000).

²²⁵ IMRICH KRUŽLIAK – JÁN OKÁL [Eds.]: *Svedectvo jednej generácie*. Cambridge ON : Dobrá kniha, 1990. 458 s.

„ľudovodemokratického“ čechoslovakizmu, ktorý sa po roku 1945 snažil ideu slovenskej štátnej samostatnosti všemožne očierniť, znevážiť a potupiť – najčastejšie spájaním s fašizmom.²²⁶ A, naopak, existenciu česko-slovenského štátu glorifikovať, upevňovať, doslova „zabetónovať“. Politicky aj ideologicky. Šíriť témy súvisiace s právom Slovákov na sebaurčenie a z neho odvodzovaného práva Slovenska na štátnu samostatnosť, pripamätávať jej tradície a jej nosné osobnosti, to sa mohlo len na Západe, vtedy ešte slobodnom... Na Slovensku sa to vonkoncom nesmelo. Ak sa to dialo, tak jedine vo forme samizdatov. Ale s rizikom vysokých trestov! Totalitný režim s hlavným sídlom v Prahe, centralistickým (spolu s jeho oddanými miestodržiteľmi v Bratislave), sa slovenských emancipačných myšlienok a ich nositeľov vyslovene obával.²²⁷ Ak spomenuté témy a myšlienky prichádzali zo zahraničia, z prostredia slovenskej diaspóry všeobecne a slovenského politického a náboženského exilu osobitne, tak obavy a nenávisť pražského komunistického režimu boli mimoriadne jedovaté.²²⁸

Ideológovia komunistickej moci na Slovensku mali pre slovenských exulantov hneď pripravené iba dehonestujúce nálepky – tí vydedenci; tí, ktorí zradili a opustili vlasť²²⁹; a podobné ďalšie. Ak sa v roku 1959 totalitný komunistický režim prostredníctvom Historického ústavu Slovenskej akadémie vied tvrdo vyjadril na adresu ich tvorby, že „... emigrantská literatúra vydaná v poslednom desaťročí v západných kapitalistických krajinách ... podľa nášho názoru nemôže priniesť nič závažného k osvetleniu nášho domáceho vývoja...“²³⁰, o desaťročie neskôr sa zasa ozval režimový terminátor Ivan Kusý (1921 – 2000) a o ich tvorbe vyslovil ortieľ: „Takéto práce súvisia

²²⁶ Je zaujímavé konštatovať, že ani v roku 2018 nikto nespája Čechov a české politické elity so [zločineckým] stalinizmom, keď ho v Česko-Slovensku v roku 1946 úspešne etablovali; komunisti v Českej republike majú dnes 20 % a podieľajú sa na výkonnej moci v obnovenom českom štáte, čo spôsobuje nemý úžas v postsovietskom prostredí.

²²⁷ Príznačný, až symbolický je prípad katolíckeho disidenta Ivana Polanského (1936 – 2015): za to, že v roku 1986 si dovolil obsah prvého čísla svojho samizdatového periodika *Historický zápisník* venovať osobnosti prvého prezidenta Slovenskej republiky Dr. Jozefa Tisu, ho v roku 1988, teda už v období *glasnosti a perestrojky*, odsúdili na štyri roky straty slobody nepodmienečne! Súdný aparát socialistického Česko-Slovenska jeho konanie kvalifikoval nielen ako „propagáciu fašizmu“, ale aj ako „rozvracanie republiky“.

²²⁸ MARTIN LACKO: Samostatnosť si nevážime, lebo sme za ňu nekrvácali : rozhovor s historikom Františkom Vnukom. In: *Pamät národa*, roč. 8, 2012, č. 3, s. 116.

²²⁹ JOZEF M. RYDLO: Na margo spracúvania slovenskej prohibítnej literatúry. In: *Studia bibliographica Posoniensia*, roč. 2, 2007, s. 217 – 222.

²³⁰ JOZEF KUZMÍK: *Bibliografia v západných rečiach týkajúcich sa slovenských vecí vydaných od XVI. storočia do roku 1955*. Martin : Matica slovenská, 1959, s. III.

s našou socialistickou literatúrou len jazykom – je to iná kultúra, iná literatúra... treba s ňou bojovať ako s nepriateľskou.“²³¹ Iný normalizátorský popredný predstaviteľ Karol Rosenbaum (1920 – 2001) dokonca v období tzv. perestrojky, päť rokov pred zrútením sa komunistického systému vládnej moci, ktorá sa ocitla v prepadlisku dejín, neváhal kvalifikovať exulantov ako ľudí, „... ktorých reakčné politické postoje, spočívajúce na ideológii ľudáckeho klérofašizmu, antikomunizmu či pravicového oportunizmu, priviedli k občianskej zrade našej vlasti a k politickej emigrácii...“.²³² Slováci žijúci v zahraničí, kam odišli poväčšine ilegálne, stali sa pre komunistické štruktúry totalitnej moci najväčšími nepriateľmi. Prečo? Pretože tam komunistická totalitná moc nemala na nich taký dosah, ako keby boli zostali doma, kde by ich ako nepriateľov štátu bolo možné zatknúť, postaviť pred súd či uväzniť, ako sa to robilo s domácou opozíciou a vôbec s každým nepohodlným jedincom. Stávalo sa i to, že niekto, zvyčajne príslušník Štátnej bezpečnosti za pomoci ostatných zložiek týchto síl, prenikol medzi emigrantov, dezinformoval ich, prípadne sa mu podarilo niektorého „odídencu“ uniesť, zavraždiť. Celkovo však bola komunistická totalitná moc bezmocná voči názorom, ktoré za hranicami a spoza nich od počiatku šíрили politickí exulanti: novinári, historici, spisovatelia, rehoľníci, kňazi, národohospodári, neskôr tam pribudlo veľa sociálnych emigrantov.

Komunistické nomenklatúrne kádre na Slovensku dokázali zneisťovať i spochybňovať myšlienky kriesiace, sprítomňujúce a oživujúce ideu slovenskej štátnej samostatnosti. Vyvíjali veľký tlak, vydávali rozličné nepravdivé, polopravdivé publikácie. Hlbšie ani ďalej veci neskúmali, údaje nekonfrotovali. Natoľko si tu boli držiteľia moci istí svojou prevahou. Mali predsa pod kontrolou všetky mocenské, hospodárske i propagandistické páky – od médií cez školstvo, umenie, kultúru až po historiografiu. Tým všetkým oni disponovali. Bola vyhlásená oficiálna doktrína komunistického režimu: s víťazstvom komunistickej strany, „avantgardy proletariátu“, zvíťazil aj marxisticko-leninistický výklad dejín.

Práce slovenských exulantov boli na indexe. Na práce slovenských exulantov (aj na ich názvy, aj na mená autorov) platil najprísnejší zákaz. Ako keby neboli existovali. Ak sa náhodou niekde objavili alebo sa mali objaviť, pátral po nich mocenský aparát totalitného štátu; všetky zložky (od najvyššej

²³¹ IVAN KUSÝ: *Premeny povstaleckej prózy*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1974, s. 140.

²³² KAROL ROSENBAUM [ED.]: *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. Bratislava : Obzor, 1984, zv. I, s. 6. Dielo napísal kolektív autorov Literárnovedného ústavu Slovenskej akadémie vied pod vedením Karola Rosenbauma, lektorovali ho Vladimír Mináč a Viliam Plevza.

po najnižšiu). Vo verejných knižniciach každého druhu ich príslušní pracovníci uzatvárali do špeciálnych, prísne strážených osobitných fondov. Na štúdium týchto prác boli potrebné špeciálne, niekoľkoúrovňové povolenia, ktoré dostávali len osobitne poverení a mimoriadne preverení autori.

Občas sa však vládnucci režim pokúsil exulantov verejne odsúdiť. Napríklad v roku 1984 uverejnil Historický ústav Slovenskej akadémie vied, vtedajšie ideologické pracovisko Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS), vo vydavateľstve Veda zborník prác s názvom *Česko-slovenská revolúcia 1944 – 1948 a jej kritici*²³³. Milan S. Ďurica sa v ňom ocitol v kategórii porazenej česko-slovenskej buržoázie, osobitne ľudáckej emigrácie. Medzi emigrantov „režimisti“ zarátali aj jeho, hoci ním nebol, pretože z vlasti odišiel legálne; rovnako nebol ani ľudákom, lebo nikdy nebol členom HSĽS. V príspevku publikovanom v zborníku s názvom „Buržoázne interpretácie slovenského protifašistického odboja“²³⁴, ktorý napísal Ivan Kamenec (*1938), spoluzakladateľ marxistickej historiografie na Slovensku, autorovi prekážalo exilové označovanie „Slovenského národného povstania“ za „neuveriteľné sprisahanie proti vlastnému národu a štátu“²³⁵; ďalej, že „... emigrantskí autori sa viac ako odbojom a Povstaním zaoberajú dejinami slovenského štátu a ľudáckeho režimu...“²³⁶, pričom „... z hľadiska ideovo-politického sú silne poznačené sionistickou ideológiou...“²³⁷.

Po roku 1989

Pred rokom 1989 v exile, po roku 1989, najmä však po roku 1993 široká slovenská verejnosť vrátane historikov viedla o diele Milana S. Ďuricu diskurzy na rôznej úrovni. Nešlo o odborné diskusie v pravom zmysle slova. Ani o polemiky. Na tie treba dospieť... Slovenská historická obec nevie viesť zdravú, osožnú objektívnu polemiku. Je to síce nelichotivé, ale taká je skutočnosť. Takmer polstoročný mocenský vplyv marxistického chápania histórie zanechal v slovenskej spoločnosti hlboké stopy. Veď sa dlhodobo razilo heslo: Kto s naším názorom nesúhlasí, je náš triedny nepriateľ. A ak nebol, *ipso facto* sa ním stal. Toto je v slovenskej spoločnosti viac-menej stále prítomné, hoci od vzniku druhej Slovenskej republiky prešlo štvrtstoročie.

²³³ JÁN ČIERNY [ED.]: *Česko-slovenská revolúcia 1944 – 1948 a jej kritici*.

²³⁴ IVAN KAMENEC: Buržoázne interpretácie slovenského protifašistického odboja.

In: JÁN ČIERNY [ED.]: *Česko-slovenská revolúcia 1944 – 1948 a jej kritici*, s. 31 – 49.

²³⁵ *Tamže*, s. 34.

²³⁶ *Tamže*, s. 35.

²³⁷ *Tamže*, s. 48.

Náznak profesionálnej polemiky sa dal očakávať po prvom, resp. po druhom vydaní *Dejín Slovenska a Slovákov*²³⁸... Ale bola uverejnená len hrubá kritika. Na ňu Milan S. Ďurica odpovedal v publikácii *Priblížiť sa k pravde*²³⁹, kde poukázal na vedeckú neodbornosť kritiky „profesionálnych historikov“ a bod po bode vyvrátil ich argumenty, ktoré vyšli v elaboráte *Stanovisko ku knihe M. S. Ďuricu: Dejiny Slovenska a Slovákov*²⁴⁰. Toto *Stanovisko*... riaditeľ Historického ústavu SAV Dušan Kováč (*1942) a predseda jeho vedeckej rady Ľubomír Lipták (1930 – 2003) adresovali 27. februára 1997 ministerke školstva Slovenskej republiky Eve Slavkovskej (*1942)²⁴¹ ako „analýzu vypracovanú

²³⁸ JÚLIUS BARTL: Ďurica, M. S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov*. In: *Historický časopis*, roč. 45, 1977, č. 1, s. 114 – 123; DUŠAN ČAPLOVIČ: Dva odlišné prístupy ku chronológii slovenských dejín. In: *Literárny týždenník*, roč. 10, 1997, č. 39, s. 7; IVAN KAMENEC: Spor o Ďuricovu knihu. In: *Dilema*, 1977 (október), s. 23 – 26; ANNA MAGDOLENOVÁ: Návrat autentických duchovných hodnôt. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 113, 1997, č. 7 – 8, s. 283 – 285; JÁN SZELEPCSÉNYI: Významný krok na ceste k sebazpoznaniu : kniha o dejinách politického a kultúrneho priestoru. In: *Národná obroda*, roč. 7, 4. 12. 1996, č. 283, s. 9; DARINA VERGESOVÁ: Srdom doma. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 8 (12), 1997, č. 23, s. 5; DANIEL VESELY: Pripomienky ku knihe Milana S. Ďuricu *Dejiny Slovenska a Slovákov*. In: *Tvorba T*, roč. 7, 1997, č. 3, s. 34 – 36.

²³⁹ MILAN S. ĎURICA: *Priblížiť sa k pravde : reakcia na Stanovisko Historického ústavu Slovenskej akadémie vied k mojej knihe Dejiny Slovenska a Slovákov*. 2. vyd. [1. vyd. v SPN]. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998. 100 s.; MILAN S. ĎURICA: *Priblížiť sa k pravde : kritický pohľad na Stanovisko Historického ústavu Slovenskej akadémie vied k mojej knihe Dejiny Slovenska a Slovákov*. 3. vyd. Bratislava : Lúč; Ústav dejín kresťanstva, 2007. 207 s.; MILAN S. ĎURICA: *Priblížiť sa k pravde : ideologické tézy a historické fakty*. 4. vyd. Bratislava : Lúč, 2012. 249 s. Pozri aj MILAN S. ĎURICA: *Priblížiť sa k pravde : pripomienky k elaborátu Historického ústavu Slovenskej akadémie vied Stanovisko ku knihe M. S. Ďuricu: Dejiny Slovenska a Slovákov*. In: JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Scripti vobis III : výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*. Bratislava : Post Scriptum, 2017, s. 630 – 715.

²⁴⁰ *Stanovisko ku knihe M. S. Ďuricu: Dejiny Slovenska a Slovákov*. In: *Studia historica Nitriensia*, zv. 5, 1996, s. 285 – 291.

²⁴¹ Ministerstvo školstva SR rozhodlo vydať *Dejiny Slovenska a Slovákov* ako účelovú publikáciu pre potreby učiteľov dejepisu. Po tom, čo rozposlalo desaťtisíce exemplárov *Dejín* do všetkých základných škôl Slovenskej republiky, začala sa palba kritiky tak na ministerstvo školstva, ako aj na autora. Tá vyvolala politické reakcie nielen vo viacerých štátoch Európy, ale aj v zámorí, a zapríčinila aj ničím neopodstatnené demarše vo forme nátlaku na ministerku zahraničných vecí SR, neskôr i na predsedu vlády SR zo strany komisára pre zahraničie Európskej únie. Ministerstvo školstva SR vyhlásilo takéto zasahovanie do vnútorných záležitostí SR zo strany funkcionára jedného z orgánov inštitúcie, s ktorou Slovensko vtedy ešte nemalo nič spoločné, za neprípustné, a preto neprijateľné. Predseda vlády Vladimír Mečiar (*1942) na to síce vyhlásil, že „na Slovensku sa knihy páliť nebudú“, ale krátko po návrate z jednej medzivládnej konferencie ministerku školstva vyzval, aby túto knihu zo škôl vyradila. Keď onú výzvu ministerka odmietla, lebo jej

vedeckými pracovníkmi Historického ústavu Slovenskej akadémie vied“. Keďže sa svojím *Stanoviskom...* obrátili na ministerku, akákoľvek polemika prestala. Im vlastne nešlo o výmenu názorov. Slovenská historická obec takto nanovo rozpútala „zákopovú vojnu“, akoby „sa vrátila do starých koľají“, k svojmu starému osvedčenému spôsobu konania, na ktorý, budeme citovať historika, archivára Ivana Chalupeckého (*1932)²⁴²: „bola zvyknutá z rokov tzv. socialistickej historiografie, keď strana apriórne určila výsledok a úlohou historika bolo ten výsledok dokázať“²⁴³. Táto aféra je príkladom bolestnej cesty Slovenska k demokracii a k slobode myslenia a bádania. Vyjadrené krátko a jasne – celá aféra bola dôkazom toho, že „nezná revolúcia“ bola jeden obrovský podvod, išlo v nej hlavne o transformáciu KSČ a ŠtB na kapitálovo-nosnú triedu.

V súvislosti s aférou²⁴⁴ okolo Ďuricu nemožno nespomenúť diskusiu v rámci relácie Okrúhly stôl pod názvom „Slovensko a fenomén Ďurica“. V roku 1997 diskusiu zaznamenal Samuel Abrahám (*1960) pre časopis *Kritika & kontext*.²⁴⁵

nebol uvedený dôvod, na ktorého základe by bolo opodstatnené urobiť takýto krok z jej strany, slovenský premiér prikázal štátnemu tajomníkovi ministerstva školstva Ondrejovi Nemčokovi (*1936), aby on pripravil dekrét a aby ho sám aj podpísal. Štátny tajomník to urobil a následne sa Milanovi S. Ďuricovi osobne ospravedlnil, že nemohol konať inak. A tak vláda Slovenskej republiky pod tlakom z cudziny rozhodla, že kniha *Dejiny Slovenska a Slovákov* sa „od 1. júla 1997 nebude používať v pedagogickom procese na slovenských školách“. – Kampaň proti *Dejinám Slovenska a Slovákov* nemala s vedou nič spoločné. Každý nestranný pozorovateľ pochopil, že išlo o naširoko koncipovanú politickú akciu, organizovanú najrozličnejšími zoskupeniami doma i v zahraničí, ktoré sa nezmierili so štátnou zvrchovanosťou Slovenskej republiky a vynakladali všetko úsilie, aby samostatný štát Slovákov najmä v zahraničí čo najviac kompromitovali.

²⁴² JOZEF ŠIMONČIČ: Životné jubileum historika, archivára Ivana Chalupeckého. In: *Historický zborník*, zv. 12, 2002, č. 1 – 2, s. 232 – 234.

²⁴³ EVA ZELENAYOVÁ: Mýty a ich príčinliví vykladači i falzifikátori. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 27, 19. 5. 2012, č. 19, s. 7. A Ivan Chalupecký dodáva: „V súčasnosti KSČ na Slovensku nie je. Ale aj dnes často dochádza k tomu, že historik niektorý historický fakt alebo osobnosť od počiatku demonizuje alebo idealizuje. Dopredu vie výsledok. Potom už len hľadá dokumenty, ktoré jeho predsudok potvrdzujú. Ostatné buď ignoruje, alebo marginalizuje. Výsledok nemôže byť iný ako skreslený.“ Pozri IVAN CHALUPECKÝ: *Biskup Ján Vojašák : k jeho verejnej a politickej činnosti*. Ružomberok : Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2009, s. 134.

²⁴⁴ IMRICH KRUŽLIAK: Bude Bartolomejský večer? Na okraj „divokej“ komédie okolo jednej Ďuricovej knihy. In: *Most*, roč. 43, 1998, č. 3 – 4, s. 115 – 117.

²⁴⁵ Prepis diskusie, na ktorú boli pozvaní Jozef Jablonický, Ivan Kamenec, Martin Kanovský, Dušan Kováč a Ľubomír Lipták, pozri SAMUEL ABRAHÁM: Okrúhly stôl : Slovensko a fenomén Ďurica. In: *Kritika & kontext*, roč. 2, 1997, č. 2 – 3, s. 4 – 23.

Francúzska *La revue universelle des faits et des idées*, ktorá vychádzala v Paríži od roku 1920, uverejnila o prácach Milana S. Ďuricu niekoľko pozitívnych príspevkov, ktorých autorom je Yann Gayet (1937 – 2017)²⁴⁶.

Britský bohemista, literárny kritik Robert B. Pynsent (*1943), uverejnil v poľskom časopise *Slavia Occidentalis* výsmešný, urážlivý materiál, paškvil, aký by nik spomedzi odbornej verejnosti od slavistu prinajmenšom európskeho formátu nebol očakával.²⁴⁷

Osobitnú zmienku si zasluhuje interpelácia, ktorú v Senáte Talianskeho parlamentu počas XIII. legislatúry podal ľavicový demokrat, advokát Felice Carlo Besostri (*1944)²⁴⁸.

Keď v roku 2006 vyšla obsiahla monografia *Jozef Tiso : 1887 – 1947*²⁴⁹, v ktorej Milan S. Ďurica minuciózne spracoval životopisný profil prvého prezidenta Slovenskej republiky, tak takmer všetci slovenskí „profesionálni historici“, politológovia, filozofi, teoretici štátu a práva, ktorí si prisvojovali rolu mienkotvorných elít, toto obširné dielo odignorovali²⁵⁰, hoci ide o prvú vedeckú monografiu slovenského autora a podáva multidisciplinárny obraz života i diela takej charismatickej osobnosti, akou bol katolícky kňaz, politik a štátnik Jozef Tiso. Ak odhliadneme od terajšieho spoločenského kontextu Slovenskej republiky, kde ideologizácia a politická korektnosť opäť čím ďalej, tým viac zatlačajú do ústrania slobodu prejavu a pluralitu názorov, tak

²⁴⁶ YANN GAYET: Sur l'Histoire de la Slovaquie et des Slovaques de Milan S. Ďurica. In: *La Revue universelle des faits et des idées*, 1997, č. 189, s. 25 – 31; YANN GAYET: A propos de la tragédie des Juifs de Slovaquie. (Prof. Dr. Milan S. Ďurica: „Priblížiť sa k pravde“.) In: *La Revue universelle des faits et des idées*, 1998 (mars/mai), č. 192, s. 27 – 33; YANN GAYET: L'histoire de la Slovaquie falsifiée. In: *La Revue universelle des faits et des idées*, 2004 (janvier-juin), č. 215 – 216, s. 29 – 39.

²⁴⁷ ROBERT B. PYNSENT: Historiography as artifice : the place of Milan Ďurica in postcommunist Slovak culture. In: *Slavia Occidentalis*, roč. 57, 2000, s. 235 – 248.

²⁴⁸ FELICE C. BESOSTRI: [Interrogazione parlamentare 13 maggio 1977] su un manuale di storia relativo alla Slovacchia (4-05766) al ministro della pubblica istruzione, dell'università e della ricerca scientifica 405766.

In: [Senato della Repubblica XIII Legislatura] : *Risposte scritte ad interrogazioni* (pervenute dal 7 al 13 maggio 1998) : a. – Zošit 75, 13. 5. 1998, s. 5579 – 5580.

²⁴⁹ MILAN S. ĎURICA: *Jozef Tiso : 1887 – 1947 : životopisný profil*. 3. vyd. Bratislava : Lúč, 2006. 592 s.; MILAN S. ĎURICA: *Jozef Tiso : 1887 – 1947 : životopisný profil*. 4. vyd. Bratislava : Lúč, Ústav dejín kresťanstva, 2014. 699 s.

²⁵⁰ JURAJ CHOVAN: Fundamentálny príspevok k poznaniu : Milan S. Ďurica: Jozef Tiso. In: *Kultúra*, roč. 9, 2006, č. 17, s. 8; JURAJ CHOVAN-REHÁK: Milan S. Ďurica: Jozef Tiso 1887 – 1947 : životopisný profil. In: *Historický zborník*, roč. 17, 2007, č. 2, s. 201 – 206; PAVOL KALINAY: Milan S. Ďurica: Jozef Tiso (1887 – 1947) : životopisný profil. In: *Viera a život*, roč. 17, 2007, č. 4, s. 82 – 86; EMIL VALÁŠEK: In memoriam Josef Tiso (1887 – 1947) : zu Milan S. Ďuricas Buch. In: *Forum Katholische Theologie* (Sankt-Pölten), roč. 24, 2008, č. 3, s. 215 – 224.

toto vedomé prehliadanie, priam schválne mŕtvota odzrkadľujú intelektuálnu biedu súčasnej postkomunistickej slovenskej spoločnosti, v ktorej absentujú vzdelanci schopní kvalifikovane oponovať filozofickej, teologickej, historickej i politologickej erudovanosti autora, viesť s ním naozaj odbornú diskusiu, ktorá by bola na úrovni, prípadne s ním polemizovať.

V ostatnom čase boli publikované dve štúdie, ktoré sa čiastkovo zaoberajú historiografickými prácami Milana S. Ďuricu. Pražský historik Jan Rychlík (*1954) sa zaoberal recepciou a ohlasmi „slovenskej exilovej ľudáckej historiografie a publicistiky“ na Slovensku²⁵¹ z českého pohľadu. V prehľadnom príspevku popredný predstaviteľ českej historickej školy polemizuje, pochopteľne, s názormi, ktoré nekorešpondujú s českou a „čechoslováckou“ interpretáciou slovenských dejín. Druhá štúdia je akýmsi „pokusom o kvadratúru kruhu“, tak by sa dal nazvať príspevok bratislavského historika Martina Vašša (*1983). V štúdii hľadá „možné aplikácie naratívneho konštruktivismu Haydena Whita (1928 – 2018) pri historiografickej analýze Milana Stanislava Ďuricu a Františka Vnuka“²⁵². Analyzoval Vnukovo *Neuveriteľné sprisahanie*²⁵³ a Ďuricovu *Slovenskú republiku 1939 – 1945*²⁵⁴. Aj v jednej, aj v druhej knihe hľadal, čo v nich nie je, a úplne mu ušlo to, čo v nich je. To, čo ponúka, vôbec nie je objektívna „historická analýza“, pretože ak by týmto spôsobom bol mohol analyzovať Bibliu, Talmud či Korán, dosiahol by rovnaký výsledok. Ťažko pochopiť, prečo si z množstva ich prác vybral práve tieto dve monografie, ktoré obaja napísali vtedy, keď on ešte nebol na svete (Vnuk v rokoch 1962 – 1963, Ďurica v rokoch 1974 – 1975), a v čase, keď

²⁵¹ JAN RYCHLÍK: Slovenská exilová ľudácka historiografie a publicistika a její ohlas na Slovensku. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2014 – 2015*. Bratislava : Veda, 2016, s. 153 – 173.

²⁵² MARTIN VAŠŠ: Možné aplikácie naratívneho konštruktivismu Haydena Whita pri historiografickej analýze diel Milana Stanislava Ďuricu a Františka Vnuka. In: *Historica Olomucensia : sborník prací historických*, zv. 48, 2015, s. 193 – 207.

²⁵³ FRANTIŠEK VNUK: *Neuveriteľné sprisahanie*. Trenčín : Vydavateľstvo Ivana Štelcera, 1993. 193 s. Pôvodné vydanie: FRANTIŠEK VNUK: *Neuveriteľné sprisahanie : vojenské a politické akcie proti Slovenskej republike v roku 1944*. Middletown PA : Slovák v Amerike, 1964. 215 s.

²⁵⁴ MILAN S. ĎURICA: *Slovenská republika 1939 – 1945 : vznik a trvanie prvého slovenského štátu 20. storočia*. Bratislava : Lúč, 1999. 94 s. Pôvodné vydanie: MILAN S. ĎURICA: *Slovenská republika : Slovensko za druhej svetovej vojny*. In: JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Slovensko v retrospektíve dejín : zborník materiálov z 1. vedecko-náučného seminára o Slovensku, Zürich 31. 10. – 2. 11. 1975*. Lausanne : Liber, 1976, s. 123 – 153; MILAN S. ĎURICA: *Slovensko za druhej svetovej vojny : Slovenská republika*. 2., oprav. a dopl. vyd. Padova : Centro Studi Europa Orientale; Liviana, 1977. 48 s.; MILAN S. ĎURICA: *Slovenská republika 1939 – 1945 : vznik a trvanie prvého slovenského štátu 20. storočia*. 4. vyd. Bratislava : Lúč; Ústav dejín kresťanstva, 2014. 94 s.

o naratívnom konštruktivizme nebolo ani chýru, ani slychu. Bol by urobil škultétyovskú „dobrú vec pre národ“, keby svojej obľúbenej aplikácii naratívneho konštruktivismu podrobil nie diela Ďuricu a Vnuka, ale zabúdané a zabudnuté diela slovenských socialistických historikov o „Slovenskom národnom povstaní“, o tradíciách slovenského proletariátu, o znárodňovaní, o združšťevňovaní, o slovenskej marxistickej historiografii v službách triedneho boja a budovania socialistickej spoločnosti. Skrátka, bolo by azda užitočnejšie nemárniť talent na triviálnych témach, lež dopĺňať a napravovať to, čo jeho predchodcovia buď zanedbali, alebo pokazili.

Zaznamenať všetky recenzie, ohlasy, polemiky, hodnotenia, diskusie bolo náročné aj pre skúseného, húževnatého a vytrvalého bibliografa. Záujemca sa s personálnou bibliografiou bude môcť oboznámiť v 5. zväzku *Scripti vobis*.

SÚZVUK ŠTYROCH: TROCH EXULANTOV A JEDNÉHO DISIDENTA

*Ernest Žatko (1907 – 1991)*²⁵⁵,

slovenský literárny kritik a esejista, profesor románskych literatúr Slovenskej univerzity, v Argentíne v roku 1984 vo svojom rukopise, donedávna verejnosti neznámom, ako exulant napísal:

«Po skončení druhej svetovej vojny, ktorá celou svojou tragikou doľahla na strednú Európu, ako aj na slovenský národ, zástancovia našej tradície v zahraničí s úzkosťou a nádejou vyzerali nové talenty v duchovnej oblasti. Znalci červeného dogmatizmu vedeli s matematickou presnosťou, že Slovensko prejde v područí bolševického impéria novou kalváriou a že bude vo svojej samobytnosti kresťanskej a západoeurópskej ohrozené tak, ako dosiaľ ešte nikdy vo svojich dejinách ohrozené nebolo; že ono podstúpi muky, ktoré priam s diabolskou podlosťou narafičili nesvedomití, predajní obchodníci a ničitelia kresťanstva, aby zničili národy strednej Európy.

Slovenská nádej sa zaskvela, keď sa v diaspóre v oblasti vedy a umenia, konkrétne histórie, práva a literatúry, zjavila trojica hviezd: Milan Stanislav Ďurica, Štefan Glejdura, František Vnuk. Bol najvyšší čas, lebo nepriatelia Slovákov začali generálny útok proti našim tradičným hodnotám, ale Slovensko si nemohlo brániť dedičstvo otcov.

²⁵⁵ Pozri životopisné heslá: Žatko, Ernest. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) : VI. zväzok, T – Ž*. Martin : Matica slovenská, 1994, s. 489 – 490; FRANTIŠEK VNUK: Dr. Ernest Žatko. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 248 – 249.

Áno, po druhej svetovej vojne sa žiadala revízia hodnôt, ale revízia celkom iného typu; nie taká, akú nastolili ďalší prišelci, znehodnocovatelia hodnôt a priam ohrozovatelia biologickej podstaty a základne národa, ktorý prežil toľké pohromy – od nájazdov maďarských, tatarských, tureckých až po tie posledné...

Národ doma nemal pre nedostatok času a priestoru, ako ani pre nedostatok primeranejšieho počtu odborníkov možnosť objektívne sa vyrovnat so svojím najnovším dejinným obdobím a vonkoncom znemožnený režimom, proti ktorému bojoval – teraz mocensky násilne obnovenom –, nemohol spolniť falzifikáty českej pseudovedy o sebe samom, o svojej podstate, o svojom jestvovaní a o svojom poslaní v jednej z dunajských kotlín, ba nemohol spáliť ani oné mýty, umelo pestované, ktoré českej politickej a kolonizačnej agresii mali zaistiť trvalé panstvo nad Slovenskom.»²⁵⁶

*Agostino Visco (1930 – 2010)*²⁵⁷,

literát, prekladateľ, niekdajší lektor slovenského jazyka a literatúry, ktorý v exile pôsobil na štátnej univerzite La Sapienza v Ríme, v štvrtročníku pre slovenskú kultúru *Most* takto zhodnotil M. S. Ďuricu:

«Kto sa rozhodne pootvoriť siedmy a sedemnásty zväzok vedeckej ročenky Slovenského ústavu *Slovak Studies*²⁵⁸, tak v bibliografickom súpise jeho diel nájde charakteristiku, že vnútorný dynamizmus Ďuricu neustále nutká dávať iným z toho, čo prijal. Už len zbežný pohľad na jeho početné publikácie jasne ukazuje, že Ďurica dáva ako „kňaz“, ako „rodofub“ a ako „vedec“. Nejestvujú však prísne rozhraničenia medzi týmito troma skutočnosťami, lebo veď v Ďuricovi-kňazovi je vždy prítomný aj vlastenec, aj vedec a v rodofubovi sa vždy objavuje aj tvár kňaza, aj vedca.»²⁵⁹

²⁵⁶ ERNEST ŽATKO: Európsky historik verný slovenskému rodu : životopisná štúdia k šesťdesiatym narodeninám Milana S. Ďuricu. In: JOZEF M. RYDLO [Ed.]: *Testimonium hoc verum est : kytica vďaky, obdivu a úcty slovenskému historikovi Milanovi S. Ďuricovi, čestnému členovi Slovenského ústavu, k jeho 90. narodeninám*. Bratislava : Post Scriptum, 2015, s. 229 – 230.

²⁵⁷ Pozri životopisné heslo: MILAN S. ĎURICA: Vyskoč (Visco, Agostino), Augustín. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 1487 – 1489. Pozri aj AGOSTINO VISCO: *Literárne dielo : slovákistické state slovenského exulanta v Taliansku*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri Historiæ, 2008. 396 s.; AGOSTINO VISCO: *Opera letteraria : gli scritti di slovachistica dell'esule slovaco in Italia*. A cura di Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri Historiæ, 2008. 445 s.

²⁵⁸ *Slovak Studies : Bibliographica 1* (Cleveland; Rome), roč. 7, 1967; *Slovak Studies : Bibliographica 2* (Cleveland; Rome), roč. 17, 1977.

²⁵⁹ AGOSTINO VISCO: K šesťdesiatke univerzitného profesora Milana S. Ďuricu. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 33, 1986, č. 3 – 4, s. 81.

František Vnuk (*1926)²⁶⁰,

historik, ktorému bolo dopriate dožiť sa nielen pádu komunistickej totality, ale aj obnovenia štátnej samostatnosti Slovenska, ako exulant znamenal:

«Milan S. Ďurica ... patrí medzi najznámejších súčasných historikov a publicistov. Hoci sa názory na jeho tvorbu rôznia, nikto nemôže neuznať šírku záberu a hĺbku pohľadu jeho mnohostrannej vedeckej činnosti ani mu uprieť popredné miesto v galérii slovenských historikov. Toto postavenie si vyslúžil nielen počtom a kvalitou svojich diel, ktorými obohatil slovenskú historiografiu, ale ešte väčšmi svojou rodoláskou, pevným morálnym postojom a vyhraneným kresťanským svetonázorom. Dá sa povedať, že všetky svoje intelektuálne schopnosti a mravné princípy premieta aj do svojej tvorby.»²⁶¹

Kardinál Ján Chryzostom Korec SJ (1924 – 2015)²⁶²,

najväčšia morálna a intelektuálna autorita Slovenska druhej polovice 20. storočia a začiatku 21. storočia, nekompromisný zástanca historickej pravdy, vydal o Milanovi S. Ďuricovi nespochybniteľné svedectvo:

«Jeho dielo, jeho spisy sú dielom kolosálnym. Hlavne jeho dve veľké knihy *Dejiny Slovenska a Slovákov* a monografia *Jozef Tiso (1887 – 1947) : životopisný profil*, ktoré nám zanecháva, sú naozaj obdivuhodné! ... Preto žasnem nad tým, ako dvaja alebo traja ľudia, ktorí sa uchytili v Slovenskej akadémii vied, usilujú sa znehodnotiť jeho písomnú študijnú prácu a surovo ho napádajú, že nemá odbornú vysokoškolskú kvalifikáciu. To je pustá lož! ... Profesor Milan S. Ďurica patrí k najkvalifikovanejším odborníkom na cirkevné dejiny, najmä aj na dejiny Slovenska a Slovákov. Preštudoval a publikoval najvážnejšie slovenské problémy i najzávažnejších slovenských dejateľov v slovenských dejinách. ... Nevieť, či a kedy sa objaví ďalšia osobnosť takého formátu, akým je profesor Ďurica.»²⁶³

²⁶⁰ Pozri životopisné heslo JOZEF PAUČO: František Vnuk. In: *Literárny almanach Slovákia v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 242 – 243. Pozri aj JOZEF M. RYDLO [ED.]: *Fidei et Patrie : jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka / Essays in Honour of František Vnuk on the Occasion of his 80th Birthday*. Bratislava : Libri Historiar; Trnava : Dobrá kniha, 2008, 1008 s.

²⁶¹ FRANTIŠEK VNUK: Zdravica k deväťdesiatke univ. prof. Milana S. Ďuricu. In: JOZEF M. RYDLO [ED.]: *Testimonium hoc verum est : kytica vďaky, obdivu a úcty slovenskému historikovi Milanovi S. Ďuricovi, čestnému členovi Slovenského ústavu, k jeho 90. narodeninám*, s. 209.

²⁶² Pozri životopisné heslo: VILIAM JUDÁK: Korec, Ján Chryzostom SJ. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, stĺpce 720 – 723.

²⁶³ JÁN CHRYZOSTOM KOREC: Náš deväťdesiatročný Profesor. In: JOZEF M. RYDLO [ED.]:

NEŽIŤ V KLAMSTVE

Milan S. Ďurica sústavne zdôrazňuje potrebu, ba nevyhnutnosť, aby nastupujúce generácie Slovincov a Slovákov nežili v lži (či s ňou, v nej) a prestali veriť klamstvu, ktoré tak výstižne opísal Solženicyn²⁶⁴. Nové slovenské generácie majú rásť v úcte k dedičstvu otcov, ktoré je bez kresťanstva nepredstaviteľné. Pocit hrdosti na krásnu slovenskú vlasť, znova slobodnú a opäť samostatnú, na príslušnosť k slovenskému národu, na národné spoločenstvo slobodných občanov, ako aj úctu k minulosti môže Slovákom poskytnúť len poctivá výchova v rodine, v škole a v cirkevných spoločenstvách. „Dejiny sú svedkom časov, svetlom pravdy, živou pamäťou, učiteľkou života a poslom minulosti“²⁶⁵ – budúce pokolenia Slovákov sa budú môcť z nich poučiť, ak sa naučia hľadať pravdu. Pravdu, ktorá oslobodzuje a dáva zmysel životu každého človeka, každého národného spoločenstva.

VÝBER Z DIELA

Projekt vydať výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu *Scripti vobis* vznikol na stretnutí súvisiacom s prípravou osláv jubilea – profesorovej deväťdesiatky. Projekt sme zväžili a začali sme ho realizovať. Zrealizovaný projekt *Scripti vobis* vyšiel v špičkovej knižnej edícii *Libri Historiæ Slovaciæ*, v ktorej vyšli antológie z diel dejepiscov Jozefa Kútника-Šmálova, Richarda Marsinu, Matúša Kučeru, ako aj knihy o živote a o diele básnikov Rudolfa Dilonga, Andreja Žarnova či Paľa Ušáka-Olivu. Jej odbornými garantmi sú Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Slovenský ústav v Ríme.

Výber z diela historika Milana S. Ďuricu je rozdelený do piatich samostatných, tematicky ucelených zväzkov. Každý zväzok má rovnakú štruktúru, obsahuje samostatnú úvodnú štúdiu od generácie iného autora a lektorovali ho niekoľkí odborní posudzovatelia.

Testimonium hoc verum est : kytica vďaky, obdivu a úcty slovenskému historikovi Milanovi S. Ďuricovi, čestnému členovi Slovenského ústavu, k jeho 90. narodeninám, s. 11.

²⁶⁴ ALEKSANDR ISAJEVIČ SOLŽENICYN: *Nežít se lží*. Zürich : Konfrontation, 1974. 13 s. Pozri aj JOZEF M. RYDLO: *Svet uveril klamstvu : esej o Alexandrovi I. Solženicynovi*. Lausanne : Liber, 1974. 16 s.

²⁶⁵ MARCUS TULLIUS CICERO: *De oratore II*, 9, 36.

1. ZVÄZOK

Úvod *Učenec z Padovy – muž, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny* napísal historik Jozef M. Rydlo, člen Slovenského ústavu v Ríme.

Lektorovali: Július Binder, Tomáš Černák, Mirella De Martiniová, Emília Hrabovcová, Juraj Chovan, Ján Kačala, Anna Krajcerová, Jozef Kutarňa, Peter Sokolovič, Eva Šichtová, Peter Zubko.

Zväzok zahŕňa 15 statí: filozoficko-teologické vedecké práce (o. i. Noetický intuitivizmus Nikolaja O. Losského, Etický charakter lásky k vlasti, Psychologická analýza lásky k vlasti, Dr. R. W. Hynek a jeho výskum Turínskeho plátna), kultúrno-historické štúdie zamerané na slovensko-talianske literárne vzťahy (Slováci a Taliansko, Kultúrne vzťahy medzi Slovenskom a Talianskom v modernej dobe, Padovská *Universitas Studiorum* a Slováci, Elena L. Cornaro Piscopia, Dante a jeho osudy v slovenskej literatúre, Slováci a Petrarca) a jazykovedné príspevky (Arturo Cronia – veľký slavista a priateľ Slovákov, Vyučovanie slovenského jazyka a slovenskej literatúry na padovskej univerzite, Slovenský jazyk a slovenská literatúra na talianskych univerzitách, Slovenský jazyk : o historickej genéze a jazykovednom začleňovaní slovenčiny).

2. ZVÄZOK

Úvod *Niekoľko myšlienok na margo zápasu o historické povedomie slovenského národa* napísala historička Emília Hrabovec [Hrabovcová], profesorka Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, členka Pápežského komitétu pre historické vedy.

Lektorovali: Július Binder, Tomáš Černák, Ján Ďurica, Martin Homza, Emília Hrabovcová, Juraj Chovan, Anna Krajcerová, Jozef Kutarňa, Peter Sokolovič, Eva Šichtová, Peter Zubko.

Zväzok pozostáva z 27 príspevkov približujúcich počiatky slovenských dejín a etnogenézu Slovákov, kresťanskú akulturáciu ako historickú konštantu ich etnickej identity, dedičstvo svätých bratov Konštantína a Metoda u nás, stredoveké korene slovenskej štátnosti, historický pôvod a povahu slovenského nacionalizmu až po autonómiu Slovenska, prínos Slovákov v Amerike pre národné oslobodenie Slovákov, záhadnú tragickú smrť Milana Rastislava Štefánika, význam Andreja Hlinku pre slovenský národ, vzťahy medzi Slovákmi a Čechmi všeobecne i postoje Tomáša G. Masaryka a Edvarda Beneša k Slovákom.

3. ZVÄZOK

Úvod *Prínos Milana S. Ďuricu k interpretácii dejín prvej Slovenskej republiky* napísal historik Peter Sokolovič, prodekan Filozofickej fakulty Univerzity svätých Cyrila a Metoda v Trnave.

Lektorovali: Július Binder, Emília Hrabovcová, Juraj Chovan, Anna Krajcerová, Jozef Kutarňa, Ivan A. Petranský, Dáriuš Rusnák, Peter Sokolovič, Eva Šichtová, Peter Zubko.

Zväzok obsahuje 23 kľúčových prác Milana S. Ďuricu venovaných jednak krízovému obdobiu 1938/1939, zániku Česko-Slovenska, vzniku prvej Slovenskej republiky, jej medzinárodnoprávnej existencii, a jednak obrane autorovej koncepcie slovenských dejín a emancipácii slovenskej historiografie po roku 1990. Nachádzajú sa v ňom dokumentárne štúdie o Slovensku počas marcovej krízy v roku 1939, o jeho politických vzťahoch s Nemeckom v rokoch 1938 – 1945, o zahraničnopolitických vzťahoch prvej Slovenskej republiky, o mocenskopolitických zásahoch Veľkonemeckej ríše do jej politiky, ako aj dokumentárne štúdie o vzťahoch prvej Slovenskej republiky k Svätej stolici, o slovenskom národnom odpore proti nacizmu, o slovenskom podiele na európskej tragédii Židov. Okrem dokumentárnych štúdií v ňom možno nájsť práce o prvom prezidentovi Slovenskej republiky Jozefovi Tisovi a jeho vzťahu k Vatikánu, o jeho postoji k nekresťanským ideológiám a o jeho pomere k Židom, ďalej polemiku *Priblížiť sa k pravde : ideologické tézy a historické fakty : pripomienky k laborátu „Stanovisko ku knihe M. S. Ďuricu: Dejiny Slovenska a Slovákov“*. Zväzok uzatvára úvaha o slovenskej štátnosti v dejinách a dnes.

4. ZVÄZOK

Úvod *Nezmazateľná slovenská stopa v staroslávskej Padove : recenzistika Milana Stanislava Ďuricu a jej význam pre poznanie slovenských dejín v západoeurópskom vedecko-akademickom priestore* napísal historik Tomáš Černák, spolupracovník Katedry slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Lektorovali: Július Binder, Emília Hrabovcová, Juraj Chovan, Anna Krajcerová, Jozef Kutarňa, Peter Sokolovič, Eva Šichtová.

Zväzok sprístupňuje 66 recenzií kníh, ktoré Milan S. Ďurica publikoval v slovenských a v inojazyčných odborných periodikách.

5. ZVÄZOK

Bio-bibliografiu Milana S. Ďuricu autorsky pripravil Jozef M. Rydlo.

Lektorovali: Blažej Belák, Mirella De Martiniová, Kamila Fircáková, Eva Šichtová a Ľudmila Šimková.

Zväzok registruje historikovu tvorbu v rozpätí rokov 1940 až 2018, zachytáva ohlasy na ňu v zahraničí a na Slovensku, pričom eviduje jeho knižné vydania a ich recenzie, jeho redakčnú, editorskú, prekladateľskú či recenznú činnosť. Sú v nej jeho články, príspevky, rozpravy i štúdie uverejnené v pravých a nepravých periodikách, v encyklopédiách, v lexikónoch a v slovníkoch. Ďalej registruje literatúru o autorovi, ako aj jeho akademickú činnosť – doktorské dizertácie a diplomové práce obhájené pod jeho vedením na Štátnej univerzite v Padove a iné.

Koncepcia výberu nie je uzavretá, perspektívne možno pripraviť i vydať ďalšie zväzky, ktoré priblížia aj iné oblasti autorovej rôznorodej činnosti. Politologickú hodnotu majú jeho rozhovory poskytnuté novinárom. Existuje ich veľa. Mnohé vyšli v slovenských novinách či v časopisoch najmä po roku 1989, naposledy v roku 2017.

Milan S. Ďurica bol veľmi všestranný. Venoval sa tiež publicistike a uverejňoval aj svoje homiletické úvahy. Zaujímal ho problémy religionistiky, nad ktorými sa zamýšľal a analyzoval ich. Povšimnutiahodné sú príspevky encyklopedického charakteru a rozličné bibliografie. Pozoruhodná je predovšetkým tvorba slovacikálnych hesiel v zahraničných encyklopédiách, lexikónoch či slovníkoch.

Jedinečnou je jeho rozsiahla osobná korešpondencia, ktorá sa zachovala v relatívnej úplnosti. Pokrýva obdobie od začiatku päťdesiatych rokov 20. storočia až po nástup elektronickej komunikácie. (Stojí za krátke zamyslenie nad súčasnosťou v súvislosti s touto problematikou... Aká je naozaj prchavá, efemérna elektronická komunikácia medzi osobami, o tom vari nikto nepochybuje.) Ďuricova korešpondencia obsahuje napríklad listy významných predstaviteľov slovenského politického a cirkevného exilu. Sú to dokumenty, ktoré približujú a osvetľujú činnosť Ústredia slovenského katolíckeho študentstva v zahraničí (ÚSKŠvZ), vznik a aktivity Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí (SSSUvZ) a jeho tlačového orgánu *Most*, štvrťročníka pre slovenskú kultúru; ďalej Ústredia slovenských katolíckych intelektuálov (ÚSKI), založenia Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda v Ríme (SÚSCM), Slovenského ústavu v Ríme (SÚR), ustanovizne

slovenských kultúrnych, najmä vedeckých pracovníkov, a jeho vedeckej ročenky *Slovak Studies* alebo Svetového kongresu Slovákov (SKS). Pre dejiny Štátnej univerzity v Padove možno nájsť v tejto korešpondencii jedinečné informácie o vzniku a vývoji lektorátu a katedry slovenského jazyka na Literárno-filozofickej fakulte, katedry dejín a inštitúcií východnej Európy na Fakulte politických vied, o vzniku a aktivitách výskumného Strediska východoeurópskych štúdií (Ceseo, Centro Studi Europa Orientale), ktoré v edícii „Collana di Studi sull'Europa Orientale“ vydávalo špičkovú vedeckú literatúru a ročenku *Il Mondo Slavo*. Táto korešpondencia obsahuje aj archíválne Združenia pre českú a slovenskú kultúru «Arturo Cronia» (Associazione di cultura ceca e slovac «Arturo Cronia»), ktorej mnohostranná kultúrno-osvetová činnosť v Taliansku (výstavy, koncerty, vydávanie knižných publikácií) a sociálne aktivity (štipendiá pre slovenských a českých študentov, pomoc utečencom) nebola dosiaľ ani zmapovaná, ani spracovaná. A, pochopiteľne, v Ďuricovej osobnej korešpondencii (adresovanej jemu, ale aj ním odosielanej) sa nachádza mnoho iných listov, ktoré si vymieňal s mienkotvornými osobnosťami, inonárodnými a medzinárodnými inštitúciami a organizáciami (akademickými, univerzitnými, archívnymi) počas štyroch desaťročí, ktoré predchádzali politickému zlomu v roku 1989. Táto korešpondencia je uložená, zatiaľ nespracovaná, v Slovenskom národnom archíve v Bratislave.

Pri zostavovaní tohto výberu z celoživotného diela bolo potrebné vyriešiť viacero logistických a metodologických problémov, pretože Milan S. Ďurica od roku 1947, čiže od svojich 22 rokov, z rozhodnutia rehoľných predstaviteľov žil, študoval, bádala, vedecky tvoril a pôsobil ako pedagóg a kňaz v zahraničí, prevažne v Taliansku a v Nemecku, ale aj v Belgicku, v Rakúsku a vo Švajčiarsku. Profesionálnu formáciu nadobudol v týchto krajinách a v jazykoch týchto krajín aj písal a publikoval. Na Slovensku mohol byť aktívny až po roku 1989.

Ťažisko predstavovaného výberu spočíva v historických prácach, sú však doň zahrnuté aj rozpravy filozofické, teologické a z experimentálnej psychológie, ktoré dotvárajú obraz o intelektuálnych záujmoch a profesionálnej formácii Milana S. Ďuricu. Bohužiaľ, napriek vyvinutému úsiliu sa nepodarilo nájsť všetko, čo by vo výbere mohlo ešte byť. Svoje zohral jednak časový faktor, jednak iné okolnosti, nezávislé od naozaj dobrej vôle a poctivého úmyslu zostavovateľa. Niektoré Ďuricove rukopisy z päťdesiatych rokov minulého storočia sa nezachovali²⁶⁶ ani v jeho osobnom archíve, lebo v tom období sa viackrát

²⁶⁶ Napríklad rukopisy vo forme strojopisu: *Studio sperimentale sulla percezione* [Experimentálna štúdia o vnímaní] (Torino 1951) a *Traditore o Martire? : per la verità*

stahoval, ani v archívoch Pápežskej saleziánskej univerzity, ktorej viaceré fondy sa postrácali pri premiestňovaní jej sídla z Turína do Ríma.

State, rozpravy a príspevky zaradené do celoživotného výberu predstavujú kľúčové práce historika Milana S. Ďuricu. Okrem štyroch rukopisných prác v prvom zväzku²⁶⁷ všetky boli uverejnené v pravých či nepravých periodikách alebo vyšli knižne, buď v zborníkoch, alebo samostatne. Keďže viaceré z nich boli publikované i viackrát, zväčša v upravenom a doplnenom vydaní, do výberu je vždy zaradené ich najnovšie znenie. Práce a články publikované v cudzích jazykoch – po taliansky, po nemecky a po anglicky – sú preložené do slovenčiny a po slovensky vychádzajú po prvý raz.²⁶⁸ Pri ich preklade bolo potrebné odstrániť viacero sporných javov, ktoré sa nečakane objavovali pri apretácii príspevkov a pri ich finalizácii, napríklad niektoré príspevky preložené do slovenčiny obsahovali citácie prekladané do cudzieho jazyka (do taliančiny, nemčiny, angličtiny) zo slovenčiny, a teda bolo potrebné vyhľadať pôvodný dokument; neprichádzalo do úvahy, aby sa citácia slovenského textu publikovala po slovensky ako preklad prekladu. Ak sa taký jav týkal monografie, prípadne periodika, tak to bolo relatívne jednoduché, ak však išlo o archívne dokumenty, bolo to veľmi zložité, niekedy priam nemožné; niečo sa našlo v európskych bibliotékach, niečo až v amerických: v Harvard College Library v USA, v Ottawe či až v Buenos Aires; niečo sa odkonzultovalo s Bundesarchívom v Berlíne.

Vo viacerých svojich prácach Milan S. Ďurica cituje inojazyčných autorov v pôvodine. Tento polyglotizmus bol v akademickom svete kedysi bežný. Bol bežný aj na Slovensku. Keďže komunikovanie vo viacerých svetových jazykoch vrátane klasických je v slovenskom jazykovom prostredí v súčasnosti skôr raritou, citáty sú preložené do slovenčiny. Pôvodný citát v origináli a v plnom znení však záujemca nájde uvedený v poznámke pod čiarou.

Každú stať zaradenú do výberu uzatvára presná bibliografická poznámka, kde, kedy daná stať bola publikovaná, a uvedené je i meno prekladateľa.

Vzhľadom na to, že štúdie či iné články začlenené do tohto výberu z dieťa autora vznikali v rozpätí takmer siedmich desaťročí, aj tvorba poznámkového aparátu, súpisov literatúry a bibliografických odkazov i citácií zákonite

su Mons. Tiso [Zradca alebo mučeník? : pravda o msgr. Tisovi] (Torino 1954).

²⁶⁷ *Spoločnosť ako inštinkt a jeho psychogenéza vo vývojovom veku* [Socialità come istinto e la sua psicogenesi nell'età evolutiva]; *Etický charakter lásky k vlasti : morálno-teologická úvaha* [L'eticità dell'amor patrio : saggio di filosofia morale]; *Noetický intuitivizmus Nikolaja Onufrijeviča Losského* [L'intuitivismo noetico di Nikolaj Onufrijevič Losskij]; *Psychologická analýza lásky k vlasti* [Saggio di analisi psicologica dell'amore patrio].

²⁶⁸ Jedinou výnimkou je práca *Slovenská politika 1938 – 1939 vo svetle Tisovej náuky o štáte* (Bratislava : Lúč, 2013).

podliehala vývoju. Zostavovateľ do nich zasahoval v takých prípadoch, kde to bolo opodstatnené, nevyhnutné a možné.

Všetky texty prešli odbornou jazykovou apretáciou, ktorej sa zhostili Anna Krajcerová a Eva Šichtová.

Mirella De Martiniová (Vicenza) verifikovala slovenské preklady štúdií viažucich sa na talianske reálie.

V celoživotnom diele Milana S. Ďuricu sa vzájomne prekrývajú a dopĺňajú duchovná bytosť a tvorivý intelekt so životným poslaním kňaza, historika, vedca. Je obdivuhodne pracovitý, zodpovedný a činorodý človek. Jeho dielo je rozsiahle a zahŕňa práce týkajúce sa viacerých vedných odborov: filozofie, teológie, histórie, filológie aj iných oblastí. Rešpektoval *sub specie aeternitatis*. A tvoril aj, ako sa sám vyznal, „v láske k pravde a ku svojmu slovenskému národu“. V Ďuricovom celoživotnom diele cítiť tento úprimný vzťah – k Slovensku, k jeho prameňom, k východiskám našej národnej tradície a k dejinám slovenského národa. V jeho logickom myslení, čiže v rozumovom poznávaní objektívnej skutočnosti a rozličných vzťahov v nej, vždy bola a je túžba postrehnúť význam a vyjadriť zmysel existenciálnej potreby kresťanskej viery v dejinách človeka a národa. A ak toto čitateľ, prípadne poslucháč či divák, vycíti, upevní ho to v presvedčení, že viera v Boha a mravnosť, rešpektovanie Božích i prirodzených zákonov zachránili slovenský národ v minulosti a sú záchranou aj pre budúcnosť. A to má ďalekosiahly význam, lebo toto je východiskový historický fakt národnej tradície Slovákov a zmyslu slovenských dejín, teda našej budúcnosti.

Scripti vobis čitateľovi ponúka iný pohľad na dejiny Slovenska a Slovákov, perspektívu z pohľadu večnosti, aby sa malý slovenský národ z našich dejín učil i čerpal i načerpal z nich skúsenosť pre svoju ohrozenú budúcnosť.

Niet pochybností o tom, že päť zväzkov *Scripti vobis*, výberu z celoživotného diela „učenca z Padovy“ – muža, ktorý vrátil Slovákom ich národné dejiny, je obohatením slovenskej historiografickej spisby. Veď verejnosti sa dostáva do rúk ucelený výber z diela vynikajúceho, vo svete uznávaného slovenského historika Milana S. Ďuricu. Keďže žil, pôsobil i tvoril v zahraničí dlhý čas, svoje práce, ako aj výsledky výskumov písal a vydával tam. Po presťahovaní sa na Slovensko tu uverejňované príspevky si už nachádzali svojich ďalších záujemcov, ale celoživotné dielo bolo dosiaľ roztratené, slovenskému čitateľovi nie známe, pretože bolo publikované v iných jazykoch.

Áno, nik nie je prorokom vo svojej vlasti...

Pre slovenských exulantov nastala po roku 1989 úplne nová situácia, na ktorú neboli pripravení. Rovnako však na úplne novú situáciu neboli pripravení ani Slováci na Slovensku. Ani veriaci, ani neveriaci; ani angažovaní, ani neangažovaní; ani pasívni, ani aktívni.

Na zánik totalitného režimu a na novú situáciu boli viac-menej pripravené jedine štruktúry ŠtB.

To, o čom exulanti snívali, pre čo sa obetovali a za čo radšej žili v odriekaní, sa znezdary stalo skutočnosťou. Touto vytúženou, nečakanou skutočnosťou bola sloboda. A tak po páde totalitného režimu nastala príležitosť môcť sa vrátiť domov a pomáhať.

Akú pomoc poskytnúť tomu, komu pomôcť chcete, lebo viete, že vašu pomoc potrebuje, ale on ju odmieta, ba znemožňuje vám poskytnúť mu ju? Ako tu pomáhať?

A odídení zrazu zistili, že súčasné Slovensko vlastne nepoznajú a ono nepozná ich...

Slovensko na rozdiel od iných krajín a štátov sa po 16. novembri 1989 postavilo i zachovalo voči exulantom macošsky. Prečo to bolo tak? Nuž preto, lebo novovytvorené mocenské štruktúry neprestali exil považovať za akýsi „rakovinotvorný“ rozkladný prvok, pretože slovenskí exulanti, odídení pre náboženské alebo politické presvedčenie, stáli *unisono* na myšlienke štátnej samostatnosti Slovenska.

Aj vzniknutá druhá Slovenská republika, súčasné Slovensko, odignorovala všetko či takmer všetko, čo dobré vzniklo v štruktúrach diaspóry, osobitne exilu.

A tak sa slovenské generácie (i tie, čo prišli, i tie, čo, žiaľ, odchádzajú) dožívajú toho, že opäť „levy prichádzajú“²⁷⁰ a euroatlantické štruktúry nútia aj slovenský národ vo vlastnom obnovenom štáte vzdávať sa kresťanských hodnôt vstevovaných a rozvíjaných tu u nás – ako napokon i v celej Európe či v celom svete – po vyše dve tisícročia, a tak vo svojej podstate zatracovať kultúru života a, naopak, tolerovať kultúru smrti.

Potom môžeme akiste nie neoprávnene parafrázovať Shakespearove slová: *Something is rotten in the states of Europe* – niečo je zhnité v štátoch Európy...

²⁶⁹ Lukášovo evanjelium 4, 24; Matúšovo evanjelium 13, 57; Markovo evanjelium 6, 4; Jánovo evanjelium 4, 44.

²⁷⁰ VLADIMÍR PÁLKO: *Levy prichádzajú : prečo Európa a Amerika smerujú k novej tyranii*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. 487 s.

Básnik Karol Strmeň (1921 – 1994)²⁷¹ pred odchodom do exilu v básni *Testament* z roku 1944 napísal:

*Priatel'ia, dnes sme jedno v jednej snabe,
dnes spojuje sa všetka naša práca
na vysn'ivanej veľkej protiváhe.
Čo po tom, že náš vlastný dar sa stráca?
Čo po tom, že sme všetko odovzdali?
Čo po tom, že z nás niekto vykrváca?
Urobili sme iba, čo sme mali.
Urobili sme iba, čo sa dalo,
a ostatné sme Bohu zanechali.
Týči sa stále vysoko jak bralo
slz našich bašta, našej krve láva:
nie je to dosť, no nie ani málo.*²⁷²

Ďakujem každému, kto bol nápomocný pri realizácii projektu *Scripti vobis* akýmkoľvek spôsobom – slovom, myšlienkou, ochotou, pracovitou rukou, umom, finančne či inak.

Venoval som realizácii tohto projektu niekoľko rokov svojho kurtavého života, lebo mnoho vecí bolo potrebné sprostredkovať a vyriešiť.

Podakovanie patrí tým odvážnym historikom, ktorí napriek ohrozeniu vlastnej existencie neváhali napísať do jednotlivých zväzkov úvod...

Nie bez pohnutia v srdci vyjadrujem bezmedznú vďačnosť statočnej manželke Renáte, ktorá – tak ako Raymonde Guignard-Grébertová (1913 – 2001),

²⁷¹ Pozri životopisné heslo FRANTIŠEK VNUK: Dr. Karol Strmeň. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), 1967, s. 229 – 230. Pozri aj JOZEF HVIŠČ: Karol Strmeň. In: *Slovenská literatúra v škole*, roč. 37, 1991, č. 8, s. 231 – 243; JOZEF M. RYDLO: Doslov. In: KAROL STRMEŇ: *Návštevy*. 2. vyd. Martin : Matica slovenská, 2008, s. 507 – 531; IMRICH KRUŽLIAK: Nenávratný Karol Strmeň. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 110, 1994, č. 11, s. 25 – 26; FRANTIŠEK VNUK: In memoriam... Karol Strmeň. In: *Katolícke noviny*, roč. 109, 1994, č. 44, s. 3; Vedecký seminár o Karolovi Strmeňovi (Dom zahraničných Slovákov a Slovenská národná knižnica, Bratislava 26. 4. 2001). In: *Biografické štúdie*, 2002, č. 28, s. 97 – 203.

²⁷² Citované podľa súkromného bibliofilského vydania: KAROL STRMEŇ: *Testament*. Detroit MI : Slovensko-americké kultúrne združenie, 1978, s. 10.

Renée Perréal-Mikušová (1910 – 1991)²⁷³ či stovky iných slovenských a slovakizovaných žien²⁷⁴ – s nesmiernou láskou, oddanosťou, priam sebazapieraním sa vedela i vie obetovať a vytvárať pre moju prácu vhodné tvorivé prostredie a neopakovateľné rodinné zázemie, lebo len vďaka jej porozumeniu a podpore tento náročný zámysel výberu z diela historika Milana S. Ďuricu napokon uzrel tlačiarenskú čerň.

Bratislava 6. októbra 2018

²⁷³ JOZEF A. MIKUŠ: *Môj život s Renée*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Lúč, 2002. 155 s.

²⁷⁴ *Lexikón slovenských žien*. Martin : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2003. 288 s.

